

Regeringens proposition till Riksdagen med förslag till lagstiftning om straffansvar för juridiska personer

PROPOSITIONENS HUVUDSAKLIGA INNEHÅLL

Enligt gällande lag kan endast människor, dvs. så kallade fysiska personer dömas till straff. För aktiebolag, föreningar, kommuner, stiftelser och andra helheter som går under benämningen juridiska personer, gäller således inget straffansvar.

I propositionen föreslås att till stafflagen fogas nya stadganden enligt vilka också juridiska personers förfarande kunde medföra straff. Straffet skall enligt förslaget vara samfundsbot, som är en sanktion av helt ny karaktär.

En juridisk person kunde enligt förslaget dömas till samfundsbot med anledning av gärningar som är straffbara enligt strafflagen i de fall då detta särskilt konstateras i lagen. Till samfundsbot kunde i princip dömas vilken juridisk person som helst, också ett offentligt samfund. Statens och kommunernas ansvar skall likväl inte omfatta brott som begåtts vid utövande av offentlig makt.

En juridisk person betraktas i förslaget inte själv som gärningsman, utan straffet skulle kunna följa av ett brott som någon har begått i den juridiska personens verksamhet. En förutsättning för straffbarhet är att den juridiska personens ledning har varit delaktig i brottet eller tillåtit att brottet begåtts eller att det i den juridiska personens verksamhet inte har iakttagits tillräcklig omsorg och försiktighet för att förebygga brottet. Gärningsmannen måste dessutom ha handlat på den juridiska personens vägnar eller till dess förmån och tillhåra

dess ledning eller stå i arbets-, tjänste- eller uppdragsförhållande till den.

Samfundsboten föreslås vara minst femtusen mark och högst fem miljoner mark. Då samfundsbotens belopp fastställs skall enligt förslaget beaktas arten och omfattningen av den juridiska personens försummelse samt den juridiska personens ekonomiska ställning.

Den juridiska personens straffansvar föreslås vara fakultativt på så sätt att även då förutsättningarna för att döma till straff är för handen skall det bero på domstolens prövning om straffet döms ut. För att styra denna prövning skall i lagen tas in ett stadgande om grunderna för prövningen.

På flera samtidigt lagförda brott som kan medföra samfundsbot tillämpas systemet med enhetsstraff med vissa justeringar. Härvid utdöms således i allmänhet gemensam samfundsbot. Det nya straffet skall verkställas på samma sätt som ett bötesstraff som dömts ut i dagsböter. I stället för samfundsbot skall dock inte bestämmas förvandlingsstraff. Den kortaste preskriptionstiden för utdömande av samfundsbot och den allmänna preskriptionstiden för verkställigheten är fem år.

Införandet av den nya sanktionen innebär att också vissa processlagar måste ändras, närmast i tekniskt hänseende.

De föreslagna lagarna avses träda i kraft cirka ett halvt år efter att riksdagen har godkänt dem.

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

	Sida		Sida
ALLMÄN MOTIVERING	3	2 §. Förutsättningar för straffansvar	30
1. Behovet att utveckla det straffrättsliga ansvaret för juridiska personer	3	3 §. Förhållandet mellan gärningsmannen och den juridiska personen	35
2. Det nuvarande straffrättsliga ansvaret för juridiska personer	6	4 §. Grunder för bedömningen av dömandet	37
2.1. Allmänna principer	6	5 §. Samfundsbot	39
2.2. Användning av andra påföljder än straff mot juridiska personer	7	6 §. Grunder för utmätande av samfundsbot	39
2.3. Principerna för den interna ansvarsfördelningen inom en juridisk person	8	7 §. Åtalseftergift	45
3. Tidigare lagberedningsskeden	9	8 §. Gemensam samfundsbot ...	47
4. Straffansvar för juridiska personer i vissa andra länder	11	9 §. Preskription	49
5. De föreslagna grundlösningarna	13	16 kap. Om brott mot offentliga myndigheter och allmän ordning	50
5.1. Stadgandenas systematik och ställning i strafflagstiftningen	13	17 kap. Om osann utsaga	50
5.2. Stadgandenas allmängiltighet och de frågor som regleras	14	29 kap. Om brott mot den offentliga ekonomin	51
5.3. Huvudprinciperna för straffansvaret för juridiska personer	15	30 kap. Om näringsbrott	51
5.4. Den föreslagna påföljden och fastställande av den	18	46 kap. Om regleringsbrott och smugling	51
5.5. Juridiska personer som omfattas av straffansvaret	23	Strafflagens ikraftträdelsestadgande	52
5.6. Brott på vilka straffansvaret för juridiska personer är tillämpligt	24	1.2. Förordningen om verkställighet av straff ..	52
6. Propositionens organisatoriska och ekonomiska verkningar	26	1.3. Tvångsmedelslagen	52
7. Övriga på propositionen verkande omständigheter	26	1.4. Rättegångsbalken	53
DETALJMOTIVERING	26	1.5. Förundersökningslagen	55
1. Motivering till lagförslagen	26	2. Ikraftträdande	55
1.1. Strafflagen	26	LAGTEXTER	56
9 kap. Om straffansvar för juridiska personer	26	1. Lag om ändring av strafflagen	56
1 §. Tillämpningsområde	26	2. Lag om ändring av 6 kap. förordningen om verkställighet av straff	58
		3. Lag om ändring av 3 kap. 1 § tvångsmedelslagen	59
		4. Lag om ändring av rättegångsbalken	59
		5. Lag om ändring av förundersökningslagen	60
		BILAGA	61
		Paralleltexter	61

ALLMÄN MOTIVERING

1. Behovet att utveckla det straffrättsliga ansvaret för juridiska personer

Då 1889 års strafflagstiftning stiftades ansågs det klart att det straffrättsliga straffansvaret borde grunda sig enbart på individens gärningar och underlåtelser och att påföljder med karaktären av straff därför kunde gälla enbart fysiska personer som hade gjort sig skyldiga till brott. De former av straffrättsligt ansvar för samfund som ingick ännu i 1734 års lag betraktades på 1800-talet som föråldrade och ansågs strida mot den då rådande individualistiska samhällssynen. I slutet av förra seklet och under första hälften av detta sekel har också det straffansvar som bygger på individuell skuld utan tvekan fungerat tillfredsställande.

Ännu före första världskriget var Finland ett jordbruksdominerat samhälle, där t.ex. de företag och olika organisationer som bedrev och finansierade produktion och handel hade en relativt enkel chefsdominerad uppbyggnad. Samfunden kunde med fog identifieras med de personer som ledde dem och dessa bar således straffansvaret om det förekom lagstridigheter i samband med verksamheten. Genom straffsanktionerna mot dem kunde man tillräckligt effektivt påverka samfundets verksamhet. Då företagens strategiska och operativa ledning huvudsakligen sköttes av samma personer och de i egenskap av ägare i allmänhet bar de ekonomiska riskerna i samband med företagsverksamheten, träffade ett straffklander på grund av ett brott samtidigt mera direkt också själva samfundet. Dåvarande produktionsmetoder och mindre utvecklade teknik innebar inte heller lika omfattande risker som i dag.

Förhållandena har förändrats mycket sedan 1889 års strafflag stiftades. I dag bygger den samhälleliga och ekonomiska verksamheten samt den offentliga förvaltningen på komplicerade organisatoriska strukturer. Ätminstone i de största samfunden kan en lagstridig verksamhet inte likställas med beslut av vissa personer i ledande ställning och verkställande av dessa beslut, utan den är ofta ett resultat av växelverkan mellan många personer inom samfundet. I de största affärsföretagen har den strategiska och den dagliga operativa ledningen särskilt från varandra. För brott som begåtts inom ett sådant företags verksamhet drabbar

straffansvaret närmast personerna i den operativa ledningen och deras underlydande.

Principen att var och en som handlar för samfundet personligen är straffrättsligt ansvarig för sina egna gärningar och underlåtelser är naturligtvis viktig och motiverad också i dagens förhållanden. Dess betydelse understryks framför allt då man utformar det individuella straffrättsliga ansvaret i samband med samfundsbrott. Möjligheterna för det individuella ansvaret att påverka samfundets verksamhet har dock blivit mindre i och med att de personer som handlar på samfundets vägnar i dag mera är delar av samfundsstrukturen än självständiga och oberoende beslutsfattare. Om man i fråga om brott inom samfundsverksamheten även i fortsättningen nöjer sig med endast det traditionella individuella straffansvaret, kan det medföra att man straffrättsligt i huvudsak inte kommer att bedöma det faktum att det klandervärda och straffbara förfarandet i samfundens verksamhet ofta är en helhet beslut och åtgärder eller underlåtelser av flera personer inom samfundet.

Samverkan av olika personers verksamhet kan resultera i en betydande skada eller fara, även om varje enskild persons andel separat bedömd är av liten betydelse. Den organisatoriska sameffekt som är typisk för samfundsverksamheten kan inte uttryckligen bedömas om man inte går in för en princip enligt vilken sanktioner av straffkaraktär kan riktas inte bara mot individuella gärningsmän utan också direkt mot det samfund på vilket vägnar eller till vilket förmån gärningsmännen har handlat.

Både för och emot ett straffansvar för juridiska personer kan flera vägande synpunkter läggas fram. Det beror på hur man sinner mellan väger dessa synpunkter om man kan anse det motiverat att införa ett straffansvar för juridiska personer eller om man skall nöja sig med att andra tillbudsstående regleringsmedel. Alternativt har det föreslagits dels att påföljdssystemet utvecklas med hjälp av andra än straffrättsliga påföljder av straffkaraktär, skadestånd och olika administrativa kontrollmetoder och sanktioner och dels att det individuella straffansvaret skall göras klarare och effektivare.

Om man inför ett straffansvar för juridiska personer krävs ett nytt straffrättsligt tänkande.

Behovet av ett sådant är rätt allmänt erkänt, men det har också av många ansetts onödigt. En bidragande orsak till de divergerande uppfattningarna är att det inte har funnits någon särskilt differentierad syn på hur ett för Finland lämpligt straffansvar för juridiska personer kunde verkställas. De verkliga praktiska följderna för rättslivet av en sådan ändring har inte lätt och åskådligt kunnat skönjas.

För ett straffansvar för juridiska personer har närmast framförts följande motiveringar:

1. De brott som begås i samband med samfundens verksamhet har allt större samhällselig betydelse.

2. Det individuella skuldansvaret tar inte tillräckligt i betraktande den samverkan som olika lagstridigheter i samband med samfundsverksamheten innebär och den kumulativa skulden av i och för sig lindrigt klandervärda handlingar och underlåtelser i samfundsorganisationen.

3. De straffrättsliga sanktioner som i praktiken riktas mot juridiska personer står inte alltid i ett rättvist förhållande till de brott som begås i deras verksamhet, och de är inte tillräckligt effektiva för att styra verksamheten.

4. Det har blivit problematiskt att individualisera brott enligt det traditionella straffrättsliga systemet i och med att organisationerna har blivit mera komplicerade och vidsträckta och att beslutsmekanismerna inom dem har förändrats.

5. Det har blivit problematiskt att inrikta det individuella straffrättsliga ansvaret för brott som begåtts i en komplicerad organisations verksamhet.

6. För den allmänna rättsuppfattningen är det inte längre en främmande tanke att ett samhälleligt klander inte riktas enbart mot de fysiska personer som handlat på den juridiska personens vägnar utan också mot organisationen som sådan.

7. Processekonomiska skäl talar för ett direkt straffansvar för juridiska personer.

Mot ett straffansvar för juridiska personer har följande synpunkter framförts:

1. Den straffrättsliga skuldprincipen hindrar att en juridisk person bestraffas eftersom det inte kan hävdas att det klander som riktas mot den juridiska personen grundar sig på uppsåt eller oaksamhet.

2. De straff som drabbar juridiska personer är onödiga därför att olika sanktioner redan nu kan riktas mot dem med anledning av ett brott.

Dessa sanktioner kan ytterligare utvecklas. Därtill är det möjligt att effektivisera det individuella ansvaret för brott som begåtts inom samfundsverksamheten.

3. En sådan reform är förknippad med stora lagstiftningsmässiga problem.

4. Reformen skulle leda till begreppsförvirring och en försämrad rättsuppfattning samt vara ägnad att förvirra de individuella ansvarsförhållandena.

5. De ekonomiska sanktioner som med anledning av ett brott riktas mot en juridisk person kan vältras över på andra, på samma sätt som skatter och liknande offentligrättsliga avgifter.

6. Samfundstraffen skulle vara ett ineffektivt sätt att reglera samfundens funktioner.

7. Domstolarna är inte lämpade att behandla och avgöra vittbärande samhälleliga problem som sammanhänger med samfundens funktioner.

Ovan nämnda synpunkter har mycket olika tyngd då man överväger behovet av ett straffansvar för juridiska personer. Deras betydelse är också beroende av vilket innehåll straffansvaret ges, och alla är inte relevanta med tanke på det system som föreslås i denna proposition.

Det tyngst vägande — och i sig tillräckliga — motivet för ett straffansvar för juridiska personer är den uppenbara disproportionen mellan de individuella påföljderna och de brott som begås inom samfundsverksamheten samt det faktum att sanktionerna är ineffektiva då det gäller att styra verksamheten. I praktiken har detta kommit fram bl.a. i de fall då en industrianläggnings ledning medvetet har brutit mot miljöskyddsbestämmelserna för anläggningen. Motivet är ofta så stora kostnadsinsparingar att de i rättspraxis vanligen utdömda straffen på några tiotal dagsböter och konfiskerandet av den i domstolen svärvärderade ekonomiska fördelen har vägt lätt som motvikt. Detta har betydelse också för den allmänna laglydnaden.

Att det samhälleliga klandret borde riktas direkt mot samfundet talar också starkt för ett straffansvar för juridiska personer. Bakom ligger en strävan att så direkt som möjligt rikta klandret mot den instans vars förfarande mest har bidragit till att en för samhället icke önskvärd situation har uppkommit. Denna tanke har kommit till uttryck i den gällande rättsordningen, framför allt i principerna för skadeståndsansvaret.

Betydelsen av de synpunkter som framförts mot ett straffansvar för juridiska personer varierar mer än synpunkterna för ett sådant ansvar, beroende på vilka former av straffansvar som avses. Det är schematiskt att begränsa skuldprincipen som en förutsättning för straffbarhet till att gälla enbart individuellt straffrättsligt ansvar. Man kan tala om ett skuldlander mot juridiska personer på samma sätt som man redan i dag i skadeståndsrätten talar om oaktsamhet av juridiska personer. Å andra sidan kan man konstatera att det individuella straffrättsliga ansvaret grundar sig på en sådan skuldprincip som inte ens behöver tas som måttstock då man bedömer den juridiska personens ansvar. Samfunden fungerar alltid genom sina företrädare. Dessa är fysiska personer. Straffansvaret för juridiska personer är ett straffrättsligt ansvar som primärt grundar sig på att de fysiska personer som handlar på samfundets vägnar har gjort sig skyldiga till en straffbar handling. I denna ansvarsmodell konstateras den juridiska personen enligt rättssordningen ha en skyldighet att i den mån den har förutsättningar därtill förhindra att ett brott begås på samfundets vägnar. Detta tänkesätt går i den juridiska litteraturen allmänt under benämningen principalsvar. Också innehållit i den straffrättsliga skuldprincipen bör definieras på det sätt som det samhällsliga utvecklingsbehovet kräver.

Det individuella straffrättsliga ansvaret för de personer som handlar på den juridiska personens vägnar fastställs enligt allmänna straffrättsliga principer. Till straffansvar skall primärt ställas de personer vilkas gärningar eller underlåtelser motsvarar brottsrekvisiten, vilka har gjort sig skyldiga till anstiftan eller vilka genom medhjälp kan anses ha främjat gärningsmannens verksamhet. I praktiken är det dock ofta svårt att fördela det individuella ansvaret, framför allt vid oaktsamhetsbrott. Detta kan i lagstiftningen preciseras och utvecklas från vad det är i dag. Ansvaret borde bestämmas enligt individens verkliga påverkningsmöjligheter.

Det är dock uppenbart att en anställd inom en juridisk person inte alltid kan dömas till så kännbara straff att man genom dem nämnvärt kunde påverka den juridiska personens verksamhet. Ett effektiviserat individuellt ansvar kunde leda till för individerna oskäliga resultat. Detta kunde bli fallet särskilt i de fall då de personer som beslutar om samfundets allmän-

na verksamhetslinjer inte själva gör sig skyldiga till brott, men genom att uppställa mål för verksamheten bidrar till att de personer som arbetar på verkställande nivå måste förfara på ett straffbart sätt. Om det inte finns något straffansvar för den juridiska personen måste domstolarna i många fall döma ut straff som enligt det allmänna rättsmedvetandet står i uppenbar disproportion till brottets svårhet ur individens synvinkel. En effektivisering av det individuella ansvaret är således en nödvändig, men inte tillräcklig åtgärd då man med straffrättsliga medel försöker påverka de juridiska personernas beteende.

Möjligheterna att utveckla påföljdssystemet för brott inom samfundsverksamheten är begränsade om man inte inför straffsanktioner som riktar sig direkt mot den juridiska personen. Samfunden har redan nu enligt 3 kap. skadeståndslagens (412/74) *skadeståndsansvar* för följderna av brott som begåtts i deras verksamhet. En påföljd som skulle kallas skadestånd men som fastställs på andra grunder än behovet att gottgöra den som lidit skada skulle i Finland vara konstgjord och främmande för principerna i vårt rättssystem.

Stadgandena i 2 kap. 16 § strafflagen och vissa specialstadganden gör det redan nu i rätt stor utsträckning möjligt att *förklara den ekonomiska fördelen av ett brott förverkad till staten*, inte endast i fråga om den som handlat på den juridiska personens vägnar och till dess förmån, utan också i fråga om den juridiska personen själv. Syftet med konfiskationen är att hindra gärningsmannen eller den på vars vägnar eller till vars förmån han har handlat att dra fördel av brottet. Som straff är konfiskationen inte avsedd. Om förutsättningarna för användning av den utvidgas, blir resultatet en reglering som står i konflikt med principerna för konfiskationspåföljden.

Det är också möjligt att för juridiska personer utveckla *nya påföljder med anledning av brott*, vilka inte är straff. Problemet med en sådan lösning är dock att den menliga påföljd som döms ut med anledning av ett brott trots allt har en karaktär som är mycket snarlik ett straff. Benämningen har snarare principiell än praktisk betydelse, såsom framgår av Sveriges lagstiftning som beskrivs nedan.

Man kan också påverka juridiska personer genom att förelägga *vite* för att förstärka en viss skyldighet. Vite som tvångsmedel kan föreläggas inom flera förvaltningsområden en-

ligt redan gällande stadganden. Vite är i många fall ett effektivt sätt då man vill förmå en juridisk person att uppfylla sina skyldigheter. Vitet föreläggs av administrativa myndigheter, och det finns endast begränsade möjligheter att utveckla det till en påföljd för brott. För det första behöver ett brott inte nödvändigtvis ha blivit begånget för att vite skall föreläggas. Därför ger ett beslut om föreliggande av vite inte uttryck för klander över ett konstaterat förfarande. Vite föreläggs för att förebygga en eventuell försummelse av skyldigheter, med tanke på framtiden. Det är en ändamålsenlig och effektiv åtgärd närmast då det gäller att förebygga noggrannt specificerade förfarings-sätt av upprepad eller fortsatt karaktär. Det kan inte användas för att beivra förfarings-sätt som är av engångsnatur eller allmänt beskrivna i brottsstadgandena.

Inom många områden av det ekonomiska livet kan man verka endast med *tillstånd* av en administrativ myndighet eller domstol. Tillstånd behövs t.ex. för flera så kallade reglerade näringar. Också vissa förfaranden kan kräva tillstånd. Tillstånd krävs bl.a. för åtgärder som leder till vattenförorening. Möjligheterna att begränsa eller återta sådana tillstånd för att den vägen utveckla sanktioner med anledning av brott är mycket begränsade. I Finland råder i princip näringsfrihet och det innebär att det av många samfund som bedriver näringar inte ens krävs administrativa tillstånd för verksamheten. En vidare begränsning följer av att indragning av tillstånd saknar betydelse i de fall då en förbjuden verksamhet bedrivs utan några som helst tillstånd. Påföljderna för ett brott blir då strängare för dem vilkas förfarande kan betraktas som mindre klandervärt än för dem som förhåller sig likgiltigt till hela tillståndsförvaltningen.

Om man vill påverka samfundet på ett sätt som förebygger brott i deras verksamhet går det således inte att finna någon metod som skulle göra straffansvaret för juridiska personer onödigt.

Beträffande åsikten att domstolarna inte är lämpade att behandla vittgående samhällliga problem kan man konstatera att många domstolar redan nu behandlar sådan problem. Domstolarnas lämplighet att behandla sådana frågor är inte beroende av deras egenskap av domstolar. Det är mera väsentligt att besluten fattas i en tillräckligt kompetent, sakkunnig och mångsidig sammansättning och att det

även annars finns förutsättningar att grundligt utreda saken och fatta beslut. De administrativa myndigheterna är inte utan vidare mera lämpade än domstolarna att lösa viktiga samhällliga konflikter. De viktigaste samhällliga intressena borde placeras i viktighetsordning framför allt på lagstiftningsnivå.

De ekonomiska sanktioner som riktas mot juridiska personer som bedriver näring kan i samband med prissättningen övervältras. Brottspåföljder skiljer sig dock från skatter och avgifter däri att de på olika sätt drabbar dem som är laglydiga och dem som ertappas med att bryta mot lagen. Samfundsboten minskar den orättmätiga konkurrensförmån som en sådan juridisk person som brutit mot lagen uppnår på de laglydigas bekostnad.

Sammanfattningsvis kan det konstateras att de synpunkter som talar för införande av ett straffansvar för juridiska personer väger tyngre än de skäl som anförts mot ett sådant.

2. Det nuvarande straffrättsliga ansvaret för juridiska personer

2.1. Allmänna principer

Man kan utforma brottsrekvisiten så att de beskriver inte bara människornas gärningar utan även åtgärder inom de juridiska personer som de bildat. Med en juridisk persons åtgärder avses naturligtvis enligt en sådan straffrättslig begreppsapparat den verksamhet som i den juridiska personens namn bedrivits av de människor som företräder den. I den anglosaxiska straffrätten har ett sådant synsätt en lång tradition. På motsvarande sätt har brottsrekvisit och andra straffrättsliga begrepp utformats också bl.a. i Nederländernas straffrätt. Om man inom straffrätten har tagit den allmänna ståndpunkten att inte endast människor utan också de samfund som dessa bildat kan vara gärningsmän genom sina företrädare, utgör samfundens straffansvar en etablerad och naturligt del av rättsordningen.

I många länders straffrätt har man anammat en annan principiell utgångspunkt. Också Finlands gällande straffrätt grundar sig på den uppfattningen att endast människor i egenskap av fysiska personer kan göra sig skyldiga till ett förfarande som motsvarar brottsrekvisit. Begreppen gärning och skuld, vilka ligger till grund för det straffrättsliga systemet, har såle-

des blivit etablerade på principen med individuellt straffrättsligt ansvar. Tillfälliga uttryck som avviker från denna princip måste betraktas som oavsiktliga.

Enligt gällande straffrätt kan juridiska personer inte dömas till straff för brott som begåtts i samband med deras verksamhet. De juridiska personerna står dock inte utanför ett juridiskt ansvar, inte ens ett straffrättsligt ansvar, för lagstridigheter i deras verksamhet. I flera lagar som gäller olika slag av juridiska personer finns det stadganden om hur den juridiska personen skall se till att dess verksamhet är lagenlig. Här kan nämnas t.ex. 35 § 1 mom. föreningslagen (503/89), 10 § lagen om stiftelser (349/87), 8 kap. 6 § och 11 § 4 mom. lagen om aktiebolag (734/78), 78 § lagen om andelslag (247/54), 10 § 1 mom. och 11 § 2 mom. affärsbankslagen (1269/90), 55 § 1 mom. sparbankslagen (1270/90) samt 15 § 1 mom. och 17 § andelsbankslagen (1271/90). I vissa lagar finns också stadgat om rättsliga påföljder när en juridisk person handlar lagstridigt, t.ex. i 39 § och 8 kap. föreningslagen samt 14 § och 18 § 3 mom. lagen om stiftelser. Dessa stadganden betonar framför allt att de juridiska personernas styrelser eller motsvarande organ har en skyldighet att sörja för att den juridiska personen leds enligt lag och andra föreskrifter. Inom rättspraxis finns inga vedertagna tolkningar av på vilket sätt och i vilken omfattning kravet att den juridiska personen skall ledas på ett lagligt sätt innebär en skyldighet att övervaka att straffbara gärningar inte begås i dess verksamhet.

I princip kan de flesta slag av brott inträffa i samband med en juridisk persons verksamhet. I praktiken finns det dock i 10—46 kap. strafflagen relativt få sådana straffstadganden vilkas brottsrekvisit kunde bli uppfyllda i samband med samfundsverksamhet som i övrigt är laglig. Det första skedet av totalrevideringen av strafflagen ökade visserligen detta antal, då vissa straffstadganden som tidigare funnits utanför strafflagen överfördes till strafflagen. Här kan nämnas 30 kap. 9 och 10 §§ (bokföringsbrott) samt 4—6 §§ (brott mot företags-hemlighet).

Många av straffstadgandena är sådana som dock knappast i praktiken kan ha beröringspunkter med verksamheten inom olika juridiska personer (t.ex. uppsåtliga brott mot liv och hälsa, trafikfylleri och de flesta andra trafikbrott, brott mot hemfrid och frihet, stöldbrott,

rån eller militära brott). En juridisk person kan naturligtvis inte vara straffrättsligt ansvarig vid brott som riktas mot den själv, även om sambandet mellan brottet och den juridiska personens verksamhet är väsentligt och klart.

I de speciallagar utanför strafflagen som reglerar olika områden av livet finns det fortfarande en mängd sådana straffstadganden där brottsrekvisiten kan bli uppfyllda i samfundens verksamhet. Bland dessa kan här nämnas endast några i praktiken viktiga exempel:

- 56 § upphovsrättslagen (442/84),
- aktiebolagsbrott och aktiebolagsförseelse enligt 16 kap. 8 och 9 §§ lagen om aktiebolag,
- patentintrång enligt 57 § patentlagen (550/67),
- 13 kap. vattenlagen (264/61),
- avfallshanteringsbrott enligt 35—37 §§ lagen om avfallshantering (673/78) och andra miljöbrott,
- 54 § (935/87) lagen om arbetsavtal och
- 49 § lagen om skydd i arbete samt vissa andra arbetsbrott.

Vid alla här nämnda och med dem jämförbara brott kan således i dag till straff dömas endast de fysiska personer som gjort sig skyldiga till brott då de handlat på den juridiska personens vägnar.

2.2. Användning av andra påföljder än straff mot juridiska personer

Mot juridiska personer kan med anledning av brott användas andra sanktioner än straff. Under de förutsättningar som närmare nämns i skadeståndslagen är arbetsgivare och offentliga samfund ansvariga för skador som förorsakas av fel eller försummelser till vilka deras anställda gjort sig skyldiga, också för straffbara gärningar och underlåtelser. Den allmänna oaktsamhetsprincipen enligt 2 kap. 1 § skadeståndslagen har tillämpats så att också en juridisk person kan anses göra sig skyldig till vållande av skada genom sin verksamhet eller en försummelse.

Enligt 2 kap. 16 § strafflagen skall den ekonomiska fördel som ett brott berett dess förövare eller den för vilken eller till vars förmån denne handlat uppskattas efter fri prövning av domstolen och dömas förbruten, oavsett om åtal väckts mot den för vilken gärningsmannen handlat. Konfiskation är ob-

ligatorisk, men uppskattningen av den ekonomiska fördelen av brottet är beroende av domstolens fria prövning. Enligt vedertagen rättspraxis kan den för vilken eller till vars förmån gärningsmannen handlat också vara ett samfund eller en annan juridisk person. Om brottet har begåtts av vana eller yrkesmässigt skall det belopp som döms förbrutet uppskattas efter den brottsliga verksamhetens hela omfattning.

Enligt 16 § 3 mom. kan ett föremål eller annan egendom som tillhör förövaren eller den för vilken eller till vars förmån han handlat, och som har använts för att begå brottet eller uteslutande eller huvudsakligen har tillverkats eller anskaffats för ändamålet, dömas förbrutet, även om lagen inte särskilt stadgar om denna påföljd för brottet. Ett hinder för konfiskation är inte att föremålet eller egendomen tillhör en juridisk person.

De tvångsmedel som används vid brottsutredning kan rikta sig mot objekt i en juridisk persons ägo eller besittning under de förutsättningar som nämns i förundersökningslagen (449/87) och tvångsmedelslagen (450/87). Lagstiftningen innehåller dessutom en mängd administrativa tvångsåtgärder som också på grund av ett brott kan riktas mot en juridisk person. Hit hör t.ex. de medel som står till buds enligt vattenlagen samt lagen om tillsynen över arbetarskyddet och om sökande av ändring i arbetarskyddsärenden (131/73).

Vår lagstiftning innehåller många stadganden enligt vilka vite kan användas som administrativt tvångsmedel för att förhindra också straffbara lagstridigheter. Här är det skäl att nämna endast några i praktiken viktiga exempel:

- 6—8 §§ lagen om otillbörligt förfarande i näringsverksamhet,
- 2 kap. 7—9 §§ och 3 kap. 2 § konsumentskyddslagen (38/78),
- 14 § marktäktslagen (555/81),
- 22 § luftvårdslagen (67/82),
- 144 § byggnadslagen (61/85),
- 15 § lagen om tillsynen över arbetarskyddet och om sökande av ändring i arbetarskyddsärenden,
- 142 § beskattningslagen (1002/77).

Vite som tvångsmedel hör i allmänhet till behörighetsområdet för den specialmyndighet som övervakar att lagen i fråga iaktas. Det faktum att det är fråga om en juridisk person

utgör inte något hinder för att vite föreläggs eller döms ut.

Den gällande lagstiftningen innehåller föreskrifter om ekonomiska påföljder för vissa brott. Enligt 2 § lagen om överlastavgift (51/82) påförs överlastavgift den som vid transporttidpunkten var ägare eller varaktig innehavare av fordonet. Överlastavgiften kan således påföras också ett samfund eller en annan juridisk person. Detta framgår t.ex. av lagens 14 §. Transporter av överlast behandlas dessutom enligt vägtrafiklagen (267/81) som trafikbrott.

De i praktiken klart viktigaste administrativa avgiftssanktionerna förekommer i samband med beskattningen. T.ex. med stöd av 77 § beskattningslagen kan skattenämnden påföra en skatteförhöjning, vilken i de lindrigaste fallen, då det gäller brister i skattedeklarationen, i uppgifter eller handlingar, är 20 % av den skatt som skall betalas, och i de grövsta fallen, vid skattebedrägeri som skett uppsåtligt eller av grov vårdslöshet, högst 100 %. Liknande stadganden finns också i andra författningar som gäller beskattningen.

Med skattetillägg avses en skattepåföljd som påförs om den skattskyldige inte i tid sköter sina betalningar till skattetagaren. Om skattetillägg stadgas t.ex. i 22 och 25 §§ lagen om förskottsuppbörd.

De administrativa betalningspåföljderna i samband med beskattningen kan tillämpas på försummelse eller försök att undgå skatt även då den skattskyldige är ett samfund eller någon annan juridisk person.

Administrativa skattesanktioner används också i fall som inte är skattebrott. Vid skattebrott kan administrativa skattesanktioner och straffrättsliga påföljder användas parallellt.

2.3. Principerna för den interna ansvarsfördelningen inom en juridisk person

Det är ofta svårt att fördela det straffrättsliga ansvaret för ett brott som begåtts i verksamheten inom en juridisk person — t.ex. ett aktiebolag — som i sig fungerar lagligt. Man måste utgå från samma straffrättsliga ansvarsprinciper som i allmänhet. Också vid brott som begåtts inom den juridiska personens verksamhet drabbar straffansvaret de personer vilkas gärningar eller försummelse motsvarar lagens brottsrekvisit. Denna utgångspunkt kompletteras av stadgandena i 5 kap. straff-

lagen om olika former av delaktighet i uppsåtliga brott. Dessa har utformats närmast med tanke på enskilda gärningar, och är inte lätta att tillämpa då man bedömer en brottslig verksamhet som omfattar många enskilda gärningar. Delaktighetsstadgandena ger inga anvisningar om hur straffansvaret skall fördelas vid brott som begåtts av oaktsamhet i en juridisk persons verksamhet, särskilt om det är frågan om ett underlåtenhetsbrott.

Det finns mycket litet uttryckliga stadganden om hur straffansvaret skall fördelas vid brott som begåtts inom ett samfunds verksamhet. I 39 kap. 7 § strafflagen stadgas att den som för en gäldenärs räkning har begått ett brott som nämns i 1—6 §§ skall dömas så som en gäldenär.

Stadganden som indirekt påverkar fördelningen av det straffrättsliga ansvaret finns det litet mera av i lagstiftningen. Så anger t.ex. 35 § föreningslagen att ansvaret koncentreras till föreningens styrelse, som enligt lagen och föreningens stadgar samt föreningens beslut skall sköta föreningens angelägenheter med omsorg. Också i förvaltningen av stiftelser betonas styrelsemedlemmarnas ansvar. I 10 § lagen om stiftelser bestäms att styrelsen skall sköta stiftelsens ärenden och företräda den. Styrelsen skall särskilt se till att stiftelsens verksamhet ordnas på behörigt sätt och att stiftelsens medel placeras tryggt och inkomstbringande.

I lagen om aktiebolag finns också vissa stadganden av vilka man kan dra slutsatser om principerna för hur det straffrättsliga ansvaret skall fördelas. Som exempel kan nämnas 8 kap. 6 §, som definierar grunderna för styrelsens och verkställande direktörens befogenheter, 12 § i samma kapitel som stadgar om vem som företräder bolaget och stadgandena i 15 kap. om skadeståndsskyldighet. Några direkta stadganden om hur det straffrättsliga ansvaret skall fördelas finns dock inte i lagen om aktiebolag, och inte heller i lagen om andelslag eller i de lagar som finns om olika typer av aktiebolag. I vissa specifika frågor kan man visserligen hitta närmare bestämmelser om ansvarsfördelningen. I aktiebolag fördelas ansvaret för bokföringen och medelsförvaltningen t.ex. så att styrelsen skall ordna tillsynen av bokföringen och medelsförvaltningen medan verkställande direktören ansvarar för att bolagets bokföring är lagenlig och att medelsförvaltningen sköts på ett betryggande sätt (8 kap. 6 § 2 mom. lagen om aktiebolag).

Inom rättspraxis påverkas ansvarsfördelningen i hög grad av samfundets olika interna anvisningar, bestämmelser, uppgiftsbeskrivningar i samband med arbetsavtal eller motsvarande avtal, befattningsbeskrivningar och motsvarande omständigheter. Det är också av betydelse vilka verkliga möjligheter varje person som handlar på samfundets vägnar har haft att förhindra eller undanröja en lagstridighet. Rättspraxis beträffande ansvaret är dock kasuistiskt. Med undantag av vissa specialfrågor, t.ex. arbetsgivarens straffrättsliga ansvar för skyddet i arbete, är det svårt att finna allmänna linjer för avgörandena.

3. Tidigare lagberedningsskeden

Frågan om behovet av straffansvar för juridiska personer och principerna för ett eventuellt ansvar har under 1970-talet behandlats i flera officiella lagberedningsorgan. I sina utlåtanden om förslagen har en mångfald myndigheter, organisationer och sakkunniga framfört sina åsikter.

Myndigheternas första förslag bereddes av *Tryckfrihetskommisionen* (kommittébetänkande 1973:1), som ansåg att ett straffansvar för juridiska personer borde införas. Kommissionen ansåg att ett straffansvar behövdes framför allt vid tryckfrihetsbrott. Den utarbetade dock inga detaljerade förslag, utan hänvisade till att frågan samtidigt utreddes av miljöbrottskommisionen, arbetsbrottskommisionen och straffrättskommittén.

Också *Miljöbrottskommisionen* (kommittébetänkande 1973:49) ansåg att ett straffansvar för juridiska personer borde införas för de miljöbrott som enligt förslaget skulle intas i strafflagen. Kommissionen kom inte med några detaljerade förslag beträffande de olika sätt på vilka ett straffansvar för juridiska personer kunde genomföras. Den motiverade sitt förfarande på samma sätt som tryckfrihetskommisionen. Miljöbrottskommisionens förslag till ett 33 kap. i strafflagen innehöll dock ett stadgande enligt vilket straffansvaret för juridiska personer skulle ha genomförts i form av en påföljd kallad ansvarsböter. Enligt förslaget 9 § skulle till ansvarsböter dömas närings- eller yrkesutövare, ägare eller innehavare av egendom som använts för förövande av brott eller samfund på vilkets vägnar eller för vilkets räkning gärningsmannen handlat, om det inte

påvisades att brottet inte hade kunnat förhindras även om all erforderlig försiktighet och omsorg hade iakttagits. Det faktum att gärningsmannen inte hade åtalats eller dömts för brottet hade inte utgjort något hinder för utdömmande av ansvarsböter.

Arbetsbrottskommissionen (kommittébetänkande 1973:70) fann det likaså nödvändigt att införa ett straffansvar för juridiska personer. Kommissionen utgick i sina förslag från arbetsbrott, men dess föreslag om hur straffansvaret för juridiska personer skulle genomföras kunde tillämpas också mera allmänt. Arbetsbrottskommissionen lade fram förslag för att lösa de problem som var förknippade med straffansvaret för juridiska personer och utarbetade utgående från dem ett utkast till ett kapitel i strafflagens allmänna del med motiveringar. Den mest ändamålsenliga påföljden ansåg kommissionen vara en ekonomisk sanktion av bötestyp, som den också kallade samfundsböter. Man föreslog inte något allmänt straffansvar för juridiska personer, utan i samband med varje brottsstadgande borde det anges om samfundsböter kunde tillämpas. Utanför samfundsansvaret lämnades de statliga ämbetsverk och inrättningar som finansierades via budgeten. Samfundsböter kunde användas vid brott i samband med en enskild näringsidkares verksamhet, om än enligt prövning.

Frågan om hur förhållandet mellan samfundets och individens ansvar skulle regleras övervägde arbetskommissionen utgående från tre olika modeller, vilka var objektivt ansvar, skuldpresumtion och samfundsansvarets beroende av klandervärdheten i individens gärning. Kommissionen föreslog att man skulle gå in för modellen med skuldpresumtion. Då skulle en förutsättning för straffansvar för en juridisk person vara att det i dess verksamhet hade begåtts en straffbar gärning eller försummelse, och att man från den juridiska personens sida inte kunde visa att dess anställda med beslutsrätt eller i förmansställning hade handlat i enlighet med sina förpliktelser.

Denna påföljd skulle verkställas i enlighet med bestämmelserna om verställighet av böter. Samfundsböter skulle dock inte kunna förvandlas till fängelse. I kommissionens förslag ingick också ett stadgande om jämkning av samfundsböter och påföljdsakumulation.

Straffrättskommittén behandlade i sitt betänkande (kommittébetänkande 1976:72) vidsträckt och ingående frågan om straffrättsligt ansvar

för juridiska personer. I betänkandet utreds de principiella problemen i samband med ett straffansvar och framläggs en plan för hur samfundsansvaret kunde genomföras. Kommittén gav inte sin plan formen av ett lagförslag. Straffrättskommitténs betänkande har varit riktgivande vid utarbetandet av denna proposition med förslag till lagstiftning om straffansvar för juridiska personer.

Alla de ovan nämnda förslagen sändes på remiss till många olika myndigheter och organisationer. Till tryckfrihetskommisionens förslag om införande av samfundsböter förhöll man sig härvid positivt. I inget av utlåtandena motsatte man sig förslaget. I de utlåtanden där man tagit ställning till miljöbrottskommissionens förslag att införa ansvarsböter tillstyrkte de flesta förslaget. Bland dem som motsatte sig förslaget ansåg en del att man kunde ta ställning till saken bara i samband med totalrevideringen av strafflagen. I vissa utlåtanden förhöll man sig helt negativt till ett straffansvar för juridiska personer. Utlåtandena om miljöbrottskommissionens betänkande har publicerats i sammandrag (Justitieministeriets lagberedningsavdelnings publikation 10/1974). Bland dem som gav ett utlåtande om arbetsbrottskommissionens betänkande var det närmast arbetstagarorganisationerna, arbetarskyddsdistrikten samt social- och hälsovårdsministeriet som tillstyrkte kommissionens förslag om samfundsböter som påföljd för brott. I vissa utlåtanden ansågs det dock att förslaget borde utvecklas vidare. Bl.a. arbetsgivarorganisationerna motsatte sig införandet av samfundsböter. Utlåtandena om arbetsbrottskommissionens betänkande har utgivits i sammandrag (Justitieministeriets lagberedningsavdelnings publikation 15/1974).

Straffrättskommitténs betänkande sändes på remiss till 135 olika myndigheter och organisationer. Av dessa inkom sammanlagt 116 med utlåtanden och därtill sändes ett utlåtande på eget initiativ till justitieministeriet. I 56 av utlåtandena tog man ställning till frågan om behovet av straffansvar för juridiska personer och de principiella frågorna i samband med införandet av ett sådant. Majoriteten av dessa ansåg reformen nödvändig. I 33 av utlåtandena förhöll man sig förbehållslöst positivt till reformen. I sex utlåtanden konstaterade man att både positiva och negativa synpunkter kunde läggas fram och tog inte slutgiltigt ställning till behovet av straffansvar för juridiska personer.

I övriga utlåtanden, närmast från arbetsgivarorganisationerna och företrädare för näringslivet samt vissa domstolar och andra myndigheter, ansåg man det inte nödvändigt att införa ett straffansvar för juridiska personer, och vissa konstaterade att det stred mot vedertagna straffrättsliga principer. Också utlåtandena om straffrättskommitténs betänkande har getts ut i sammandrag (Justitieministeriets lagberedningsavdelnings publikation 18/1978).

Därefter har beredningen fortgått inom det strafflagsprojekt som tillsattes den 31 mars 1980, som en del av totalrevideringen av strafflagen. Strafflagsprojektet färdigställde sitt förslag i september 1987, varefter det sändes på remiss till 64 olika organisationer eller myndigheter. Av dessa inkom 54 med utlåtanden, och 34 ansåg reformen vara nödvändig, nio tog inte ställning till frågan och 11 ansåg den nya påföljden vara onödig. Ett sammandrag av utlåtandena har publicerats i justitieministeriets lagberedningsavdelnings publikationsserie (20/1988).

Utgående från strafflagsprojektets förslag och utlåtandena om det utarbetades vid justitieministeriet som tjänsteuppdrag ett förslag till proposition med förslag till 9 kap. strafflagen om straffansvar för juridiska personer. Om förslaget har inhämtats ett utlåtande av laggranskningsrådet (Nr 3/1990). I det nu föreliggande förslaget har man gjort de flesta av de ändringar som laggranskningsrådet föreslog.

4. Straffansvar för juridiska personer i vissa andra länder

Straffansvar för juridiska personer förekommer i många länder. Å andra sidan finns det många länder där straffrätten bygger endast på ett traditionellt individuellt straffansvar. Också i dem kan mot samfund riktas olika slag av rättsliga eller administrativa sanktioner med anledning av brott som begåtts i deras verksamhet. I vissa länder är straffansvaret för juridiska personer föremål för en revidering av intresse för Finland.

Av de nordiska länderna känner Danmark, Island och Norge straffansvar för juridiska personer.

I Danmark kan aktiebolag, andelslag och med dem jämförbara juridiska personer dömas till böter med stöd av många straffstadganden inom speciallagstiftningen. Under de senaste 20

åren har mer än 100 sådana stadganden införts i lagstiftningen. Däremot omfattas brott enligt strafflagen inte av straffansvaret för juridiska personer. Detta förklaras visserligen delvis av att indelningen i strafflagsbrott och övriga brott klart avviker från vad som revideringen av strafflagen kommer att leda till i Finland.

I vissa fall kan också en kommun dömas till böter. De stadganden som tillåter att en juridisk person döms till böter är i allmänhet fakultativa. Inom rättspraxis tillämpas straffansvaret för samfund rätt ofta, men bötesbeloppen är i allmänhet små. De högsta böterna har likväl varit över 300 000 kronor.

Också Island har i vissa av sina nyaste speciallagar tagit in stadganden om straffansvar för juridiska personer. Inte heller där har strafflagen några allmänna stadganden om saken.

I Norge har stortinget 1991 godkänt allmänna stadganden om samfundsbot som intagits i strafflagen. Samtidigt upphävdes stadgandena om samfundsbot i cirka 60 speciallagar eftersom de blev onödiga. Enligt de nya stadgandena i strafflagen är en förutsättning för straff att en person som handlar i den juridiska personens namn har begått en straffbar gärning. Samfundsböter kan dock dömas ut även om ingen kan dömas till straff för denna straffbara gärning.

Påföljden är fakultativ. I lagen har intagits en förteckning i sju punkter för att styra straffmätningen och beslutsfattandet om samfundsböter skall dömas ut eller inte. Enligt förteckningen skall man bl.a. beakta om den juridiska personen genom sina egna åtgärder kunde ha förhindrat brottet, om den har eller kunde ha haft fördel av brottet, och om brottet har medfört andra påföljder för den juridiska personen eller någon fysisk person.

I Norge har samfundsbot mest tillämpats i fall av brott mot arbetsmiljölagstiftningen. I förhållande till Danmark döms juridiska personer i Norge betydligt mera sällan till böter, men bötesbeloppen är då nog så kännbara, de hittills största utdömda böterna har varit två miljoner kronor. Lagen anger ingen övre gräns för bötesbeloppet.

I Sverige finns inget direkt straffansvar för juridiska personer. I brottsbalken har dock år 1986 intagits en sanktion kallad företagsböter. Den anses inte ha karaktären av straff, utan beskrivs som "en särskild rättsverkan av

brott". Om den stadgas i samma kapitel som om förverkandepåföljder.

Som sanktion är den svenska företagsboten dock snarlik ett straff. Den ådöms näringsidkare för brott inom näringsverksamheten, oberoende av om de är juridiska personer eller enskilda personer. Vid straffmätningen beaktas brottslighetens art, omfattning och förhållande till näringsverksamheten. Företagsbotens karaktär av straff framgår också av den proposition som ligger till grund för lagstiftningen (Prop. 1985/86:23 s. 21—22). Man kan därför säga att den svenska företagsboten avviker från de egentliga straffen närmast på begreppsnivå.

Företagsbotens minimibelopp har i Sverige fastslagits till 10 000 kronor och maximibeloppet till 3 000 000 kronor. Fram till april 1991 hade det i 11 fall yrkats på utdömmande av företagsbot. I tre fall utdömdes böter, till belopp mellan 20 000—25 000 kronor.

Den nordiska straffrättskommittén har i sitt betänkande Bötesstraffet — Sakkorangaistus (NU 1975:5) rekommenderat att straffansvar för juridiska personer skall införas i lagstiftningen också i de nordiska länder där ett sådant ännu inte finns. I sitt betänkande Företagsböter — Yhteisösakko (NU 1986:2) vidareutvecklar kommittén förslaget och behandlar närmare olika juridiska problem i samband med regleringen av samfundsansvaret.

Den egentliga strafflagen i *Tyskland* innehåller inget straffansvar för juridiska personer, även om andra påföljder för brott kan utnyttjas också mot juridiska personer. Enligt en speciallag om ordningsföreseelser (Ordnungswidrigkeitengesetz från år 1968) är det dock möjligt att döma också juridiska personer till sanktioner av bötestyp (Geldbusse) för brott i deras verksamhet och för ordningsföreseelser. De böter som avses i lagen är en extra tilläggsåtgärd (Nebenfolge) för brott eller ordningsföreseelser. Genom lagen om ordningsföreseelser har man mycket detaljerat reglerat de juridiska personernas ansvar för brott och ordningsföreseelser i deras verksamhet. Det största bötesbeloppet för samfund har vid uppsåtliga brott varit 100 000 och vid oaktsamhetsbrott 50 000 tyska mark. Vid ordningsföreseelser har beloppet i varje enskilt fall fastställts särskilt.

Inom straffrätten i *Nederländerna* är gärningsbegreppet definierat så att ett brott kan begås inte bara av en fysisk person utan också

av en juridisk person. I strafflagstiftningen görs skillnad mellan brott och förseelser. I fråga om ansvaret för förseelser gäller en skuldpresumption, som den åtalade kan upphäva genom att visa att han har handlat med tillräcklig omsorg. Vid brott är en förutsättning för ansvar att den fysiska gärningsmannen på det sätt som avses i lagrummet i fråga (uppsåt eller oaktsamhet) är skyldig till brottet. De allra flesta åtalen mot juridiska personer gäller handlingar och försummelser av förseelsekaraktär.

Vid förseelser är det högsta bötesbeloppet 10 000 gulden (ca 30 000 mark). Juridiska personer straffas huvudsakligen för brott och förseelser i samband med näringsverksamhet, t.ex. för miljöbrott, överlast på landsväg, bedrivande av näringsverksamhet utan behövligt tillstånd eller otillåten användning av tillsatsämnen i livsmedelsproduktionen. Också offentliga samfund kan ställas till straffansvar. Skötseln av offentliga uppgifter omfattas dock inte av samfundsansvaret.

Enligt straffrätten i *Frankrike* är i princip endast fysiska personer straffansvariga för brott, men i speciallagar finns stadganden om sanktioner mot olika slag av juridiska personer. De lagar som reglerar ekonomin och näringsverksamheten innehåller ett arrangemang enligt vilket en juridisk person solidariskt med gärningsmannen måste betala det bötesstraff som döms ut för ett brott samt rättegångskostnaderna. För brott mot konkurrenslagstiftningen kan ekonomiministeriet i administrativ väg bötfälla en näringsidkare, också en juridisk person. I rättspraxis har juridiska personer dömts till straff med stöd av speciallagar genom att straffstadgandena har tolkats så att också de kan vara gärningsmän. Praxis är dock vacklande och någon enhetligt bild är svår att ge. I början av 1986 färdigställdes regeringens förslag till ny strafflag, som bl.a. skulle ha utvidgat samfundsansvaret. Förslaget har dock inte lett till lagstiftningsåtgärder.

England har en mycket lång tradition med straffansvar för juridiska personer. Enligt den sedvanerätt (common law) som skapats genom domstolspraxis ställs juridiska personer till svars för brott i princip på samma sätt som fysiska personer. Brott som medlemmarna i något organ inom en juridisk person har begått i sin verksamhet anses ha begåtts av den juridiska personen, varvid ansvarsgrunden är identifiering. I princip gäller straffansvaret för juridiska personer alla brottstyper. Endast

brott som till sin natur är sådana att de inte kan begås av en juridisk person, t.ex. vålds- och sexualbrott, berörs inte av ansvaret. Brott som inte kan bestraffas med böter berörs inte heller. Samfundsansvaret har sin största betydelse med tanke på de straffstadganden som reglerar ekonomin och näringsverksamheten. Som exempel kan nämnas miljö- och konsumentskyddsbrott.

I straffrätten i *Förenta Staterna* skiljer sig straffansvaret för juridiska personer i någon mån från rätten i England, även om de viktigaste principerna är likartade. På samma sätt som i England har straffansvaret framför allt utvecklats genom prejudikat i rättspraxis. Ansvaret grundar sig på identifiering, vilket i praktiken ges en så vid tolkning att straffansvar för en juridisk person uppstår inte enbart på grund av ledningens åtgärder utan också genom straffbar verksamhet av underordnade i anställningsförhållande, om de handlar på den juridiska personens vägnar.

Kärnfrågan då det gäller samfundsansvar är om en straffbar gärning som begåtts av en fysisk person kan betraktas som den juridiska personens gärning. En förutsättning för den juridiska personens straffansvar är att gärningen kan tillräknas den fysiska person som föranleder identifieringen såsom uppsåtlig, culpös eller någon specialform av dem, beroende på vad straffstadgandet förutsätter. En förutsättning för samfundsansvar är dock inte att också den fysiska personen döms till straff för brottet. Samfundsansvaret gäller i princip alla brott, men i praktiken blir straffansvaret för samfund vanligen aktuellt vid ekonomiska brott i samband med näringsverksamhet (t.ex. miljö-, konsumentskydds- och kartellbrott).

I *Italien* finns det i regeringsformen en bestämmelse enligt vilken endast fysiska personer kan bestraffas för brott, men det finns ett omfattande system av administrativa ekonomiska sanktioner som också kan användas mot juridiska personer.

I *Österrike* finns inget straffansvar för juridiska personer, men en juridisk person kan dömas att solidariskt med ledningen betala de böter som ledningen dömts till.

Europarådets ministerkommitté har i oktober 1988 godkänt en rekommendation (R Nr 18/88) om de principer som medlemsländerna borde beakta i sin lagstiftning och rättspraxis då de ställer företag till svars för brott i deras verksamhet. Syftet med rekommendationerna

är att främja införande av ansvar för företag. Denna proposition följer i huvudsak dessa principer.

I de *Europeiska gemenskapernas* (EG) konkurrensrätt finns dessutom rätt kännbara ekonomiska sanktioner som kan riktas direkt mot juridiska personer. Maximigränsen för de böter som kan dömas ut för överträdelse av EG:s konkurrensregler är 10 % av de delaktiga företagens omsättning. De största bötesbelopp som EG:s kommission hittills har dömt ut är ca 400 miljoner mark.

5. De föreslagna grundlösningarna

5.1. Stadgandenas systematik och ställning i strafflagstiftningen

Straffansvaret för juridiska personer ansluter sig på många sätt till den traditionella straffrätten. Då stadgandena utarbetas kan denna anslutning ordnas på två olika sätt. För varje lagstiftningsproblem som reformen för med sig kunde man skriva ett eget stadgande i ett kapitel som gäller straffansvar för juridiska personer. Ett annat alternativ är att i ett kapitel om juridiska personer i strafflagens allmänna del endast ta in de viktigaste stadgandena om straffansvaret. De övriga kapitlen i strafflagens allmänna del utarbetas sedan med beaktande av den möjligheten att stadgandena i dem kan bli tillämpliga också i samband med samfundsbrott.

I denna proposition har i ett kapitel om straffansvar för juridiska personer i strafflagens allmänna del tagits in stadganden om tillämpningsområde, förutsättningar för straffansvar, grunderna för prövningen vid utdömandet, samfundsbot och straffmättningsgrunder, åtal-seftergift, gemensam samfundsbot samt preskribering av samfundsbot.

Trots att de viktigaste specialfrågorna således blir lösta i förslagets 9 kapitel, blir vissa frågor som gäller samfundsansvaret beroende av stadganden utanför detta kapitel. Hit hör t.ex. det territoriella tillämpningsområdet för straffrätten (strafflagens 1 kap.) och verkställigheten av samfundsboten (6 kap. 1 § 3 mom. förordningen om verkställighet av straff).

Bland de stadganden som föreslås ingå i det nya 9 kap. finns vissa som även enligt den grundlösning man gått in för kunde placeras i

annat sammanhang. Det är t.ex. i princip möjligt att utforma det allmänna stadgandet om åtalshelftergift så att det också gäller straffansvar för juridiska personer, och stadgandet om preskription kunde också placeras i samband med de allmänna stadgandena om straffrättslig preskription. För en rätt omfattande koncentrerings av stadgandena i ett separat kapitel i detta skede talar särskilt det faktum att det på detta sätt är lättare att få en helhetsbild av den nya sanktionen. Till valet av denna lösning har också bidragit att stadgandena i strafflagens allmänna del i varje händelse blir föremål för en revidering, och man kan därmed inte i detta skede finna en slutlig placering för stadgandena om samfundsansvar. Då strafflagens allmänna del senare revideras kommer man att överväga om också de stadganden som gäller samfundsansvar skall omp-laceras.

Vid beredningen av frågan om straffrättsligt ansvar för juridiska personer har man kommit till att i Finland skall även i framtiden handlingar eller försummelse som motsvarar brottsrekvisiten kunna begås endast av fysiska personer. Straffansvaret för juridiska personer måste därför byggas upp som ett straffrättsligt ansvar för de handlingar och försummelse som personer inom den juridiska personens organisation har gjort sig skyldiga till.

På sättet att skriva stadgandena om straffansvaret för juridiska personer inverkar också frågan om vilken karaktär påföljderna för den juridiska personen anses ha. Om samfundspåföljderna uttryckligen uppfattas som straff måste förutsättningarna för ansvaret vara så skuldorienterade som möjligt, så att klander-värdheten i åsidosättandet av den juridiska personens förpliktelser betonas. Då påverkas t.ex. utmätandet av samfundsstraffen inte enbart av särdragen i den juridiska personens karaktär utan också av de allmänna stadgandena om straffmätning i 6 kap. strafflagen.

Om samfundsstraffen införs i sanktionssystemet medför detta likväl sådana särdrag som inte kan förenas med det individuella straffansvaret, och å andra sidan är det med säkerhet problematiskt att på straffansvaret för juridiska personer tillämpa de straffmättingsprinciper som blivit vedertagna för det individuella ansvaret. Om samfundspåföljderna inte betraktas som straff, skulle det vara möjligt att för åsidosättande av en juridisk persons förpliktelser införa ett samfundsansvar som är mera

oberoende av skuldprincipen, mera schematiskt och som t.ex. motsvarar förutsättningarna för konfiskationsansvar.

Utomlands, framför allt i Sverige, har de sanktioner mot juridiska personer som införts allvarligt lyft fram den möjligheten att samfundspåföljderna inte skulle vara straff. Då skulle det klart framgå att det straffrättsliga ansvaret för juridiska personer i fråga om karaktär, förutsättningar, påföljder och principer för bestämmande av påföljderna klart skiljer sig från straffansvaret för den som begått brottet.

Då man bedömer samfundsansvarets betydelse och effektivitet är det avgörande dock inte vad man kallar sanktionerna mot en juridisk person med anledning av ett brott eller hur man klassificerar dem på skalan straff övriga sanktioner. Av ojämförligt större betydelse är frågan om huruvida stadgandena om samfundsansvarets tillämpningsområde och andra förutsättningar är sakliga, huruvida sanktionerna till sitt innehåll, sina fastställe-principer och effekter är acceptabla och huruvida man i andra frågor som gäller samfundsansvaret har lyckats finna en lösning som är tillämplig inom rättspraxis.

Oberoende av om man kallar samfundspåföljderna straff eller någonting annat, kommer de trots allt i praktiken att ha mycket tydliga drag av straff. Därför har man i propositionen utgått från att samfundspåföljderna betraktas som straff, och att förutsättningarna för ansvar utformas så konsekvent som möjligt enligt vedertagna principer för det individuella straffansvaret.

5.2. Stadgandenas allmängiltighet och de frågor som regleras

I många länder som har infört straffansvar för juridiska personer finns det mycket litet allmänna stadganden om saken eller inga sådana stadganden alls. Straffansvaret för juridiska personer grundar sig i dessa länder på stadganden i speciallagar som också tillämpas på juridiska personer eller på ett allmänt stadgande som jämställer en juridisk person som gärningsman med en fysisk person. Ansvaret preciserar huvudsakligen i rättspraxis.

Med tanke på den straffrättsliga legalitetsprincipen är det dock motiverat att förutsättningarna för ansvaret förankras i stadganden

på lagnivå. Då ett straffansvar för juridiska personer innebär en stor principiell förändring i den nuvarande straffrätten, blir rättspraxis mera enhetlig, om det finns relativt detaljerade stadganden på lagnivå än om man i rättspraxis skall tolka knapphändiga och eventuellt bristfälliga allmänna stadganden. Genom att i strafflagens allmänna del införa relativt detaljerade stadganden om straffansvar för juridiska personer kan man säkerställa att de tolkningssvårigheter som regleringen oundvikligen ger upphov till inte kommer att gälla de viktigaste principerna för straffansvaret som sådana, utan närmast tillämpningen av principerna i enskilda fall.

Laggranskningsrådet ansåg i sitt utlåtande att regleringen var alltför detaljerad. Även om stadgandenas abstraktionsnivå i detta lagförslag inte till alla delar har höjts på de sätt som laggranskningsrådet föreslagit så har i fråga om 2 § 1 mom., som är centralt med tanke på uppkomsten av ansvaret, laggranskningsrådets förslag iakttagits.

Den struktur man gått in för i lagförslaget, enligt vilken en juridisk person kan dömas till straff med anledning av ett brott som en fysisk person har begått, aktualiserar frågan om den juridiska personens möjlighet att av gärningsmannen få skadestånd för den samfundsbot den betalt.

I propositionen utgår man från att rätt till skadestånd inte skall föreligga. Straffet skall uttryckligen drabba den som gjort sig skyldig till ett klandervärt förfarande. Om en juridisk person på grund av det straff den döms till anses ha lidit en sådan skada som skall ersättas av gärningsmannen, kunde den juridiska personen de facto gå straffri. Däremot skulle gärningsmannen bli straffad två gånger i de fall då både han och den juridiska personen döms till straff. Dessutom mäts samfundsboten ut enligt den juridiska personens ekonomiska ställning och inte enligt gärningsmannens inkomst och förmögenhet. Att indriva samfundsboten av gärningsmannen i form av skadestånd skulle därför med tanke på gärningsmannens förmögenhetsförhållanden lätt bli oskäligt. Man bör också minnas att den centrala grunden för utdömande av samfundsböter är den juridiska personens egen försummelse, som har möjliggjort brottet.

I det nya kapitlets 3 § föreslås därför ett stadgande som utesluter skadestånd då gärningsmannen har haft status av arbetstigare.

Om skadeståndsskyldighet för medlemmar i den juridiska personens olika organ stadgas särskilt.

I rättspraxis och den juridiska litteraturen har 35 § lagen om försäkringsavtal (132/33) av hävd tolkats så att ett försäkringsavtal inte kan ingås med tanke på de straffrättsliga påföljderna av lagstridig verksamhet. Samfundsboten är en sådan påföljd, och det är således inte möjligt att ta en försäkring med tanke på den.

Juridiska personer som riskerar att bli dömda till samfundsbot kan vidta olika åtgärder för att kringgå sitt ansvar. I det 9 kap. som föreslogs av strafflagsprojektet ingick därför ett stadgande som avsåg att omintetgöra sådana åtgärder. Vid den fortsatta beredningen visade det sig dock att stadgandet endast täckte en del av alla tänkbara sätt att kringgå ansvaret. Stadgandet kritiserades också i utlåtandena för att vara för öppet och vagt. Även laggranskningsrådet fäste uppmärksamhet vid möjligheterna att kringgå ansvaret.

Då det är svårt att förutse typiska sätt att kringgå ansvaret skulle stadgandena om saken bli omfattande och öppna. Det har visat sig vara en mycket svår uppgift att skriva stadganden om kringgående av lagen som samtidigt är tillräckligt täckande och tillräckligt exakta. I förslaget ingår därför inga stadganden om kringgående av lagen alls. Tills vidare har man ansett det vara en acceptabel lösning att man utarbetar stadganden om kringgående av ansvaret först då man i praktiken sett hur stort det eventuella behovet av sådana stadganden blir, och vilka åtgärder som vidtas för att kringgå ansvaret. Uppenbara försök att kringgå lagen kan dessutom omintetgöras så att de föreslagna stadgandena om skingringsförbud och kvarstad tillämpas för att säkerställa betalningen av samfundsboten.

5.3. Huvudprinciperna för straffansvaret för juridiska personer

Kopplingen mellan straffansvaret för juridiska personer och det individuella straffrättsliga ansvaret kan vara obligatoriskt eller beroende av prövning. Om den är obligatoriskt innebär det att domstolen *skall döma* den juridiska personen till straff då den konstaterar att förutsättningarna för straff föreligger, om inte stadgandena om åtgärdseftergift är tillämpliga. Om ansvaret är fakultativt, *kan* domstolen

under i lag bestämda förutsättningar *döma* en juridisk person till straff med anledning av ett brott som begåtts i dess verksamhet.

Ett fakultativt straffansvar har vissa nackdelar. Det är möjligt att rättspraxis åtminstone till en början blir oenhetlig. Med tanke på den straffrättsliga legalitetsprincipen är det inte heller oproblematiskt att frågan om utdömande av straff när det finns lagstadgade förutsättningar i regel blir beroende av domstolens prövning. Också kravet på den allmänna laglydnaden talar för ett obligatoriskt ansvar.

En fördel med en fakultativ reglering är dock att systemet blir mera flexibelt. I en fakultativ ordning är det lättare än i en obligatorisk att undvika att man måste behandla ett arbetsdygt krav på samfundsbot i sådana fall då det inte finns ett absolut behov av att döma ut påföljden. Dessutom är man i ett fakultativt system aldrig nödgad att döma till samfundsbot om det i det enskilda fallet skulle vara oskäligt. Behovet att begränsa den juridiska personens straffansvar till relativt allvarliga brott som begåtts på dess vägnar eller till dess förmån talar dessutom för en fakultativ reglering.

I de länder som har infört ett straffansvar för juridiska personer är det i allmänhet fakultativt. Även den samfundsbot som föreslås bli intagen i vår strafflag skall av ovan nämnda skäl vara en fakultativ påföljd.

Propositionen bygger på principen att ett samfund eller en annan juridisk person inte betraktas som gärningsman när det är fråga om ett brott som begåtts på dess vägnar eller till dess förmån och att *en juridisk person inte på samma sätt som en människa begår ett brott*. Samfundsansvaret är ett straffrättsligt ansvar, som följer av gärningar eller försummelser av de människor som begått brottet på samfundets vägnar eller till dess förmån. Brotsrekvisiten i straffstadgandena kunde även i de fall där ett straffansvar för juridiska personer blir aktuellt utformas på hittills i finsk straffrätt vedertaget sätt. För att juridiska personer skall kunna straffas måste dock deras handlande eller försummelse vara klandervärd. Klandret innebär i förslaget dock inte att den juridiska personen stämplas som gärningsman i vanlig mening.

Den grundläggande tanken bakom ansvaret är att alla juridiska personer är skyldiga att i förhållande till sin natur, verksamhetens art, sin omfattning och sina former samt förhållan-

dena i övrigt ordna sin verksamhet enligt lag. En allmän förutsättning för straffansvaret för juridiska personer är enligt förslaget att den juridiska personens ledning har varit delaktig i brottet eller tillåtit att det begåtts eller att man i den juridiska personens verksamhet inte har iakttagit behövlig omsorg och varsamhet för att förhindra brottet. Den juridiska personens straffansvar följer inte enbart av åsidosättandet av skyldigheten att iaktta omsorg och försiktighet. Därtill förutsätts att det i den juridiska personens verksamhet har skett ett brott som har begåtts på dess vägnar eller till dess förmån.

En ytterligare förutsättning för att en juridisk person skall kunna dömas till straff för att omsorg eller varsamhet inte har iakttagits måste vara att det finns ett samband mellan den juridiska personens försummelse av sina skyldigheter och det brott som begåtts på dess vägnar eller till dess förmån, åtminstone ett medverkande orsakssammanhang. Den juridiska personens försummelse skall vara av sådan betydelse att den antingen har gjort brottet möjligt eller åtminstone väsentligt ökat möjligheterna att begå brottet. I denna form följer regleringen den allmänna straffrättsliga principen att ingen kan ställas till svars för ett sådant händelseförlopp som inte har kunnat förutses enligt den allmänna erfarenhetssatsen, och därmed inte har kunnat beaktas i den egna verksamheten. Straffansvaret berör således inte en juridisk person som har ordnat sin verksamhet och övervakningen av den på det sätt som omständigheterna kräver och även annars sörjt för vad som skäligen kan förutsättas av den för att förebygga brott på dess vägnar eller till dess förmån.

En allmän förutsättning för straffansvar för en juridisk person är att brottet har begåtts inom den juridiska personens verksamhet. Detta förutsätter att gärningsmannen står i ett visst förhållande till den juridiska personen och har en ställning i dess organisation. En förutsättning för en dom är naturligtvis också att gärningsmannen då han begår brottet på samfundets vägnar eller till dess förmån handlar just i denna egenskap och inte i någon annan. Detta krav innebär att straffansvaret för juridiska personer inte gäller brott där gärningsmannen har handlat helt självständigt och oberoende av den juridiska personen, även om han i dess organisation innehar en sådan position som avses i lagen.

Som en allmän förutsättning för straffansvar för en juridisk person måste även ses att gärningsmannen då han begått brottet har handlat i den juridiska personens intresse och inte i strid med det. I lagförslaget har detta krav utformats så att man förutsätter att gärningsmannen har handlat på den juridiska personens vägnar eller till dess förmån.

Det individuella ansvaret för brott som begåtts på den juridiska personens vägnar eller till dess förmån bygger på den i straffrätten vedertagna skuldprincipen, också sedan det föreslagna straffansvaret för juridiska personer införts. Skuldprincipen är av mycket stor betydelse också för det föreslagna straffansvaret för juridiska personer. Såsom nämndes ovan förutsätter straffansvaret för juridiska personer att ledningen är delaktig i brottet, tillåter att brottet begås eller åtminstone ett sådant brott mot eller åsidosättande av omsorgs-, övervaknings- eller jämförbara skyldigheter som kan krävas av en juridisk person och som åtminstone har gjort det väsentligt lättare att begå brottet.

Straffansvaret för juridiska personer blir även i en annan mening skuldbaserat. En förutsättning för att en juridisk person skall dömas till straff blir nämligen att brottet kan tillräknas gärningsmannen på ett sätt som förutsätts i det straffsstadgande som tillämpas på gärningen (uppsåt, oaktsamhet och specialformer av dessa). Detta krav följer direkt av brottsbegreppet. Här kan också så kallad anonym skuld komma i fråga.

Den juridiska personen och den fysiska person som handlat på dess vägnar och begått brottet kan enligt förslaget stå i tre typer av förhållande till varandra.

För det första kan ansvaret grunda sig på att den juridiska personen och den fysiska personen *identifieras* med varandra. Det är frågan om identifiering då gärningsmannen begått brottet genom att verka i den juridiska personens beslutande organ eller då en person i ett beslutande organ har tillåtit att brottet begicks. Med beslutande organ avses här t.ex. en förenings eller stiftelses styrelse, ett aktiebolags ledning enligt 8 kap. lagen om aktiebolag (styrelse, verkställande direktör, förvaltningsråd), de organ som nämns i 9 kap. lagen om andelslag samt motsvarande representativa organ i andra juridiska personer, oberoende av vad de kallas.

Den andra modellen för sambandet mellan

en juridisk person och den fysiska person som begått brottet är *principalansvar*. Brottet har då begåtts av en person i arbets-, tjänste- eller uppdragsförhållande till den juridiska personen och en, åtminstone bidragande orsak till brottet har varit den juridiska personens bristande omsorg eller varsamhet, vilket kan ha kommit till uttryck i en oändamålsenlig ledning eller övervakning eller i något annat brott mot eller försummelse av den juridiska personens skyldigheter. Det är även möjligt att brottet begåtts på uppdrag.

Den tredje möjligheten till samband mellan den juridiska personen och gärningsmannen är *anonym skuld*. Det är fråga om anonym skuld då man med säkerhet kan visa att brottsrekvisiten blivit uppfyllda i en juridisk persons verksamhet och att gärningsmannen uppenbarligen är någon person i dess ledning eller i dess tjänst, men det är omöjligt att utpeka gärningsmannen.

Propositionens principer i de frågor som gäller straffansvar för juridiska personer i skuldfrågor avviker i någon mån från dem som lades fram i straffrättskommitténs betänkande, och har inte heller någon direkt förebild i tidigare förslag. Straffrättskommittén konstaterade att ansvaret för en juridisk person kunde vara objektivt, grunda sig på skuldpresumtion eller vara ett sedvanligt straffrättsligt ansvar. Kommittén ansåg att straffansvaret för juridiska personer vid oaktsamhetsbrott borde grunda sig på skuldpresumtion och att det vid uppsåtliga brott borde vara ett sedvanligt straffrättsligt ansvar grundat på det berörda organets förfarande. Det ansvar som man har gått in för i detta förslag är inte objektivt och det innehåller inte någon skuldpresumtion. Enligt klassificeringen i strafflagskommitténs betänkande skulle den nu föreslagna formen av ansvar vara ett sedvanligt straffrättsligt ansvar. Det har dock utvecklats så att det lämpar sig för en bedömning av den juridiska personens funktioner och kompletterats med en ansvarstyp som grundar sig på anonym skuld.

Även om straffansvaret för juridiska personer enligt förslaget binds vid det individuella straffansvaret, är en förutsättning för att samsfundsböter skall kunna dömas ut således inte alltid att åtal väcks mot gärningsmannen och att han döms till straff. Den individuella straffbarheten kan bli utesluten inte bara på grund av anonym skuld utan också på grund av t.ex. åtgärdseftergift, gärningsmannens död

eller åtalspreskription. Gärningsmannen kan också ha flytt så att han inte kan nås och därmed undgå det juridiska ansvaret för sin gärning. Ingen av dessa händelser gör den juridiska personens förfarande mindre klandervärt och enligt förslaget utgör de därför inget hinder för att samfundsbot döms ut. I undantagsfall kunde samfundsbot dömas ut också i det fall att åtal mot gärningsmannen har väckts men domen ännu inte har fällts. Stadganden om detta ingår i ett nytt 2 mom. som föreslås bli fogat till 14 kap. 7 b § rättegångsbalken.

Straffrättskommittén har framhållit att det parallella straffansvaret för juridiska personer och fysiska personer kan leda till en *påföljds-kumulation* i små samfund. Den föreslagna påföljdens fakultativa natur gör det möjligt att undvika kumulation. Enligt förslaget 4 § punkt 6 skall man fästa uppmärksamhet vid frågan då den tilltalade hör till ledningen för en liten juridisk person.

Miljöbrottskommissionen och arbetsbrottskommissionen föreslog att *bevisskyldigheten* vid samfundsbrott delvis borde avvika från principen enligt vilken det i brottmål ankommer på åklagaren eller käranden att bevisa de omständigheter på vilka åtalet är grundat. Bevisskyldigheten skulle således delvis ha ålagts den juridiska person mot vilken straffyrkande framställs. Straffrättskommittén instämde med vissa reservationer i kommissionernas förslag. Inte heller laggranskningsrådet anser att det finns något principiellt hinder för att den juridiska personen borde bevisa att den har fullgjort sina skyldigheter för att förebygga brott i sin egen verksamhet.

En juridisk person som är svarande kunde undantagsvis förpliktas att bevisa vilka åtgärder den har vidtagit under tiden innan brottet begicks. Då det gäller dessa åtgärder är det också den juridiska personen själv som i praktiken bäst kan lägga fram utredning vid rättegången. En sådan bevisskyldighet innebär inte ännu att den juridiska personen blir skyldig att bevisa att den inte har gjort sig skyldig till försummelse. Å andra sidan har den juridiska personen ett starkt juridiskt intresse att bevisa att den har vidtagit de åtgärder som med stöd av förslaget 2 § enligt omständigheterna kan förutsättas, även om den inte åläggs någon uttrycklig bevisskyldighet.

De förhållanden under vilka brottet har begåtts kan också ge skäl att misstänka att en juridisk person inte har fullgjort sina ovan

nämnda skyldigheter. Då kan det för den juridiska personen bli fråga om en verklig bevisskyldighet beträffande dess åtgärder. Också enligt nuvarande brottmålsagskipning måste svarandeparten åtminstone med sakliga skäl kunna motivera sitt påstående att t.ex. en grund som upphäver straffbarheten föreligger, även om åklagaren vid behov måste bevisa att den påstådda grunden inte föreligger.

På dessa grunder har det i propositionen ansetts att det är onödigt att i lag stadga om en uttrycklig bevisskyldighet för juridiska personer. Bevisskyldigheten vid samfundsbrott kommer således att följa vedertagna straffprocessuella principer. Också vid samfundsbrott blir det åklagarens sak att utreda de omständigheter på vilka straffyrkandet grundar sig.

I det nya 9 kap. föreslås inga stadganden om straffansvar för juridiska personer med anledning av brott som har begåtts utomlands. Däremot ingår ett stadgande om saken i strafflagsprojektets förslag till tillämpningsområde för den finska strafflagen (Justitieministeriets lagberedningsavdelnings publikation 2/1991) (1 kap. 9 §). Enligt detta bestäms straffansvaret för en juridisk person enligt finsk lag då man på det brott som ligger till grund för ansvaret tillämpar finsk lag. En proposition med förslag till nytt 1 kap. skall avlåtas till riksdagen inom kort.

5.4. Den föreslagna påföljden och fastställande av den

Miljöbrottskommissionen föreslog att en ekonomisk sanktion kallad ansvarsbot skulle vara det enda slaget av samfundsstraff. Enligt förslaget skulle ansvarsboten dömas ut till ett visst belopp vars övre och undre gräns skulle bestämmas i strafflagens allmänna del.

Arbetsbrottskommissionen föreslog att det skulle finnas en enda sanktionsform, kallad samfundsbot. Även denna föreslogs bli utdömd till visst belopp. Som minimibelopp föreslogs 1 000 mark och som maximibelopp 1 000 000 mark (detta var 1973). Som grunder för fastställande av samfundsboten föreslogs brottets farlighet, omfattning och andra omständigheter som utvisade brottets grovhet, vilken ställning den person som begått brottet på samfundets vägnar eller till dess förmån innehade i samfundet, försök att genom vilseledande åtgärder undgå ansvar, andra jämförbara omständig-

heter samt samfundets betalningsförmåga, förmögenhet och andra omständigheter som påverkade samfundets ekonomiska ställning som helhet.

Straffrättskommittén föreslog två samfunds-sanktioner: straffvarning och samfundsbot. Straffvarningens innehåll skulle utgöras av det samhälleliga ogillande som bestraffningen ger uttryck för. Samfundsbotens belopp skulle fastställas enligt brottets grovhet och samfundets ekonomiska ställning inom gränserna för i lag eller förordning fastställda minimi- och maxibelopp. Kommittén föreslog också att samfundsboten skulle kunna utdömas villkorligt, verkställigheten uppskjutas samt boten betalas i flera rater.

De juridiska personernas karaktär begränsar antalet tillämpliga sanktionstyper och ställer speciella krav på sanktionernas art. Vid utarbetandet av förslaget har man utrett möjligheterna att införa olika straffpåföljder och då kommit till att det enda straff som juridiska personer lämpligen kan dömas till är samfundsbot.

Den lindrigare påföljd som straffrättskommittén föreslog, *straffvarning*, skulle endast innehålla ett uttryck för samhällets ogillande av det brottsliga förfarandet i samfundets verksamhet. Straffvarningen ingick också i strafflagsprojektets förslag till kapitel i strafflagen om straffansvar för juridiska personer. I de utlåtanden som kom in om förslaget förhöll sig de flesta av dem som tagit ställning till frågan tvivlande till den föreslagna påföljden. Man trodde inte att straffvarningen skulle vara effektiv varken i allmänpreventiv eller specialpreventiv bemärkelse. Det påpekades också att samfundsstraff borde användas endast som påföljd för relativt allvarliga brott inom näringsverksamheten. För sådana brott är en kännbar ekonomisk påföljd, en samfundsbot, en klart lämpligare påföljd än en straffvarning. Man kan instämma med de motiveringar som framförts i utlåtandena. Därför föreslås inte att straffvarningen tas in i vårt sanktionssystem.

Strafflagsprojektet föreslog också en möjlighet för domstolen att *bestämma att beslutet om samfundsstraffet skulle publiceras*. Det primära syftet med detta skulle ha varit att vid behov förstärka straffvarningen som straff, men domstolen skulle även ha kunnat bestämma att ett beslut om samfundsböter skulle publiceras. I de utlåtanden om strafflagsprojektets förslag i vilka frågan behandlades motsatte sig i de allra

flesta publicering. Eftersom straffvarning enligt förslaget inte skall ingå i sanktionssystemet minskar behovet av en obligatorisk publicering avsevärt. Eftersom lagskipningen i regel är offentlig och man även annars kan anta att massmedierna är intresserade av att bevaka domstolsbehandlingen av sådana brott för vilka en juridisk person kan dömas till straff, behövs inte möjligheten att bestämma att beslut om samfundsböter skall publiceras.

Under beredningens gång har man också övervägt möjligheten att genom domstolsbeslut med anledning av ett brott *förbjuda* en juridisk person att bedriva sådan *verksamhet i samband med vilken det straffbara förfarandet har skett*. Det har dock visat sig mycket svårt att genom enhetliga och allmänna regler utforma en straffrättslig påföljdstyp av sådana förbud eller verksamhetsbegränsningar. Även om det i vissa sällsynta enskilda fall kunde behövas en möjlighet att genom förbud begränsa ett samfunds verksamhet, har tanken frångåtts, eftersom det inte har varit möjligt att ge förbudssystemet en realiserbar form. Förslaget påverkar inte de förbud och tvångsmedel som kan användas i administrativ väg. De kan tillämpas under samma förutsättningar som i dag.

Enligt förslaget *utdöms samfundsbot till viss belopp*. Något annat fungerande sätt att fastställa samfundsboten, t.ex. något slags tillämpning av idén med dagsböter, har man inte funnit. Systemet med dagsböter har byggts upp med tanke på individer som gärningsmän så att brottets grovlek bedöms genom antalet dagsböter och gärningsmannens betalningsförmåga genom dagsbotens belopp. Ett i dagsböter utdömt straff lämpar sig inte som sådant på juridiska personer på grund av deras karaktär. Böter som dömts ut för en juridisk person kunde inte förvandlas till fängelse. En juridisk persons genomsnittliga inkomst återspeglar inte heller lika direkt dess betalningsförmåga som en fysisk persons löne- och motsvarande inkomster.

Samfundsboten är inte heller avsedd att vara en sådan rutinmässigt och ganska mekaniskt utdömd påföljd för brott som böterna enligt dagsbotssystemet i dag i stor utsträckning är. Samfundsbot skall i jämförelse med dagsböterna utdömas relativt sällan, varför det inte ens är förnuftigt att för juridiska personer skapa ett eget dagsbotssystem med komplicerade tabeller, då man beaktar vilket arbete detta skulle kräva.

Det kunde vara möjligt att utveckla en med ordningsbot jämförbar påföljd, där de fasta beloppen är fastställda med tanke på att de skall vara straff för juridiska personer. En ekonomisk sanktion som bestämts till ett fast belopp skulle försätta juridiska personer i olika ekonomisk ställning i en alltför ojämlig situation. En brottspåföljd av detta slag skulle inte vara av nämnvärd betydelse som en påföljd för ett allvarligt brott i verksamheten hos en juridisk person med en stark ekonomisk ställning. Till grund för samfundsboten kan inte heller läggas fasta belopp enligt brottstyp eftersom det då inte är möjligt att från fall till fall beakta hur allvarliga den juridiska personens brott och försummelser har varit.

Eftersom avsikten inte är att utsträcka straffansvaret för juridiska personer till brott av ringa klandervärdhet är det motiverat att i syfte att säkerställa samfundsbotens allmänpreventiva effekt i lagen stadga om ett allmänt minimibelopp för samfundsboten. Det minimibelopp på 1 000 mark som arbetsbrottskommissionen föreslog år 1973 är för lågt redan på grund av att penningvärdet har försämrats. I den lagstiftning som trädde i kraft i Sverige den 1 juli 1986 är företagsböternas minimibelopp 10 000 kronor. I Sverige har möjligheten att döma ut samfundsböter uttryckligen begränsats till brott som innebär ett allvarligt åsidosättande av skyldigheterna inom företag som bedriver näringsverksamhet. I Finland kunde också andra juridiska personer än företag som huvudsakligen bedriver näringsverksamhet dömas till samfundsansvar. Det förutsätts inte heller obetingat att den juridiska personens åsidosättande av sina skyldigheter på samma sätt är av allvarlig karaktär. Därför kunde samfundsbotens allmänna minimibelopp i Finland vara lägre än i Sverige. Enligt förslaget är det 5 000 mark. Om detta belopp i något enskilt fall vore oskäligt strängt kunde man helt avstå från att döma den fakultativa samfundsboten.

Att fastställa ett maximibelopp för samfundsboten är svårare. Arbetsbrottskommissionen föreslog ett maximibelopp på 1 000 000 mark. Straffrättskommittén förutsatte att det för samfundsboten skall finnas ett maximibelopp, fastställt i lag eller förordning. Den angav dock inte närmare vilket detta maximibelopp borde vara.

I Sverige är företagsböternas maximibelopp 3 000 000 kronor. I Danmark och Norge finns det ingen i lag fastställd övre gräns för de böter

som ett samfund kan dömas till, men de facto har gränserna för samfundsboten etablerats i rättspraxis. I Danmark är samfundsboten i allmänhet mycket lindrig, eftersom samfundsansvaret tillämpas på många förseelser som kan betraktas som rätt lindriga. Det är vanligt med samfundsböter på några tusen danska kronor. I Norge tillämpas straffansvaret för samfund mera sällan och brottet har klart varit allvarligare än i det danska systemet. Samfundsböter på flera tiotals tusen norska kronor är rätt vanliga, i praktiken har det förekommit fall där böter på 200 000—500 000 kronor har dömts ut. Samfundsböter på två miljoner kronor dömdes ut i ett fall som gällde brott mot gällande säkerhetsbestämmelser på en oljeborrningsplattform, vilket ledde till att plattformen välte och flera arbetstagare dog.

Den straffrättsliga legalitetsprincipen talar för att samfundsbotens maximibelopp fastställs i lag. Då det inte är ändamålsenligt att bestämma en med dagsbot jämförbar beräkningsgrund, föreslås att en fast undre och övre gräns tas in i lagen. Skalan måste vara vid, eftersom samfundsbot skall kunna dömas ut med anledning av brott till följd av åsidosättande av mycket olikartade skyldigheter hos den juridiska personen. Maximibeloppet måste vara så stort att skalan rymmer samfundsböter för ett stort och solitt bolag som på ett mycket allvarligt sätt åsidosatt sina skyldigheter. Som exempel kunde man här tänka sig ett sådant grovt brott mot avfallshanteringsbestämmelserna inom något av landets största bolag, vilket leder till en miljökatastrof. Den övre gränsen måste alltså fastställas med tanke på värsta tänkbara situationen, även om risken för en sådan är mycket liten.

Å andra sidan borde samfundsbotens maximibelopp inte vara så högt att en avsevärd del av skalan sannolikt i praktiken blir helt outnyttjad. Inom strafflagstiftningen har man tvärtom på sistone strävat efter att begränsa de onödigt vida straffskalorna.

På ovan nämnda grunder föreslås att samfundsbotens maximibelopp skall vara fem miljoner mark.

Både enligt de Europeiska gemenskapernas konkurrensrätt och enligt den finska lagstiftningen (480/92) kan en olaglig konkurrensbegränsning leda till administrativa böter som är betydligt hårdare än den här föreslagna samfundsboten. Grundskalan för denna konkurrensbrottsavgift sträcker sig från femtusen till

fyra miljoner mark. Av särskilda skäl får detta maximibelopp överskridas och då får böterna vara högst 10 % av omsättningen inom de företag som deltagit i konkurrensbegränsningen. En lika hög övre gräns har inte föreslagits för samfundsboten av många orsaker. För det första är det skäl att börja försiktigt då en ny sanktion införs. En maxigräns på 10 % av omsättningen skulle innebära att maximistraffen som störst blir i miljardklass. Straffskalan blir då oerhört vid och straffmätningen mycket svår. Till omsättningen bundna böter passar också bäst just som sanktion vid konkurrensbegränsning, eftersom begränsningarna ofta återverkar direkt på de deltagande företagens omsättning. De brott som medför samfundsbot behöver däremot inte alls ha påverkat den dömda juridiska personens inkomster.

Syftet med samfundsboten är att ge uttryck för samhällets ogillande och tillräckligt kännbart påverka den juridiska personen så att inga lagstridigheter sker i dess verksamhet. Däremot är samfundsbotens uppgift inte att väsentligt påverka den juridiska personen till den del denna fungerar lagligt och på ett godtagbart sätt. De facto kan utdömandet av samfundsböter dock ha negativa verkningar för den juridiska personens verksamhetsförutsättningar. Detta har samband med samfundsbotens uppgift att rikta ogillande mot den juridiska personen.

Att använda samfundsboten som ett medel att avbryta den juridiska personens verksamhet skulle inte vara förenligt med sanktionens egentliga syfte. I strafflagsprojektets förslag konkretiserades denna princip i ett stadgande enligt vilket samfundsbot inte fick dömas ut till ett så högt belopp att den juridiska personen på grund av den inte kunde fortsätta sin lagliga verksamhet. Ett sådant stadgande föreslås dock inte emedan det i praktiken skulle vara ytterst svårtillämpligt. Det skulle i allmänhet vara i det närmaste omöjligt för domstolen att bedöma samfundsbotens betydelse för helheten av den juridiska personens alla verksamhetsförutsättningar. Hade det av strafflagsprojektet föreslagna stadgandet gjorts ovillkorligt kunde det ha lett till att man för att undvika att bryta mot stadgandet hade mätt ut samfundsboten onödigt försiktigt.

Också behovet av ett sådant stadgande som strafflagsprojektet föreslog är i praktiken rätt litet, eftersom en väsentlig faktor vid faststäl-

landet av samfundsboten är den juridiska personens ekonomiska ställning. Inte ens enligt grundregeln för straffmätningen skulle samfundsboten i allmänhet dömas ut till så stort belopp att den leder till att den juridiska personen upphör med sin verksamhet också till den del verksamheten är laglig. Som ett extremt exempel kan man därtill tänka sig en juridisk person i vars verksamhet lagstridigheterna är av så stor betydelse att den samfundsbot som dömts ut på grund av samfundets bevisade skuld leder till att också den lilla del av verksamheten som är laglig upphör. Inte ens en sådan exceptionell utgång får leda till att man blir tvungen att utreda om samfundsboten har dömts ut lagenligt. Det föreslagna ovillkorliga förbudet kunde ha lett till detta.

Då samfundsboten till sin juridiska karaktär anses vara ett straff måste *straffmätningssprinciperna* bestämmas med utgångspunkt i de allmänna omständigheter som ligger till grund för straffmätningen. Samfundsbotens belopp skall fastställas beroende på hur allvarligt brottet och åsidosättandet av den juridiska personens skyldigheter har varit, med beaktande av alla omständigheter som påverkar klandervärdheten. Det är omöjligt att göra en uttömmande förteckning över alla straffmätningssgrunder. I förslaget nämns uttryckligen endast de särskilda grunder som vid fastställandet av samfundsboten kompletterar de allmänna straffmätningssgrunderna.

I mycket detaljerade straffmätningssanvisningar kunde man inte beakta särdragen i varje enskilt brott, och även sådana anvisningar kunde därtill leda till en oenhetlig rättspraxis, eftersom de förutsätter att alltför många saker beaktas samtidigt. Vid straffmätningen är samhällets vedertagna uppfattning av förhållandet mellan brottets svårhet och straffets stränghet av stor betydelse. Då straffmätningssgrunderna för samfundsboten utformas måste de allmänna straffmätningssgrunderna samordnas med de speciella krav som följer av karaktären hos den juridiska personen och dess åsidosättande av sina skyldigheter.

6 kap. strafflagen styr den nuvarande straffmätningen och skall enligt förslaget också vara riktgivande då samfundsbotens belopp fastställs. Enligt dess 1 § skall då straffet mäts ut samtliga på saken inverkan straffskärpande och strafflindrande grunder samt enhetligheten i straffpraxis beaktas. Straffet skall stå i rättvist förhållande till brottets skadlighet och farlighet

samt den skuld gärningsmannen ådagalagt i brottet.

I regeringens proposition till riksdagen med förslag till lag om ändring av 6 kap. strafflagen och därtill anslutna stadganden (RP 125/1975 II rd) betonades särskilt att ett syfte med stadgandena om straffmätning var att säkerställa en enhetlig rättspraxis. Inom vedertagen rättspraxis uppstår en så kallad normalstraffzon, som skall styra straffmätningen. En enhetlig straffpraxis kräver att straffen mäts ut inom de allmänt använda normalstraffzonerna för olika typer av brott, och avsteg från dem förutsätter att straffskärpande eller strafflindrande grunder föreligger.

Då samfundsbotens belopp fastställs måste man också beakta det faktum att en lika stor samfundsbot inte på samma sätt drabbar små organisationer i en svag ekonomisk ställning som stora och ekonomiskt starka organisationer. Därför måste man då samfundsbotens belopp fastställs utöver de omständigheter som anger lagstridighetens klandervärde också tillräckligt klart beakta den juridiska personens ekonomiska ställning som helhet.

Straffrättskommittén föreslog att samfundsboten också kunde utdömas villkorligt. En *villkorlig samfundsbot* skulle delvis fungera ungefär som ett vite. En sådan påföljd kunde förebygga samfundsbrott särskilt vid lätt upprepad brott som inte är särskilt allvarliga.

Det kan dock med fog anses att en villkorlig samfundsbot inte behövs som sanktionsform. Också villkorliga samfundsböter kan i princip kumuleras. Då de villkorliga samfundsböterna slutligen med anledning av ett nytt brott döms till verkställighet kan resultatet bli en som helhet betraktad oskäligt sträng påföljd. Behovet av villkorliga samfundsböter minskas också delvis av att påföljden är fakultativ.

Villkorliga samfundsböter skulle komplicera stadgandena om samfundsstraff. Det skulle krävas stadganden om de fall då villkorlig samfundsbot inte kan användas, om prøvotid, om bortfallande av villkorlig samfundsbot samt om verkställighet på grund av ett nytt brott. De allmänna stadgandena om villkorligt straff kunde inte tillämpas som sådana. Det skulle uppstå ett onödigt tungt regelverk med tanke på de enskilda fall där en påföljd torde kunna fastställas på ett tillfredsställande sätt även om samfundsboten inte kan göras villkorlig. En villkorlig samfundsbot kunde knappast vara en rätt allmän och viktig sanktionsform på samma

sätt som villkorligt fängelse i det individuella sanktionssystemet. För jämförelsens skull kan man konstatera att användningen av villkorliga bötesstraff i 1 § 3 mom. lagen om villkorligt straff är begränsad endast till de fall då särskilda skäl föreligger. I praktiken utdöms nästan inga villkorliga bötesstraff.

Det måste vara möjligt att avstå från straffyrkande i obetydliga fall, även om förutsättningarna för straffansvar för den juridiska personen föreligger. Förutsättningarna för eftergift av straffyrkande mot en juridisk person kan inte vara exakt desamma som förutsättningarna för *åtalseftergift* mot den som begått ett brott. I 7 § föreslås därför ingå ett stadgande om *åtalseftergift*, med stöd av vilket allmänna åklagaren kunde avstå från att framställa straffyrkande mot en juridisk person.

Då många personer begått ett brott på den juridiska personens vägnar eller till dess förmån kan den juridiska personen med anledning av detta brott dömas till ett enda samfundsstraff. Samma person kan åter på den juridiska personens vägnar eller till dess förmån ha begått flera brott eller olika personer kan var och en ha begått olika brott, som inte har annat samband än att de har begåtts på samma juridiska persons vägnar eller till dess förmån. En sådan situation som påminner om så kallad *brotskonkurrens* kan regleras på flera olika sätt. De förfaringssätt som kommer i fråga kan sammanfattas till några huvudalternativ som i olika kombinationer och variationer återkommer i strafflagstiftningen i olika länder.

För det första kunde för alla brott utdömas separata samfundsböter som sedan i sin helhet sammanräknas till ett totalstraff. För det andra kunde man av de separata samfundsböter som dömts ut för brotten som totalstraff välja det strängaste straffet, vilket sedan anses inkludera de övriga samfundsböterna. För det tredje kunde man förfara så att till den strängaste separata samfundsboten läggs en viss del av varje annan samfundsbot. En fjärde möjlighet vore att inte döma ut separat samfundsbot för de olika brotten, utan från första början döma ut en enda gemensam samfundsbot på grundvalen av alla de brott som skall bestraffas (enhetsstraffprincipen).

I regeringens proposition till riksdagen med förslag till revidering av lagstiftningen om sammanträffande av brott (RP 40/1990 rd) redogörs närmare för de skäl som talar för enhetsstraffprincipen. Praxis vid utdömande av

samfundsböter kunde bli oenhetlig om antalet straff som en juridisk person döms till blir beroende av hur de brott som begåtts på dess vägnar eller till dess förmån sammanförs till juridiska helheter.

Enligt förslaget skall enhetsstraffprincipen iakttas då samfundsböter döms ut. Om en juridisk person samtidigt skall dömas med anledning av två eller flera brott skall *gemensam samfundsböter* dömas ut. Om det nya brottet har begåtts efter att samfundsböter redan har dömts ut för det tidigare, skall för det nya brottet dömas ut ny samfundsböter. De brottsliga handlingar som begåtts på den juridiska personens vägnar eller till dess förmån skall således då samfundsböterna döms ut ses som en helhet, om inte utdömandet av samfundsböter tidsmässigt skiljer handlingarna från varandra.

Gemensamt samfundsböter skall enligt förslaget inte dömas ut, om man för en juridisk person som genom en laga kraft vunnen dom redan har dömts till samfundsböter, yrkar straff med anledning av ett annat brott som begåtts innan den nyss nämnda samfundsböten dömdes ut. För denna så kallade efterkonkurrens föreslås inte i 9 kap. ett eget tungt regelsystem, eftersom stadgandena i praktiken skulle komma att tillämpas mycket sällan. En tidigare dömd samfundsböter skall dock i skäligen mån beaktas då den nya samfundsböten fastställs. Därför måste domstolen på tjänstens vägnar veta om den juridiska person som är svarande tidigare har dömts till samfundsböter och med anledning av vilka brott. Böterna måste därför registreras. Närmare stadganden om registrering av samfundsstraff skall utfärdas genom förordning.

5.5. Juridiska personer som omfattas av straffansvaret

I straffrättskommitténs betänkande, de officiella förslag som föregått det och även på annat håll har man brukat tala om straffrättsligt ansvar för samfund. Användningen av terminologin har varit i någon mån inexact. Det är mera exakt att tala om två slag av juridiska personer, nämligen samfund och stiftelser. Det är nämligen inte skäl att begränsa straffansvaret för juridiska personer så att det inte gäller brott inom stiftelsernas verksamhet. Problemet som gäller begrepps användningen kan lösas på två sätt. I lagtexten kunde man

tala om straffansvar för samfund och ta in ett stadgande som jämställer stiftelser med samfund. Ett enklare sätt är att både i rubriken och i själva lagtexten tala om straffansvar för juridiska personer, varvid det inte behövs något särskilt stadgande som jämställer samfund och stiftelser.

Då man avgränsar tillämpningsområdet för straffansvaret för juridiska personer är neutraliteten en viktig princip. Ansvaret skall så litet som möjligt bero på typen av juridisk person. I vissa fall måste man dock endast begränsat tillämpa straffansvaret för juridiska personer. Ett svårt problem då det gäller att begränsa straffansvaret för juridiska personer utgör statens och andra offentliga samfunds ställning.

Arbetsbrottskommissionen föreslog i sitt betänkande att de statliga ämbetsverk och inrättningar som finansieras via statsbudgeten skulle stå utanför samfundsansvaret. Den viktigaste motiveringen var att det är onaturligt om en statlig domstol till straff dömer en statlig myndighet eller till och med en annan domstol som kollegium. Samfundsböten blir då närmast en överföring av anslag från ett budgetmoment till ett annat. Om samfundsböter används mot statliga organ leder det även annars oundvikligen till svårigheter. Kommissionen konstaterade dock att statens ämbetsverk och inrättningar fungerar t.ex. som arbetsgivare på nästan samma sätt som andra arbetsgivare. Ett behov att jämställa staten, andra offentliga samfund och övriga samfund åtminstone vad beträffar arbetsgivarens straffrättsliga ansvar existerar således. Kommissionen föreslog dock att straffansvaret för juridiska personer inte skulle gälla andra offentliga samfund än kommuner och kommunalförbund.

Enligt straffrättskommitténs uppfattning kan statsmakten som juridisk person inte bli föremål för samfundspåföljder. Dessa kan inte heller tillämpas på beslut som t.ex. statsrådet, ministerierna eller de centrala ämbetsverken fattar genom det formella beslutsförfarande som i detalj är reglerat i lag. Man såg dock inga principiella hinder för att t.ex. på olika underlåtenhetsförseelser vid statens ämbetsverk och självständiga inrättningar tillämpa straffansvar för juridiska personer. Praktiska skäl ansågs dock tala för att man på statliga organ skulle tillämpa endast straffvarning. De statliga myndigheterna kan övervakas effektivare än andra samfund och eventuell lagstridig verksamhet kan stoppas genom förbud. Detta

minskar behovet att tillämpa det straffrättsliga systemet.

Kommittén kom till det resultatet att straffansvaret för juridiska personer inte åtminstone i det skedet borde utsträckas till statens ämbetsverk och inrättningar. Straffansvaret för de statligt ledda företag som fungerar i privaträttslig form borde däremot vara detsamma som för andra privaträttsliga samfund. Enligt kommittén borde man överväga att utsträcka samfundsansvaret också till kommunerna, på det sätt som arbetsbrottskommissionen föreslagit.

Det faktum att samfund med olika juridisk form har en likartad ställning som t.ex. belastare av miljön talar för att en stor del av straffansvaret för juridiska personer borde utsträckas inte bara till privaträttsliga juridiska personer utan också till den offentliga förvaltningen. Å andra sidan har man inom den offentliga förvaltningen genomfört arrangemang som minskar behovet att tillämpa ett straffrättsligt system (bl.a. hierarkin, förhands- och efterhandsövervakningen, det disciplinära ansvaret, den offentliga övervakningen, laglighetsövervakningen) eller å andra sidan innebär ett strängare personligt straffrättsligt ansvar (tjänstemännens straffrättsliga ansvar).

Det är möjligt att helt ställa de offentliga samfunden utanför straffansvaret för juridiska personer. En sådan begränsning skulle dock strida mot propositionens grundläggande princip att straffansvaret för juridiska personer skall vara så oberoende som möjligt av den juridiska samfundsform inom vilken brottet har begåtts. Därför är det inte skäl att utesluta straffansvaret för offentliga samfund vid sådana brott som kunde medföra straffansvar för privaträttsliga juridiska personer.

Man måste dock finna grunder för att bland de offentliga samfundens funktioner avgränsa det område som skall lämnas utanför straffansvaret för juridiska personer. I förslaget har man till grund för denna gränsdragning valt begreppet utövande av offentlig makt. En väsentlig del av utövandet av offentlig makt består i att uppställa normer för vad som är tillåtet och vad som är förbjudet. Det vore inte meningsfullt att staten, som utövar den högsta offentliga makten, straffar sig själv och andra utövare av offentlig makt med anledning av brott som skett vid utövandet av denna offentliga makt. Då det inte är frågan om brott som begåtts vid utövandet av offentlig makt kunde

däremot stadgandena om straffansvar för juridiska personer i princip tillämpas på alla enheter inom den offentliga förvaltningen.

Under beredningen har det övervägts att för vissa juridiska personer begränsa ansvaret endast till brott inom näringsverksamhet. Denna begränsning skulle ha gällt dödsbon, konkursbon, ideella föreningar, stiftelser och religiösa samfund. I praktiken kan ansvaret gälla också dessa närmast i samband med brott inom näringsverksamhet. Men t.ex. ideella föreningar kan få betydande subventioner ur allmänna medel. Det är svårt att finna motiveringar varför sådana subventioner då det gäller ansvar för brott borde vara i en annan ställning än andra subventionsmottagare. Därför har man inte velat ge dessa typer av juridiska personer en särställning.

5.6. Brott på vilka straffansvaret för juridiska personer är tillämpligt

Propositionen utgår från att det i lagen särskilt stadgas om vilka brott som kan medföra straffansvar för juridiska personer. Detta innebär att ansvaret enligt brottstyp begränsas antingen genom ett omnämnande omedelbart i samband med straffstadgandena eller genom ett omnämnande som gäller varje kapitel i strafflagen och som anger vilka brott som kan medföra straffansvar för juridiska personer.

Enligt den föreslagna 1 § kan endast brott som är straffbara enligt strafflagen medföra samfundsansvar. För brott mot andra lagar kan även i fortsättningen endast straff på grund av individuellt ansvar dömas ut. Denna begränsning har valts för att hålla tillämpningsområdet för samfundsboten litet. Det nya straffet skall användas endast som en påföljd för ett fåtal relativt allvarliga brottstyper. En samfundsbötesprocess kräver i allmänhet så omfattande utredningar om händelserna inom den juridiska personen och om den juridiska personens ekonomiska ställning att det vore resursmissbruk att inleda en sådan vid obetydliga brott. För denna begränsning talar också det faktum att man vid revideringen av strafflagen har gått in för att koncentrera de straffstadganden som innebär hot om fängelse till strafflagen. Målet är, att då revisionsarbetet är färdigt skall utanför strafflagen stadgas om straff endast för så lindriga brott att de bara kan straffas med böter.

Tryckfrihetskommisionen föreslog att straf-

fansvar för juridiska personer skulle införas som en påföljd för brott i massmedierna, men den nöjde sig med att antydningssvis ge exempel på de typer av brott som ansvaret skulle gälla. Den ansvarsbot som miljöbrottskommissionen föreslog skulle enligt planerna gälla alla de miljöbrott som enligt förslaget skulle regleras i strafflagen. Arbetsbrottskommissionen ansåg att straffansvaret för juridiska personer behövdes som påföljd vid brott mot arbetarskyddet och vid de arbetsbrott som reglerades i strafflagen. De synpunkter som framförts i miljöbrottskommissionens betänkande visar att ett straffansvar för juridiska personer är motiverat åtminstone vid de allvarligaste miljöbrotten.

Straffrättskommittén tog inte uttryckligen ställning till frågan om vilka brott samfundsansvaret borde gälla.

Samfundsbot är ett särskilt motiverat straff vid sådan verksamhet som planeras relativt omsorgsfullt, eftersom sanktionens brottsförebyggande effekt då är som störst. På det kriminalpolitiska behovet att utsträcka straffansvaret för juridiska personer till en viss brottstyp inverkar vidare t.ex. effektiviteten av andra tillbudsstående sanktioner och de regleringsmetoder som kan tillämpas utanför det straffrättsliga systemet.

Straffansvaret för juridiska personer behövs uppenbarligen inte vid brottstyper som i lagstiftningen bedöms som lindriga och inte vid obetydliga enstaka brott. Behovet av den nya ansvarsformen är mest uppenbart med tanke på en ekonomisk brottslighet i vid bemärkelse, även om det inte är skäl att ovillkorligen utesluta den heller vid andra slag av brott. Förteckningen över samfundsbrott blir således ganska kort. Miljö-, subventions- och vissa näringsbrott kunde utgöra kärnområdet för de juridiska personernas straffansvar.

Den lag om ändring av strafflagen som ingår i det första skedet av totalrevideringen av strafflagen (769/90) innehåller vissa straffstadganden som enligt ovan nämnda riktlinjer borde omfattas av straffansvaret för juridiska personer. Hit hör:

1) subventionsbedrägeri, grovt subventionsbedrägeri och subventionsmissbruk (29 kap. 5—7 §§),

2) marknadsföringsbrott, konkurrensbrott, företagsspioneri, missbruk av företagshemlig-

het samt givande av muta i näringsverksamhet (30 kap. 1, 2, 4, 6 och 7 §§) och

3) regleringsbrott, grovt regleringsbrott och smuggling (46 kap. 1, 2 och 4 §§).

Förteckningen har avsiktligt gjorts relativt kort, eftersom man har velat gå försiktigt till väga då den nya sanktionen införs. Användningsområdet för samfundsboten kan vid behov utvidgas, då man har fått erfarenheter av tillämpningen av de nya stadgandena.

Under beredningens gång har man också diskuterat frågan om att utsträcka samfundsansvaret till skattebrott och gäldenärsbrott. Vid skattebrott utgör dock det traditionella straffansvaret, det brottsbaserade skadeståndet och de administrativa skattesanktionerna en så kännbar sanktionshelhet att det inte längre ansågs nödvändigt att utöka den med en samfundsbot. Vid gäldenärsbrott skulle åter samfundsansvaret försätta fordringsägarna i en konfliktsituation, eftersom en påförd samfundsbot skulle minska deras eventuella utdelningskvoter vid konkursen. Resultatet kunde bli färre brottsanmälningar av gäldenärsbrott. Den eftersträlvade brottsförebyggande verkan av samfundsansvaret kunde vid gäldenärsbrott bli den rakt motsatta.

Bokföringsbrotten är sällan självständiga brott, utan de begås ofta tillsammans med skattebrott eller gäldenärsbrott. Därför bör bokföringsbrotten på samma grunder som skatte- och gäldenärsbrotten lämnas utanför den juridiska personens straffansvar.

Behovet av ett samfundsansvar vid de brott som hör till totalrevideringens senare skeden skall bedömas samtidigt som brottsrekvisiten utformas. I förslaget till det andra skedet av totalrevideringen av strafflagen föreslås samfundsansvar vid miljöbrott (48 kap.).

Vid de brottstyper som ännu inte har berörts av totalrevideringen av strafflagen föreslås med ett undantag inget samfundsansvar. En orsak är den ovan nämnda försiktighetsprincipen, men framför allt en bedömning att det i denna grupp inte finns brott där ett samfundsansvar skulle vara nödvändigt. Denna lösning har också påverkats av det faktum att dessa straffstadganden kan komma att undergå en avsevärd förändring i samband med reformen. Det nämnda undantaget är givande av muta åt tjänsteman (SL 16:13) och dess kvalificerade brottstyp (16:13 a). Det är redan av konsekvensskäl befogat att denna brottstyp omfattas av samfundsansvaret, eftersom samfundsbot

kan döms ut även för givande av muta i näringsverksamhet.

6. Propositionens organisatoriska och ekonomiska verkningar

Propositionen har inga större organisatoriska eller statsekonomiska verkningar. Det faktum att man i samband med vissa brottmål blir tvungen att utreda inte bara det individuella straffrättsliga ansvaret, utan också förutsättningarna för straffansvar för en juridisk person, ökar i någon mån domstolarnas, åklagarnas, polisens och vissa andra övervakningsmyndigheters arbete. Mera arbete får också de verkställande myndigheterna samt de instanser som sköter statistikföring och registrering av samfundsstraff och andra motsvarande åtgärder. Erfarenheterna från Sverige tyder på att det rätt sällan skulle dömas till samfundsbot. I så fall saknar ökningen av arbetsuppgifterna betydelse.

Om samfundsböter införs ökar statens inkomster i någon mån, men någon väsentlig statsekonomisk betydelse har denna ökning inte. Det är svårt att bedöma hur stor ökningen blir, eftersom den blir beroende av vilken straffpraxis domstolarna går in för och av arten och antalet brott som kommer till myndigheternas kännedom.

7. Övriga på propositionen verkande omständigheter

I propositionen föreslås en ändring av vissa sådana stadganden i rättegångsbalken som även ändras genom lagen om ändring av rättegångsbalken (1056/91) som stadfästes den 22 juni 1991. Om lagens ikraftträdande har stadgats genom en särskild lag. De ändringar som nu föreslås skiljer sig från dessa stadganden i fråga om systematiken och såtillvida att straffansvaret för juridiska personer inte har kunnat beaktas i dem.

DETALJMOTIVERING

1. Motivering till lagförslagen

1.1. Strafflagen

9 kap. Om straffansvar för juridiska personer

1 §. Tillämpningsområde

1 mom. Straffansvaret för juridiska personer skall beröra alla juridiska personer, med de undantag som 2 mom. stadgar. De samfund som nämns i paragrafens 1 mom. och som föreslås bli omfattade av ansvaret, kan indelas i bolag och föreningar. De viktigaste bolagen är aktiebolag samt öppna bolag och kommanditbolag. Föreningarna i sin tur kan vara antingen av ideell eller ekonomisk natur. Till de ideella föreningarna hör t.ex. idrottsföreningar, till de ekonomiska hypoteks- och försäkringsföreningar. Med stiftelse avses i detta lagrum en sådan egendoms massa som har antecknats i stiftelseregistret.

Trots att de juridiska personerna i allmänhet på ett naturligt sätt kan indelas enligt art, kan

det i praktiken förekomma blandformer eller juridiska personer med en juridisk karaktär som kan bli föremål för tolkning. I det ekonomiska livet utgör andelslagen en viktig form av samfund av detta slag. I 1 § 1 mom. talas därför om samfund, stiftelser eller andra juridiska personer, i vars verksamhet brottet har begåtts. I de fall där det är oklart om en viss organisation har karaktären av juridisk person skall ordalydelsen i 1 mom. på normalt sätt tolkas till den åtal fördel och således snävt.

En förutsättning för straffansvar för juridiska personer är att de har rättslig handlingsförmåga och rättskapacitet. Dessa inträder då den juridiska personen "föds", dvs. då ett samfund eller en stiftelse avskiljs från de bakom den stående personernas rättsområde. Rättskapaciteten och den rättsliga handlingsförmågan upphör då den organisation som har bildats på ifrågavarande sätt och som står ovanför individerna har upplösts. Det finns inga enhetliga stadganden om när detta anses ha skett.

De stadganden som gäller för olika slag av juridiska personer ger ett tillfredsställande svar

på frågan när dessa anses ha uppkommit eller upphört att existera. Med tanke på straffansvaret för juridiska personer har dessa stadganden den betydelsen att en juridisk person inte kan straffas med anledning av ett brott som har begåtts innan den grundades, t.ex. medan grundandet förbereddes. Inte heller kan t.ex. en ideell förening straffas för ett brott som har skett i verksamheten inom en oregistrerad förening som föregick den registrerade föreningen. Frågan om när en juridisk person har upplösts är med tanke på straffansvaret av betydelse på två olika sätt. Efter upplösningen finns det inte längre någon juridisk person på vilkens vägnar eller till vilkens förmån ett brott kunde begås. Det finns inte heller längre någon självständig juridisk person mot vilken straffpåföljder kunde riktas med anledning av brott som har begåtts medan den existerade.

Inte heller det faktum att en juridisk person går i konkurs eliminerar straffansvaret, utan konkursboet svarar för samfundsböter som dömts ut med anledning av brott som har begåtts före konkursen. Om samfundsböter inte har hunnit dömas ut före konkursen, träder konkursboet i konkursgäldenärens ställe som svarande i målet. Den utdömda samfundsböten blir också då en fordran till vilken grunden, dvs. den juridiska personens försummelse och ett brott som någon person begått, har uppkommit före försättandet i konkurs. Skulden är således en konkursgäld som skall bevakas på sedvanligt sätt, och inte konkursboets skuld eller så kallad masskuld.

En alternativ lösning kunde vara att samfundsansvaret upphör till följd av försättandet i konkurs. Om man på detta sätt gjorde det omöjligt att straffa en juridisk person med anledning av ett brott som begåtts före konkursen, kunde konkurser inledas i syfte att undgå straffansvar för juridiska personer. Därför är det skäl att välja en lösning som möjliggör straffansvar för juridiska personer trots konkurs. Först då det samfund eller den stiftelse som försatts i konkurs upplösts upphör straffansvaret.

I detta avseende måste man med konkurs jämställa att den juridiska personens verksamhet de facto har lagts ned. En juridisk person kan upphöra med sin verksamhet även om den själv inte har upphört att existera. Rättskapaciteten och den rättsliga handlingsförmågan kvarstår således och upphör först då den juridiska personen upplösts juridiskt. Det fak-

tum att en juridisk person har upphört med sin verksamhet eliminerar således inte straffansvaret med anledning av brott i samband med verksamheten, men det kan påverka samfundsbötens belopp.

I 1 mom. avses således med en juridisk person en självständig innehavare av rättigheter och skyldigheter, vilken har rättskapacitet och rättslig handlingsförmåga. Detta innebär att vissa i praktiken förekommande sammansättningar som påminner om samfund inte berörs av straffansvaret. Hit hör närmast oregistrerade föreningar, icke självständiga fonder eller stiftelser (t.ex. donations- eller testamentsfonder, som har avsatts för ett visst ändamål separat från mottagarens övriga tillgångar) samt så kallade beskattningssamfund, som inte är självständiga juridiska personer.

Också offentlig-rättsliga juridiska personer omfattas av samfundsansvaret. Med tanke på straffansvar finns det skillnader mellan olika enheter inom den offentliga förvaltningen genom att vissa enheter enligt förslaget självständigt skall ansvara för brott inom den egna verksamheten, medan andra i detta avseende är osjälvständiga delar av en större helhet, t.ex. staten. Enligt förslaget skall staten bära samfundsansvaret med anledning av verksamheten inom de organ som hör till dess organisation, på samma sätt som andra offentliga samfund för sin egen organisations del.

I praktiken kan staten dock inte ställas till straffrättsligt ansvar för riksdagens, republikens presidents eller statsrådets åtgärder. Ansvar utsluts i allmänhet redan på den grund att arbetet inom dessa högsta statsorgan typiskt är utövande av offentlig makt, vilket enligt 2 mom. inte berörs av det föreslagna ansvaret. Därtill bör man minnas att samfundsansvaret även i dessa fall förutsätter att någon fysisk person, t.ex. en medlem av statsrådet, vid skötseln av sin tjänst har förfarit på ett sätt som medför straffhot också för den juridiska personen. Brott som begåtts av personer inom de högsta statsorganen har varit sällsynta i Finland, och införandet av samfundsansvaret ökar inte som sådant på något sätt sannolikheten för brott av detta slag.

Man har dock inte uttryckligen i lagen velat utsluta verksamheten inom de högsta statsorganen från straffansvar. Detta alternativ har valts därför att det t.ex. inom ministeriernas verksamhetsområden finns delar som det av principiella skäl är motiverat att jämställa med

motsvarande verksamhet hos privaträttsliga juridiska personer. Som exempel kan nämnas produktionsverksamheten inom fångvårdsväsendet, som direkt underlyder justitieministeriet.

Landskapet Åland har självstyrelse enligt självstyrelselagen för Åland (1144/91). De riksomfattande organen utövar endast en del av statsmakten i landskapet Åland. En betydande del av statens uppgifter i landskapet sköts av landskapsförvaltningen. Landskapet Åland (landstinget, landskapsstyrelsen och de organ som underlyder dem) jämställs således med staten i fråga om straffansvaret för juridiska personer.

Statens så kallade självständiga inrättningar är från staten separata juridiska personer, de har en egen rättssfär och ett eget verksamhetsområde. Med tanke på straffansvaret för juridiska personer innebär detta att inrättningarna själva, men inte staten kunde dömas till samfundsbrot med anledning av brott inom verksamheten vid dem. Som exempel kan nämnas folkpensionsanstalten, Finlands Bank, Statens spannmålsförråd och Statsgaranticentralen. Vad den juridiska formen beträffar kunde Helsingfors universitet, som garanteras självstyrelse i 77 § regeringsformen, anses höra till denna grupp. Det tillhör dock högskoleväsendet, som underlyder undervisningsministeriet och därmed är en del av staten.

Andra offentliga samfund är åtminstone kommunerna och kommunalförbunden, den evangelisk-lutherska kyrkan och det ortodoxa kyrkosamfundet och deras församlingar. Inom dessa finns osjälvständiga delar, t.ex. kommunernas ämbetsverk eller de inrättningar som styrs av kommunalförbunden, men bland de inrättningar som har samband med kommunerna är t.ex. kommunala arbetsmarknadsverket och Kommunernas pensionsförsäkring självständiga inrättningar och ansvarar själva för brott inom sin verksamhet.

De aktiebolag som ägs av staten och aktiebolagen med statlig majoritet har samma ställning som andra motsvarande bolag. Staten bedriver dock affärsverksamhet också på andra sätt. De enheter som i 4 § lagen om statsbudgeten (423/88) kallas statens affärsdrivande ämbetsverk och inrättningar är vad ekonomin beträffar bundna till statsbudgeten. Som exempel kan här nämnas statens upphandlingscentral och Statens beklädnadsfabrik. Administrativt kan de också vara delar av ett centralt

ämbetsverk, såsom forststyrelsens skogar. Därtill finns det många statliga ämbetsverk som bedriver avgiftsbelagd serviceverksamhet som är jämförbar med affärsverksamhet. T.ex. forskningsanstalterna och högskolorna gör olika slag av beställningsundersökningar. Om det begås brott inom affärsverksamheten vid dessa osjälvständiga statliga ämbetsverk och inrättningar är det staten som skall dömas till samfundsbrot.

De statliga affärsverk som avses i lagen om statens affärsverk (627/87) (t.ex. Statsjärnvägarna och Kartcentralen) är ett slags mellanring mellan affärsverk med formen av ämbetsverk och statsägda aktiebolag. Affärsverken har en så självständig ställning i statsförvaltningen att det med tanke på straffansvaret för juridiska personer kunde vara motiverat att betrakta dem som från staten separata enheter, varvid de självständigt bär straffansvaret med anledning av brott som begåtts på deras vägnar eller till deras förmån. Men statens affärsverk är inte självständiga juridiska personer, varför det är staten som skall dömas till samfundsbrot också med anledning av brott i deras verksamhet. Enligt 22 § lagen om statens affärsverk är det dock affärsverket självt som för statens del skall svara på yrkandet på samfundsbrot. Då förslaget 5 § också gör det möjligt att utmäta botten utgående från affärsverkets eget verksamhetsområde, är man i praktiken redan nära ett självständigt ansvar för affärsverken.

Enligt förslaget 1 mom. kunde samfundsbrot utdömas endast med anledning av brott som särskilt nämns i strafflagen. Enligt ordalydelsen kunde iakttagandet av lagar utanför strafflagen inte effektiveras genom hot om samfundsbrot. I början av avsnitt 5.6 i den allmänna motiveringen förklaras varför man gått in för denna lösning. Tekniskt begränsas tillämpningsområdet för juridiska personers straffansvar för olika brott så att det i strafflagens olika kapitel skall nämnas de stadgandena som samfundsansvar kan tillämpas på.

Enligt förslaget kan en juridisk person dömas till samfundsbrot. Det skulle alltså bero på domstolens prövning om påföljden döms ut. Förslaget 4 § innehåller en förteckning över de viktigaste omständigheterna som skall beaktas vid bedömningen.

Samfundsbrot kan därtill dömas ut endast på yrkande av allmänna åklagaren. En målsägande har således inte samma självständiga rätt att yrka straff för en juridisk person som för en

fysisk person som begått ett brott. Det finns i praktiken inte heller något behov av en självständig åtalsrätt i samband med de brottstyper som samfundsansvaret enligt förslaget skall gälla. I dag använder målsägandena nämligen sin rätt närmast vid årekränkings- och trafikmål. En självständig åtalsrätt kunde i vissa fall ge målsäganden en alltför stark ställning i förhållande till den juridiska person som är motpart. De mål som gäller samfundsansvar är därtill relativt arbetsdryga, varför åklagarens åtalsprövning behövs som tröskel för anhängigörandet.

Juridiska personer kan dömas till andra påföljder för brott än samfundsbrot på samma sätt som hittills. De viktigaste av dem är skadestånd och förverkandepåföljder, närmast förverkande av den ekonomiska fördel som brottet medfört och av föremål som använts för begående av brottet och liknande föremål eller egendom. I stadgandena om dessa föreslås i detta sammanhang inga ändringar. En juridisk person kan dömas till förverkandepåföljd även om den inte är gärningsman. Så kunde man i allmänhet förfara också då samfundsbrot döms ut enligt 2 § 2 mom., trots att åtal mot gärningsmannen inte ens har väckts. Även då har man nämligen varit tvungen att utreda att förhållandet mellan den juridiska personen och gärningsmannen har varit av den art som 3 § avser. I dessa fall åter uppfylls i allmänhet förutsättningarna enligt 2 kap. 16 § för utdömande av förverkandepåföljd.

Samfundsansvaret skall enligt förslaget omfatta också sådana straffbara gärningar som kan leda till att vite föreläggs och döms ut. T.ex. i konsumentskyddslagen finns det stadgat om vite vid lagstridiga marknadsföringsåtgärder, men för vilseledande marknadsföring kan straff också dömas ut enligt 30 kap. 1 § strafflagen. Också de som gjort sig skyldiga till brott mot miljölagarna kan ofta utöver straffet vid vite åläggas att återställa miljön i lagenligt tillstånd. I strafflagens nya 9 kap. föreslås inte ingå stadganden om förhållandet mellan vite och straff. Detta innebär att det inte finns något absolut hinder att för samma gärning döma ut samfundsbrot och vite, om inte detta förbjudits genom ett specialstadgande.

Bl.a. i konsumentskyddslagen har man dock begränsat möjligheten att för samma gärning döma ut straff och vite. Enligt lagens 8 kap. 4 § kan den som bryter mot ett med stöd av 2 kap. 7 § eller 7 kap. 23 § utfärdat förbud, t.ex. att

fortsätta med lagstridig marknadsföring, som har förenats med vite, inte dömas till straff för samma gärning. Med andra ord kan ingen dömas till straff för den gärning för vilken vitet döms ut till betalning. Däremot kunde straff dömas ut för den gärning som har lett till föreläggandet av vite. I motiveringen till detta lagrum (RP 8/1977 rd) konstateras visserligen att det i allmänhet inte torde anses sakligt att yrka både åtal och förbud i allmänhet förstärkt med vite med anledning av samma marknadsföring.

Förbudet i konsumentskyddslagen att döma någon till straff för en gärning som har lett till utdömande av vite hindrar naturligtvis också att samfundsbrot döms ut. Detsamma gäller andra motsvarande förbud. Däremot vore det i undantagsfall möjligt att med anledning av samma gärning anhängiggöra vitesförfarande och yrkande på samfundsbrot. Det är dock skäl att förhålla sig ännu mera återhållsamt till möjligheten att ty sig till detta alternativ än då det är frågan om straff som döms ut för individer.

2 mom. Enligt förslaget skall straffansvaret för juridiska personer inte gälla utövandet av offentlig makt. Med tanke på ansvaret är det således betydelselöst i vilka slags juridiska personer eller delar av sådana brottet har begåtts, utan det avgörande är om brottet har begåtts vid utövandet av offentlig makt. T.ex. som av näringsverksamhet skulle de offentliga samfunden enligt planerna vara i samma ställning som de privaträttsliga juridiska personerna då stadgandena om straffrättsligt ansvar för juridiska personer tillämpas. Detsamma gäller ett flertal gärningar som motsvarar brottsrekvisiten för miljöbrott enligt strafflagen.

Frågan om vad som är utövande av offentlig makt avgörs enligt förslaget enligt samma synpunkter som i skadeståndslagen. I regeringens proposition med förslag till skadeståndslag (RP 187/1973 rd) uppräknas vissa verksamhetsformer som exempel på utövande av offentlig makt. Här nämns bl.a. rättsvården, polisväsendet, brandskyddet, hälsovården, undervisningsväsendet, skötseln av allmänna vägar, vattenleder och hamnar, kommunalförvaltningen, domstolarnas eller de administrativa myndigheternas beslutsfattande eller administrativa åtgärder, byggnadsinspektionen, kontrollen av livsmedel och läkemedel, besiktningen av motorfordon och fartyg samt inspektionen av elanordningar och gasanordningar.

Som exempel på utövande av offentlig makt nämns också Finlands Advokatförbunds disciplinära åtgärder.

Exempelförteckningen innehåller olika element. Det är också uppenbart att inte alla brott som begåtts i samband med de uppräknade verksamhetsformerna kan anses ha begåtts vid utövande av offentlig makt. Hit kan man knappast räkna trafikbrott som föraren av stads brandbil har begått, en läkares vårdfel vilket lett till patientens död, en försummelse att rengöra en allmän väg efter en kraftig snöstorm, en underlåtelse att reparera ett farligt räcke i trappan till stadens socialbyrå eller försummelse att utbetala fastställt arvode till nämndemedlemmar. Definitionen bör därför inte utformas enbart enligt verksamhetsområdet.

I propositionen har man utgått från att utövandet av offentlig makt innebär utfärdande av rättsregler och tillämpning av dem i myndigheternas eller motsvarande organs verksamhet i de fall då detta innebär ingrepp i området för individens frihet. Det är således frågan om brott som begåtts vid utövande av offentlig makt då brottsrekvisitet motsvaras av en gärning, en åtgärd eller ett beslut som det offentliga samfundet har rätt att vidta eller fatta endast med stöd av sådana rättsregler genom vilka man påverkar individernas rättigheter, skyldigheter eller intressen. Utövandet av offentlig makt behöver inte nödvändigtvis gälla personer utanför det offentliga samfundet. Utövandet av offentlig makt inbegriper nämligen också disciplinära åtgärder mot tjänstemän eller föreskrifter beträffande handhavandet av tjänsten som en högre myndighet ger en underordnad, tjänsteutnämningar eller entlediganden, samt andra motsvarande åtgärder, beslut eller förfaranden.

Utövandet av offentlig makt har intagits som ett kriterium för gränsen för det straffbara området också i 2 kap. 12 § strafflagen, där begreppet tjänsteman definieras. Enligt dess 1 mom. 3 punkt betraktas som tjänsteman också den som utövar offentlig makt i ett annat samfund än de som nämns i 1 punkten (bl.a. staten, kommuner och kommunalförbund), samt den som på annat sätt än i ett samfund utövar offentlig makt. Vid avgränsningen av ansvaret är skillnaden mellan strafflagens 2 kap. och föreslagets 9 kap. att enligt 2 kap. berörs de som utövar offentlig makt av ansvaret för tjänstebrott, medan utövandet av offentlig

lig makt enligt 9 kap. inte omfattas av straffansvaret för juridiska personer.

Användningen av begreppet offentlig makt å ena sidan för att utvidga straffansvaret i 2 kap. strafflagen och å andra sidan för att begränsa det i lagens 9 kap. ger upphov till en principiell skillnad i lagtexterna. Med tanke på tjänstebrottsansvaret är endast utövandet av offentlig makt på grundvalen av lag, förordning eller ett med stöd därav utfärdat förordnande av betydelse. Man har inte velat ta in en sådan begränsning i det förslagna 2 mom., eftersom begreppet begränsar straffansvaret och där kan utsträckas vidare än i kapitlet om tjänstebrott. Skillnaden i definitionerna kunde i praktiken komma till synes t.ex. då någon enskild åtgärd de facto anses utgöra utövande av offentlig makt, även om den inte grundar sig på lag, förordning eller ett med stöd därav utfärdat förordnande. Utövandet av offentlig makt på ovanstående sätt i motsatta uppgifter i 2 och 9 kap. skulle då i princip möjliggöra också att själva begreppet offentlig makt i gränsfall måste tolkas på olika sätt enligt dessa kapitel. Detta är dock i praktiken mycket osannolikt.

2 §. Förutsättningar för straffansvar

1 mom. Detta lagrum slår fast de grundläggande förutsättningar för straffansvaret vilka har att göra med den juridiska personens egen verksamhet och med det inbördes förhållandet mellan verksamheten och det brott som begåtts. En juridisk person skulle kunna dömas till samfundsbot endast om dess ledning har varit delaktig i brottet eller tillåtit att brottet har begåtts eller om den juridiska personen har försummat sin skyldighet att i verksamheten iaktta tillräcklig omsorg och varsamhet för att förebygga brottet. Försummelsen måste då åtminstone på ett väsentligt sätt ha ökat möjligheten att i den juridiska personens verksamhet begå ett brott.

Straffansvaret för juridiska personer är särskilt befogat då brottet grundar sig på direkt medverkan av de högsta beslutande organen inom den juridiska personen. Åtgärder av en person som hör till ett lagstadgat eller annat beslutande organ inom den juridiska personen, dvs. till dess ledning, kan medföra samfundsansvar redan på grund av delaktighet i brottet, utan att någon särskild skyldighet till omsorg och varsamhet har åsidosatts. Denna ansvarsg-

rund, *ledningens delaktighet i brottet*, föreslås bli särskilt nämnd i 1 mom.

Med lagstadgade organ avses i en förening eller stiftelse styrelsen, i ett öppet bolag delägarna, i ett kommanditbolag de ansvariga bolagsmännen, i ett aktiebolag styrelsen, förvaltningsrådet, verkställande direktören, deltagarna i bolagsstämman och revisorerna, i en kommun styrelsen och de kommunala nämnderna samt motsvarande organ som nämns i andra stadganden om olika slag av juridiska personer.

Vid sidan av de lagstadgade organen hör till den juridiska personens ledning i allmänhet även andra beslutsfattare vilkas befogenheter bestäms genom den juridiska personens interna beslut. Dessa måste ha vida befogenheter att självständigt fatta beslut för att de i lagens mening skall kunna anses höra till ledningen. Som exempel kan man nämna ett storföretags branchschef eller en med vida befogenheter utrustad platschef som ansvarar för en produktionsinrättning. Den som hör till mellanledningen, t.ex. förmän på avdelningschefsnivå kan inte i denna bemärkelse anses höra till ledningen. Det är inte möjligt att åstadkomma en precis definition av ledningsbegreppet, eftersom organisationerna och deras interna kompetensfördelning i praktiken kan ordnas på otaliga sätt. De offentliga samfunden kan vid sidan av de lagstadgade organen ha olika kollektiva beslutsfattande organ som inte nämns i lagen, t.ex. kommunernas s.k. frivilliga nämnder och kommissioner. Dessas ledamöter kan anses höra till ett sådant annat beslutande organ som momentet avser.

Begreppet delaktighet i brott används i vid bemärkelse. En juridisk persons ledning är på det sätt som avses i stadgandet delaktig i ett brott också då en medlem i ledningen har varit den egentliga gärningsmannen i fråga om det brott som ligger till grund för yrkandet på samfundsbot. På sedvanligt sätt betraktas naturligtvis medgärningsmännen som delaktiga och likaså anstiftare eller medhjälpare. Att någon i den juridiska personens ledning varit delaktig kan innebära att endast en person i ledningen, t.ex. styrelsens ordförande, har förfarit lagstridigt, men lika väl är det möjligt att brottet i den juridiska personens verksamhet begås på grundvalen av ett kollektivt beslut i de högsta beslutande organen.

Den juridiska personens ledning är också skyldig att *förhindra brottet* då den vet att ett

brott kommer eller håller på att ske. Då den juridiska personen inom vissa gränser måste vidta åtgärder för att förebygga sådana brott som kan förekomma i dess verksamhet, kan ledningen naturligtvis inte tillåta sådana brott om vilka den redan är medveten. Begreppet tillåta innefattar ett krav på att brottet kunde ha förhindrats. Om brottet inte kunde ha förhindrats, kan enbart ledningens vetskap om brottet inte medföra straffansvar för den juridiska personen.

Om en person inom den juridiska personens ledning inte har varit delaktig i eller medveten om det brott med anledning av vilket det yrkas att samfundsbot skall dömas ut, måste ansvaret grunda sig på åsidosättande av *omsorgs- och försiktighetsskyldigheten*. Enligt det föreslagna momentet skall den juridiska personen i sin verksamhet iaktta erforderlig omsorg och försiktighet för att förebygga brott. Detta uttryck indikerar den juridiska personens skyldighet att ordna frågor som gäller val av, ansvar och befogenheter för samt styrning och övervakning av de personer som verkar på dess vägnar samt även verksamheten i övrigt så att verksamheten är lagenlig och motsvarar vad som med beaktande av omständigheterna kan krävas av den. Genom detta stadgande skapas inga nya förpliktelser, eftersom dessa redan ingår i det finska rättssystemet.

Innehållet i skyldigheten att iaktta omsorg och varsamhet definieras på det praktiska planet enligt normerna för olika typer av juridiska personer och verksamhetsområden. Den juridiska personen skall sörja för att de åtgärder som står till buds vidtas för att förebygga lagstridigheter på dess vägnar eller till dess förmån. Å andra sidan skall de åtgärder som krävs av den juridiska personen stå i skäligt, förnuftigt och motiverat förhållande till de omständigheter under vilka den just då fungerar.

1 mom. som reglerar den juridiska personens skyldigheter är en rätt flexibel norm, och rättspraxis kommer att få stor betydelse då det gäller att precisera dess innehåll. Å andra sidan preciseras dess innehåll av många regler beträffande omsorg, övervakning och andra skyldigheter som finns på annat håll i lagstiftningen. Här kan som exempel nämnas följande:

1) De skyldigheter till omsorg och övervakning som syftar att göra maskiner och anordningar eller produktionsfunktioner säkra, och som ingår bl.a. i kärnenergilagstiftningen, gruv-

lagen (503/65), lagstiftningen om explosionsfarliga ämnen och ellagen (319/79).

2) De skyldigheter som införts för att förebygga miljöförstöring eller skadliga miljöförändringar, och som ingår t.ex. i lagstiftningen om vattenvård, luftvård, avfallshantering och bekämpning av oljeskador.

3) Skyldigheterna för juridiska personer som arbetsgivare bl.a. enligt lagen om arbetsavtal (320/70), arbetstidslagen (604/46), semesterlagarna samt de lagar som gäller skydd i arbete, företagshälsovård och tillsynen över arbetarskyddet.

4) De skyldigheter som reglerar ordnandet av näringsverksamheten, och som ingår bl.a. i lagstiftningen om bank- och försäkringsverksamhet, handel, fastighetsförmedling, resebyråer samt inkvarterings- och förplägnadsrörelser.

5) De skyldigheter som har till huvudsakligt syfte att ge en tillförlitlig bild av en juridisk persons ekonomi och medelsanvändning ingår framför allt i bokföringslagen (655/73) och bokföringsförordningen (783/73).

6) För att garantera produktsäkerheten har en omsorgsskyldighet införts i bl.a. produktsäkerhetslagen (914/86) och i livsmedels- och hälsovårdslagstiftningen.

7) Om de skyldigheter som mottagandet av statligt stöd medför har man kunnat stadga i lagarna om de olika stödformerna eller bestämma i de enskilda besluten om statsbidrag.

8) Allmänna skyldigheter att ordna den juridiska personens förvaltning på det sätt som avses i lagen, exempelvis föreningslagen, lagen om stiftelser, lagen om aktiebolag och lagen om andelslag.

9) Inom den offentliga förvaltningen är det vanligt att det till tjänsteåliggandena för ämbetsverkens och inrättningarnas ledning hör att styra och övervaka de underordnades verksamhet, vilket även inbegriper övervakning av lagenligheten.

Det är inte möjligt att i detalj räkna upp de skyldigheter som olika slags juridiska personer har i olika situationer och inom olika verksamhetssektorer. Som förutsättningar för straffansvar för juridiska personer blir ovan uppräknade och andra motsvarande skyldigheter av betydelse, om åsidosättandet av dem gör det möjligt eller väsentligt ökar möjligheten att begå ett brott inom den juridiska personens verksamhet. Åsidosättandet av de ifrågakommande skyldigheterna måste således ses med ut-

gångspunkt i frågan om fullgörandet av skyldigheten hade haft betydelse för att förebygga brottet på den juridiska personens vägnar eller till dess förmån.

Enbart det faktum att ett brott har begåtts är naturligtvis inte tillräckligt för att bevisa att den juridiska personen på ett sådant sätt som medför straffansvar har åsidosatt sina skyldigheter.

Vissa allmängiltiga grunder, enligt vilka en juridisk persons skyldigheter att förebygga eventuella brott i sin verksamhet bestäms, kan dock läggas fram. För det första har den juridiska personen särskilt långt gående skyldigheter att i sin egen verksamhet förebygga sådana brott om vilka det finns bestämmelser i de stadganden som gäller för dess huvudsakliga verksamhetsformer. Sålunda måste en näringsidkare vars huvudsakliga verksamhetsområde består i att marknadsföra konsumtionsförodenheter genom sina egna åtgärder mera aktivt se till att de bestämmelser som gäller marknadsföring iakttas än en näringsidkare som sporadiskt säljer konsumtionsförodenheter men huvudsakligen verkar inom någon annan bransch.

De åtgärder som krävs måste anpassas till den betydelse som skyldigheten har i den juridiska personens verksamhet som helhet. T.ex. kan det krävas en noggrann övervakning för att förebygga subventionsbedrägeri eller subventionsmissbruk inom organisationen hos en sådan juridisk person som i betydande omfattning åtnjuter offentligt ekonomiskt stöd. Omfattningen av denna övervakningsskyldighet inom ett samfund som får sporadiskt offentligt ekonomiskt stöd skall däremot anpassas till det offentliga stödets storlek och betydelse för samfundets verksamhet. Som ytterligare ett exempel kan nämnas att av ett oljeraffineri eller ett försäljningsbolag som äger ett stort oljelager kan förutsättas effektivare åtgärder för att förebygga miljöskador än av en servicestation eller motsvarande inrättning som bedriver minutförsäljning av oljeprodukter.

En juridisk persons skyldigheter då det gäller att förebygga brott som kan begås på dess vägnar eller till dess förmån varierar också enligt brottsart. Att det råkar uppstå ett frestande tillfälle att begå brottet inverkar vid vissa brott mer än vid andra. Också på en juridisk persons vägnar eller till dess förmån kan det begås brott som är så sporadiska att man enligt allmän erfarenhet knappast kan gardera sig

mot dem. Denna synpunkt har beaktats vid utformningen av hur straffansvaret för juridiska personer skall tillämpas på olika brottsarter. Den har dock också betydelse då man bedömer vilka åtgärder en juridisk person måste vidta för att förebygga brott som begås på dess vägnar eller till dess förmån. Exempelvis skall en juridisk person då den ansöker om understöd av staten själv vidta åtgärder för att säkerställa att de uppgifter som lämnas till myndigheterna är korrekta och tillförlitliga.

Brottens svårhetsgrad har också betydelse. Ju allvarligare den brottsliga verksamheten kan vara, desto noggrannare måste alla övervaknings- och andra arrangemang vara. Brottets svårhet skall i detta avseende bedömas dels enligt det straff som lagen stadgar för brottet, dels enligt den förutsebara skadligheten eller farligheten av ett eventuellt brott.

Dagens industriella produktion och övriga näringsverksamhet innebär ofta risker som tolereras eftersom själva verksamheten är nödvändig och samhällligt nyttig. Man har beaktat riskerna genom att göra verksamheten beroende av tillstånd av myndigheterna, genom att uppställa säkerhetsnormer och genom att övervaka att tillståndsvillkor och normer iaktas. Inom rättsordningen har man strävat att följa den principen, att det av den som bedriver verksamheten förutsätts desto noggrannare, mera omfattande och grundligare försiktighetsåtgärder, ju större fara verksamheten innebär, även om verksamheten som sådan är tillåten eftersom den är nödvändig och nyttig. Denna principiella synpunkt är naturligtvis också av betydelse då man begränsar skyldigheten att iaktta omsorg och försiktighet.

Om det brott som begåtts på en juridisk persons vägnar eller till dess förmån är sådant att en person som tillhör dess beslutande organ eller som står i tjänste-, arbets- eller uppdragsförhållande till den har överträtt sina befogenheter, blir frågan om den juridiska personen skall dömas till straff beroende av om gärningsmannens befogenheter och ansvar har definierats tillräckligt noggrant och klart och om han har styrts och övervakats på ett lämpligt sätt. Åsidosättandet av den juridiska personens skyldigheter kan i dessa fall komma till uttryck t.ex. så att befogenheterna har varit oklara, att någon har anvisats en uppgift som han inte har tillräcklig kunskap och skicklighet att sköta på det sätt som lagen förutsätter, eller att styrningen och övervakningen har varit otillräcklig.

I en viss mening grundar sig alla brott som begås på en juridisk persons vägnar eller till dess förmån på att någon överskrider sina befogenheter, eftersom ingen enligt det finska rättssystemet giltigt kan bemyndigas att bryta mot lagen. Det faktum att gärningsmannen då han begick brottet har överträtt sina befogenheter befriar således inte den juridiska personen från straffansvar, om den har brutit mot eller åsidosatt sina skyldigheter enligt detta moment.

Den juridiska personen betraktas inte enligt förslaget som gärningsman och då det gäller dess verksamhet används begreppen uppsåt eller ovarsamhet i samma mening som i fråga om en fysisk persons psykiska förhållande till gärningen. Den juridiska personens straffansvar kan inte grundas enbart på att den inte har fullgjort de skyldigheter som den enligt detta moment har i verksamheten. Underlåtelsen måste därtill ha möjliggjort brottet eller åtminstone väsentligt ha underlättat det. Detta krav på orsakssammanhang framgår av slutet av momentet, enligt vilket erforderlig försiktighet skall iaktas för förebyggande av brottet.

Det är konstgjort att betrakta ett inom organisationens verksamhet begånget brott som en sådan utåt synlig följd som nödvändigtvis beror på att den juridiska personen har åsidosatt sina skyldigheter. Ett brott är en mänsklig gärning, även om det begåtts inom organisationens verksamhet, och det är förknippat med olika kedjor av orsak och verkan. Vilken betydelse åsidosättandet av den juridiska personens skyldigheter har som en förutsättning för det brott som begås på dess vägnar eller till dess förmån skall enligt förslaget bedömas genom att man frågar om brottet mot eller åsidosättandet av den juridiska personens skyldigheter på ett klart skönjbart sätt har ökat möjligheterna att begå brottet. Ett orsakssammanhang föreligger om risken för ett brott på den juridiska personens vägnar eller till dess förmån väsentligt har ökat genom att den har åsidosatt sina skyldigheter. Man kan inte exakt ange hur mycket risken har ökat, t.ex. i procent. Risken har ökat väsentligt då den enligt allmän livserfarenhet beaktas vid en noggrann bedömning. En något ökad möjlighet till brott är inte en tillräcklig grund för straffansvar för den juridiska personen.

För att en juridisk person skall kunna dömas till straff krävs naturligtvis också att ett brott har begåtts. Ett åsidosättande av den juridiska personens skyldigheter är således inte som

sådant straffbart. Brottet måste därtill kunna tillräknas den som begått det, på det sätt som brottsstadgandet i fråga förutsätter. Detta konstateras inte uttryckligen i stadgandet, men kravet ingår redan i själva brottsbegreppet. Om gärningsmannens förhållande till gärningen inte uppfyller det i brottsstadgandet förutsatta kravet på tillräknande, dvs. uppsåt eller oaktsamhet, är gärningen inte ett brott. För kravet på tillräknande innebär det nya samfundsansvaret ingenting nytt.

I extrema fall kunde själva den straffbara gärningen ges i uppdrag åt en otillräknelig person eller en person som annars inte kan straffas för gärningen. Inte heller genom ett sådant arrangemang kunde den juridiska personens straffansvar kringgås, eftersom straffbarheten för det individuella brottet då kan grundas på en konstruktion med så kallat indirekt handlande.

2 mom. Enligt den första meningen i detta stadgande kan en juridisk person i två grupper av fall dömas till straff även om ingen döms till straff för det brott som begåtts på den juridiska personens vägnar eller till dess förmån. I den första gruppen är det frågan om så kallad anonym skuld, vilket innebär att åtal inte ens kan väckas, eller att åtalet förkastas, för att det inte kan utredas vem som är gärningsman. Den andra gruppen utgörs av de fall då gärningsmannen nog är känd, men man trots det antingen inte kan eller inte vill döma honom till straff.

Den första meningen i det föreslagna 2 mom. är ett undantagsstadgande, och genom att ta in det i lagen påverkar man inte det regelmässiga individuella straffansvaret. Även om ett straffansvar för juridiska personer införs skall de enskilda gärningsmännen inom den juridiska personens organisation utredas, precis som nu är fallet. Trots att ett straffyrkande mot den juridiska personen inte nödvändigtvis ens förutsätter åtal mot den gärningsman som handlat på dess vägnar eller till dess förmån, kommer i praktiken i regel både gärningsmannen och den juridiska personen att dömas till straff.

Anonym skuld måste tillsammans med identifikation och principalansvar tas med som grund för straffansvaret för juridiska personer, för att det inte skall bli en lucka i straffbarheten. I annat fall försätts en sådan juridisk person som helt har åsidosatt sin skyldighet att iaktta omsorg och försiktighet vad straffansvaret beträffar i en fördelaktigare ställning än den

som i mindre grad har åsidosatt sina skyldigheter. Det kan bero just på en sådan fullständig underlåtelse att någon gärningsman inte kan ställas till ansvar. Det måste således vara möjligt att straffa en juridisk person då man att döma av omständigheterna med säkerhet kan konstatera att ett brott har begåtts på dess vägnar eller till dess förmån, även om man på grund av den juridiska personens försummelse inte kan utreda vilken eller vilka personer inom organisationen som är ansvariga för brottet såsom individuellt skyldiga.

Enligt det föreslagna stadgandet kan en juridisk person dömas till straff även då det inte beror på dess försummelse att det inte kan utredas vem som är gärningsman. Om man t.ex. på grund av att alla misstänkta förnekar gärningen i brist på bevis inte kan utreda vem som är gärningsman minskar detta inte på något sätt klandervärdeheten i de försummelse hos den juridiska personen som har möjliggjort brottet.

Det är frågan om anonym skuld t.ex. då ett vattendrag har förorenats av avloppsvatten som kan härstamma bara från en enda anläggning, men man inte kan utreda när utsläppet har skett. I ett sådant fall kan man inte heller alltid få klarhet i vem som bar ansvaret för att tillståndsvillkoren iakttas då utsläppet skedde. Ett annat exempel på anonym skuld är att flera personer inom organisationen försvarar sig mot de anklagelser som riktas mot dem själva genom att hänvisa till att det beslutande organets anvisningar bevisligen är oklara och bristfälliga, och försöker visa att försummelsen hör till någon annans ansvarsområde.

Även då man inte vet vem som är skyldig skall åklagaren enligt gällande straffprocessuella bevisbörderegler bevisa de omständigheter på vilka straffyrkandet grundar sig. Åklagaren måste således leda i bevis att det har skett en gärning eller försummelse som enligt lag medför straff för både gärningsmannen och den juridiska personen. Åklagaren måste därtill bevisa att gärningen har skett inom organisationen för en viss juridisk person, på dess vägnar eller till dess förmån. Likaså skall han visa att i 1 mom. nämnd omsorg och försiktighet inte har iakttagits, och att brottet har skett till följd därav, eller att den juridiska personens ledning har varit delaktig i brottet eller tillåtit att det skett. Ytterligare skall åklagaren bevisa att brottet uppfyller lagens krav på tillräknande.

Också då gärningsmannen inte har dömts till straff fastän han har kunnat bindas vid brottet kan den juridiska personen i vissa fall dömas till straff. Förhållandet mellan straffansvaret för juridiska personer och det individuella straffrättsliga ansvaret blir således av samma art som det nuvarande förhållandet mellan konfiskation och straffyrkande.

Gärningsmannen kan t.ex. ha flytt och därför inte ha blivit ställd till svars, han kan ha dömt eller åtalsrätten kan ha preskriberats endast för gärningsmannens del. Det är också möjligt t.ex. vid så kallad kumulativ skuld att stadgandena om åtgärdseftergift har tillämpats på honom. Härvid betraktas flera individuella brott som begåtts på den juridiska personens vägnar som så obetydliga att åtal inte väcks för dem, men på grund av brottens sammanlagda betydelse riktas trots det ett straffyrkande mot samfundet. Ett sådant resultat är dock mycket exceptionellt. För det första skall de mest obetydliga brotten inte alls beröras av samfundsansvaret. För det andra är det faktum att gärningsmannen inte döms till straff i allmänhet en stark motivering att avstå från att döma den juridiska personen till straff.

Andra meningen i paragrafens 2 mom. behövs därför att samfundsansvaret kan komma att gälla också målsägandebrott. Utan den föreslagna begränsningen skulle en juridisk person enligt momentets första mening kunna dömas till böter även om målsäganden inte ens vill att gärningsmannen åtalas. När målsäganden har getts befogenhet att avgöra om straffet för det individuella brottet döms ut, så måste det samma gälla även en samfundsbot som baserar sig på samma brott. Det är utan uttryckliga stadganden klart att allmänna åklagaren inte behöver yrka på dömande till samfundsbot i sådana fall där det inte skulle vara möjligt att döma ut boten.

3 §. *Förhållandet mellan gärningsmannen och den juridiska personen*

1 mom. I den föreslagna paragrafen definieras de sätt på vilka gärningsmannens förfarande på ett sätt som medför straffansvar kan vara förknippat med den juridiska personens verksamhet. Detta lagrum bildar tillsammans med 2 § en helhet, vars betydelse för den juridiska personens straffansvar har förklarats i avsnitt 5.3 i den allmänna motiveringen.

Enligt 1 § 1 mom. kunde en juridisk person dömas till straff endast med anledning av ett brott som begåtts i dess verksamhet. Detta innebär enligt 3 § 1 mom. för det första att gärningsmannen har handlat på den juridiska personens vägnar eller till dess förmån då han begått brottet. På en juridisk persons vägnar kan den handla som har rätt att företråda den juridiska personen eller att i något ärende utöva dess beslutanderätt. På en juridisk persons vägnar kan handla också en sådan annan person som har fått i uppdrag att utföra en brottslig gärning, eller som man har låtit förstå att gärningen godkänns. I ett sådant fall behöver den som handlar på den juridiska personens vägnar inte ha någon hög position i dess organisation.

Den som handlar till en juridisk persons förmån — men inte på dess vägnar — har däremot inte några formella befogenheter för sin gärning och den har inte ens godkänts. Typiskt sett grundar sig gärningen på gärningsmannens eget tänkande. Det väsentliga är att en möjlighet till gärningen erbjuder sig och att den juridiska personen drar fördel av den. Ett brott till en juridisk persons förmån kan begås av en arbetstagare, men lika väl av en utomstående som sköter ett uppdrag enligt avtal.

Det föreslagna stadgandet utesluter straffansvar i de fall då brottet drabbar den juridiska personen själv. Förutsättningar för den juridiska personens straffansvar finns t.ex. inte då en enskild person i dess ledning i hemlighet, för egna privata syften, har använt medel som erhållits i statsunderstöd och därmed gjort det omöjligt att använda dem för det syfte som nämns i villkoren till beslutet om beviljande eller i bestämmelserna. Dyliga brott har dock inte begåtts mot den juridiska personen, om ledningen genom sitt eget förfarande kan anses ha gett sitt samtycke till att medlen används för privata syften.

Kravet på att brottet skall ha begåtts på den juridiska personens vägnar eller till dess förmån utesluter straffansvar för den juridiska personen också i fall av sabotage. Som sabotage kan man betrakta t.ex. ett fall då någon anställd vid en produktionsanläggning, sedan han exempelvis ansett sig ha blivit orättvist behandlad, för att hämnas avsiktligt förorsakar en vattenförorening från anläggningen. På ett sätt som medför straffansvar för den juridiska personen anses inte heller i allmänhet den ha handlat som har begått ett brott genom att

handla mot klara direktiv, som övervakas på det sätt förhållandena kräver. Den som har begått ett brott mot den juridiska personens klart uttryckta vilja har således inte handlat på den juridiska personens vägnar eller till dess förmån.

Inte heller i de fall då gärningsmannen handlar till den juridiska personens förmån skall straffansvaret för den juridiska personen utsträckas till brott som begåtts av personer utanför dess organisation. Gärningsmannen skall nämligen tillhöra den juridiska personens ledning eller stå i tjänste- eller arbetsförhållande till den. Gärningsmannens handlande kan även grunda sig på ett uppdrag som han fått.

Begreppet den juridiska personens ledning har utretts ovan i motiveringen till 2 §. Arbetsförhållande har också vid tolkning av 3 § 1 mom. en vedertagen betydelse i vårt rättssystem. Dess väsentliga drag har definierats i lagen om arbetsavtal.

Eftersom inte bara privaträttsliga juridiska personer utan också offentliga samfund kunde ställas till straffansvar, har arbets- och tjänsteförhållande likställts. Det föreslagna momentet gäller bland tjänstemännen i första hand samma personkrets som 2 kap. 12 § 1 mom. 1 punkten strafflagen, vilken avgränsar den grupp personer som arbetar i tjänste- och därmed jämförligt anställningsförhållande. Dessa tjänstemäns anställningsförhållande är således ett sådant tjänsteförhållande som avses i 3 § 1 mom. Begränsningen av begreppet tjänsteförhållande har dock då det gäller samfundsansvaret inte samma betydelse som vid tolkningen av stadgandena om tjänstebrott, för straffansvaret för en juridisk person kunde alltid grunda sig också på brott som begåtts av löntagare i arbetsförhållande eller personer inom den juridiska personens ledning. I detta avseende gör man ingen skillnad på om personerna i arbetsförhållande är anställda av en offentligrättslig juridisk person (t.ex. en kommun) eller en privaträttslig sådan (t.ex. ett aktiebolag). Av mera avgörande betydelse med tanke på den juridiska personens straffansvar är begreppet utövande av offentlig makt, vilket har förklarats i motiveringen till 1 §.

Personer kan handla på en juridisk persons vägnar eller till dess förmån inte bara om de står i tjänste- eller arbetsförhållande till den, utan också på basis av olika uppdrag. Den som fått ett uppdrag förblir formellt självständig och hör alltså inte till den juridiska personens

organisation. Det kan således bli aktuellt med straffansvar för en juridisk person t.ex. då den som handlat på dess vägnar eller till dess förmån är ombud enligt 18 kap. handelsbalken, handelsrepresentant enligt lagen om handelsrepresentanter och försäljare (417/92), botredningsman eller skiftesman för ett dödsbo eller förvaltare eller syssloman för ett konkursbo. För att ansvaret skall uppstå krävs inte ett långvarigt uppdrag, utan den i 2 § nämnda skyldigheten att iaktta omsorg kan bli åsidosatt redan genom ett uppdrag av engångsnatur, om detta har anförtratts t.ex. en inkompetent person.

Även en uttrycklig överenskommelse att begå ett brott bör anses som ett sådant uppdrag som här avses. Straffansvaret skulle sålunda kunna basera sig på att den juridiska personens företrädare med en utomstående har träffat ett avtal om olaga export av en viss produkt.

2 mom. I det föreslagna 2 mom. utesluts möjligheten att av en person i arbetstagarställning kräva ersättning för en samfundsbot som den juridiska personen med anledning av arbetstagarens brott har blivit tvungen att betala. Ersättningsansvaret för ett samfunds eller en stiftelses organ bestäms däremot enligt de speciallagar som gäller för dem. Sådana speciallagar är t.ex. lagen om aktiebolag, kommunallagen (953/76) och lagen om stiftelser.

Vid den tidpunkt då vår skadeståndslagstiftning skapades fanns det ingen samfundsbot eller någon annan jämförbar sanktion. I denna lagstiftning har man därför inte ens i princip kunnat ta ställning till frågan om en juridisk person har rätt att för en samfundsbot som den betalat kräva ersättning av den som begått det brott som legat till grund för den utdömda påföljden.

Frågan om arbetstagarens skadeståndsskyldighet blir aktuell i de fall där samfundsansvaret grundar sig på en försummelse av den omsorg och varsamhet som krävs av den juridiska personen för att brott skall kunna förebyggas. Då gärningsmannen är anställd hos den juridiska personen skulle skadeståndsskyldigheten grunda sig på 51 § 3 mom. lagen om arbetsavtal, om man inte tog in nya stadganden om saken i lagen. Enligt detta lagrum är arbetstagaren ansvarig för en skada som han åsamkar sin arbetsgivare genom att försumma att fullgöra sina skyldigheter enligt lagen om arbetsavtal eller arbetsavtalet. Av central betydelse är lagens 13 §, enligt vilken arbetstagaren

skall följa de föreskrifter som arbetsgivaren i enlighet med sina befogenheter meddelar angående sättet för arbetets utförande, arbetets art och omfattning samt tiden och platsen för dess utförande. Om arbetstagaren i sitt arbete i strid med sådana föreskrifter begår ett brott som berörs av samfundsansvaret, och om den juridiska person som är arbetsgivare inte tillräckligt har övervakat att föreskrifterna iakttas, kan brottet leda till att samfundsbot döms ut.

I en sådan situation utgör stadgandena och principerna i skadeståndslagen endast ett komplement till lagen om arbetsavtal. I 4 kap. 1 § 1 mom. skadeståndslagen stadgas om grunderna för ersättningsbeloppet. Om arten av den skada som skall ersättas finns inga stadganden som direkt kan tillämpas på dessa fall. Enligt de allmänna skadeståndsrättsliga principerna skall dock även en s.k. ren förmögenhetsskada ersättas då skadan har förorsakats genom en straffbar gärning. Av de allmänna principerna följer även att den skadelidandes medverkan kan leda till jämkning av skadeståndet. Medverkan undanröjer således inte arbetstagarens skadeståndsskyldighet gentemot arbetsgivaren, om det inte kan anses att dennas medverkan har gått så långt som till att tillåta brottet.

De gällande stadgandena ser ut att leda till skadeståndsskyldighet för arbetstagaren. På de grunder som förklaras i avsnitt 5.2 i den allmänna motiveringen föreslås därför att i 3 § 2 mom. skall ingå ett stadgande som slår fast att arbetstagaren inte är skyldig att ersätta skadan.

Situationen är en annan då ersättning krävs av den juridiska personens organ. Medlemmarna i dessa organ har en ställning i samfundet som väsentligt avviker från arbetstagarnas ställning. Beslutanderätten är i lagstiftningen koncentrerad till dem och de får på grund av sin ansvarsfulla ställning i allmänhet en betydligt bättre ersättning för sitt arbete än arbetstagarna. Därför finns det i de lagar som reglerar olika samfunds och stiftelsers verksamhet specialstadganden om skadeståndsansvar för medlemmarna i dessa organ. Enligt förslaget skall inte heller skyldigheten att ersätta den juridiska personen för en samfundsbot som denna har betalat uteslutas då det gäller medlemmarna i organen. För att undvika oskäligheter är det möjligt att jämka ersättningsbeloppet. I vissa lagar, t.ex. lagen om aktiebolag och lagen om andelslag, finns det uttryckliga stad-

ganden om jämkning, och i vissa fall har högsta domstolen också trots avsaknad av stadganden jämkat ersättningen enligt principerna i skadeståndslagen.

Ersättningsskyldigheten kunde grunda sig inte bara på lagen om aktiebolag, kommunallagen och lagen om stiftelser, vilka nämnts ovan, utan också på bl.a. föreningslagen, lagen om öppna bolag och kommanditbolag (389/88), lagen om andelslag, banklagarna, lagen om försäkringsbolag, lagen om försäkringsföreningar (1250/87), lagen om understödkassor (471/42) eller lagen om pensionsstiftelser (469/55). Dessa lagar är således sådana författningar som avses i det föreslagna 2 mom.

Genom att i lagtexten utesluta skadeståndsskyldigheten för arbetstagare vad samfundsboten beträffar har man inte för avsikt att påverka tolkningen av andra sanktioner, t.ex. förverkandepåföljden. Det är således inte skäl att för dessas del dra några motsatsslutledningar av det nya stadgandet.

4 §. Grunder för bedömningen av dömandet

Enligt förslaget är samfundsboten en fakultativ påföljd. Förslagets 4 § innehåller en förteckning över de centralaste omständigheterna som domstolen skall beakta i sin bedömning. En del av dessa (punkt 1 och 2) är desamma som enligt 2 och 3 §§ är förutsättningar för den juridiska personens straffansvar. Dessa förutsättningar skulle sålunda inverka på bedömningen i två olika skeden. Förutsättningarna borde alltså vara för handen för att man överhuvud taget kan överväga att döma den juridiska personen till samfundsbot. Då dessa förutsättningar uppfylls skall domstolen dessutom då den fattar sitt beslut bedöma hur vägande grunderna är.

Två av grunderna (punkterna 2 och 3) inverkar även på straffmätningen enligt 6 §. De övriga grunderna (punkterna 4—6) är självständiga och skulle inverka endast genom bedömningen enligt 4 §.

Den föreslagna 4 § förutsätter att domstolen företar en typisk helhetsbedömning. För att avstå från att döma till samfundsbot talar den omständigheten att förutsättningarna för en dom endast med nöd och näppe uppfylls utan att den juridiska personens tillvägagångssätt har varit särskilt förkastligt. Däremot borde

påföljden dömas ut redan på basen av en bedömningsgrund, om denna uppfyllts exceptionellt klart.

Utöver de grunder som nämns i 4 § skulle domstolen enligt fri prövning kunna beakta även andra omständigheter då den avgör om samfundsbot skall dömas ut. Endast de viktigaste grunderna räknas upp i stadgandet.

För innebörden av den i punkt 1 nämnda grunden redogörs i motiven till 2 §. Ju allvarigare eller mer omfattande den juridiska personens underlåtelse att uppfylla sina förpliktelser är, desto mer befogat är det att döma till samfundsbot. Ledningens direkta delaktighet i begåendet av brottet är i allmänhet förkastligare än försummelse av övervaknings- och liknande skyldigheter.

Gärningsmannens ställning i den juridiska personens organ, som nämns i punkt 2, har en naturlig anknytning till samfundsboten. Ju inflytelserikare gärningsmannens ställning varit, desto närmare kan han identifieras med den juridiska personen och desto mer befogat är det att döma ut samfundsbot.

Den i punkt 3 nämnda grunden ansluter sig direkt till det individuella brott som begåtts i den juridiska personens verksamhet. Ju allvarigare det brott är som begåtts i den juridiska personens verksamhet eller ju större omfattning den brottsliga verksamheten haft, desto större skäl är det i allmänhet att döma även den juridiska personen till straff.

De övriga följder som brottet medför för den juridiska personen kan minska behovet att döma till samfundsbot. Med följder i punkt 4 avses närmast officiella påföljder, t.ex. skadeståndsskyldighet, förverkandepåföljder och administrativa påföljder. Här kan även komma i fråga s.k. inofficiella påföljder, såsom negativ publicitet, försvårad verksamhet, skada på den juridiska personens egendom eller andra faktiska följder.

De övriga påföljder som brottet utöver straffet regelmässigt ger upphov till, t.ex. skadeståndsskyldighet eller skadlig publicitet, får naturligtvis inte regelmässigt leda till att ingen samfundsbot döms ut. Annars skulle den nya påföljdens tillämpningsområde bli betydelselös. De påföljder som uppkommer vid sidan av straffet kan leda till att samfundsboten inte döms ut endast då de bildar en exceptionellt sträng helhet. Om de i punkt 4 nämnda övriga påföljderna inte är så betydande att samfunds-

bot inte döms ut, så kan de ändå beaktas vid straffmätningen enligt 6 §.

De grunder som nämns i punkt 5 är jämförelsevis entydiga. Vad som avses med den juridiska personens åtgärder för att förhindra nya brott har redogjorts för i motiven till 7 §. Det kan vara skäl att avstå från att döma till samfundsbot särskilt om de åtgärder som avses i punkt 5 åsamkat den juridiska personen avsevärda ekonomiska uppföringar.

Genom att tillämpa den grund som nämns i punkt 6 kan den oskälighet undvikas som kan uppstå särskilt i småföretag då samma brott medför både ett individuellt och ett samfundsstraff. Medan punkt 4 avser de andra påföljder som drabbar den juridiska personen, baserar sig däremot punkt 6 på det individuella straff som ledningen för den juridiska personen döms till. Det individuella straffet skall ha dömts för det brott med anledning av vilket det krävs att den juridiska personen döms till straff. I småföretag skulle det kunna vara speciellt oskäligt om den till ledningen hörande gärningsmannen har fasta ekonomiska band med den juridiska personen, t.ex. i form av ägande eller garantier för den juridiska personens gäld.

Vid bedömningen av storleken är antalet anställda en central faktor. Behovet av att döma till samfundsbot är sannolikt minst då antalet anställda är under ca 20. Enligt statistikcentralens företags- och arbetsregister för 1988 hade ca 93 % av företagen i Finland mindre än 20 anställda. Den juridiska personens storlek skulle kunna bedömas även på grund av dess intäkter. Begreppet intäkter används i samma bemärkelse som i bokföringsförordningen. I de flesta företags bokföring syns intäkterna i form av omsättning. Då den juridiska personens storlek bedöms borde även dess egendom beaktas. Som en ungefärlig utgångspunkt kunde man ta balansräkningens slutsumma som avspeglar bruttotillgångarna.

Den andel som den till det individuella straffet dömda äger i den juridiska personen är av central betydelse för tillämpningen av punkt 6. Om andelen klart är mindre än 50 % leder samfundsstraffet sällan till en sådan påföljdshelhet att samfundsbot inte borde dömas ut. Då andelen växer tilltar även styrkan av de argument som talar för att det individuella straffet kan anses vara ett tillräckligt straff.

Ett typfall av personligt ansvar för den juridiska personens förpliktelser är t.ex. det att aktiebolagets huvudaktionär använder sin per-

sonliga egendom som säkerhet för aktiebolagets gäld. Det kunde vara särskilt befogat att inte döma till samfundsbot om detta skulle innebära en klar risk för att dessa säkerheter måste realiserats.

Då man enligt punkt 6 avgör om det straff som gärningsmannen döms till är en tillräcklig påföljd skall utgångspunkten tas i en helhetsbedömning. Härvid skall företagets storlek och den andel den dömda äger i företaget ges den största vikten. Ju större andelen och ju mindre företaget är, desto sannolikare är det att man överträder det på de allmänna straffrättsliga principerna grundade förbudet att döma ut två straff för samma brott, och desto starkare är skälen för att inte döma till samfundsbot.

5 §. Samfundsbot

Samfundsbot skall dömas ut till visst belopp, men samfundsboten är inte på samma sätt som ordningsboten ett fast belopp. I detta avseende kan samfundsboten jämföras med vite som nämns i 2 kap. 4 b § 2 mom. strafflagen och som används som tvångsmedel, eftersom vite utsätts till ett visst belopp med beaktande av bl.a. vederbörandes betalningsförmåga. Vite som tvångsmedel är ett lämpligt jämförelseobjekt för samfundsboten också därför att det kan utsättas och utdömas för juridiska personer.

Samfundsboten avviker dock samtidigt väsentligt från vitet som tvångsmedel. Grunderna för påförande av samfundsboten är karakteristiska för ett straff, såsom framgår av förslaget 6 §. Då samfundsboten fastställs bedöms brottet och åsidosättandet av den juridiska personens skyldigheter i efterskott, och syftet med samfundsboten är inte att genomdriva fullgörandet av en specificerad skyldighet.

Samfundsbotens minimibelopp föreslås bli 5 000 mark och maximibelopp fem miljoner mark.

6 §. Grunder för utmätande av samfundsbot

Enligt de allmänna straffrättsliga principerna skall straffets stränghet stå i ett rättvist förhållande till brottet, brottets skadlighet och farlighet, den skuld gärningsmannen ådagalagt i brottet samt sådana andra faktorer enligt vilka brottets svårhet bedöms. De ekonomiska straffen, dvs. i praktiken bötesstraffen, har av hävd

också till sitt belopp anpassats till den åtalades betalningsförmåga.

Då det gäller förverkligande av straffansvaret för juridiska personer kommer den straffpraxis som domstolarna går in för att bli av central betydelse, eftersom den föreslagna skalan för samfundsboten skall tillämpas på alla brott som omfattas av straffansvaret för juridiska personer. Den skall också tillämpas på alla olika typer av juridiska personer. I den föreslagna 6 § stadgas således om utmätande av samfundsbot inom de gränser som anges i 5 §.

1 mom. Enligt paragrafens 1 mom. inverkar på samfundsbotens belopp å ena sidan hur mycket och på vilket sätt den juridiska personens skyldighet att iaktta omsorg och varsamhet åsidosatts, huruvida ledningen varit delaktig i eller tillåtit brottet och å andra sidan den juridiska personens ekonomiska ställning. För betydelsen av försummelsen och ledningens delaktighet och för den juridiska personens ekonomiska ställning redogörs närmare i de föreslagna 2 och 3 mom. och i motiveringen till dem. Den principiella utgångspunkten är att försummelsen eller ledningens andel och den juridiska personens ekonomiska ställning skall tillmätas ungefär samma tyngd då samfundsbotens belopp fastställs.

Några exakta anvisningar om vad detta skall innebära i de enskilda fallen är det omöjligt att utfärda på förhand. Vissa riktlinjer kan man dock ge. Samfundsboten kan i princip i allmänhet inte fastställas inom skalans övre hälft, om den som skall dömas är en juridisk person i svag ekonomisk ställning, även om försummelsen eller ledningens andel i brottet är aldrig så grav. På samma sätt skall straffet fastställas inom skalans lägre hälft också då den juridiska personens förfarande precis når över straffansvarets gräns, även om dess ekonomiska ställning är exceptionellt stark. För en juridisk person i svag ekonomisk situation som döms till samfundsbot för en smärre försummelse får samfundsboten inte vara mycket över skalans nedre gräns.

2 mom. Enligt paragrafens 2 mom. utgår man då samfundsbotens belopp fastställs från arten och omfattningen av den juridiska personens åsidosättande av sina skyldigheter eller dess lednings andel i brottet. Med ledningens andel förstår man delaktighet i den bemärkelse som används i 2 § 1 mom., men även att ledningen har tillåtit att brottet begåtts. Vid bedömningen av betydelsen av försummelsen

och ledningens andel beaktas brottets art och menlighet, den brottsliga verksamhetens omfattning, gärningsmannens ställning i den juridiska personens organ samt frågan om huruvida den juridiska personens överträdelse av sina förpliktelser tyder på likgiltighet för lagens stadganden eller myndigheternas föreskrifter. Därtill iaktas i tillämpliga delar vad som annorstädes i lag stadgas om straffmätning. Med detta avses framför allt de principer som framgår av 6 kap. strafflagen.

Det blir svårare att mäta ut samfundsbot än det är att mäta ut traditionella straff, därför att då det gäller straffansvaret för den juridiska personen måste brottet ofta bedömas både som den enskilda gärningsmannens gärning och som en följd av en försummelse av den juridiska personen. Det är skäl att betona att vid de brott som omfattas av straffansvaret för juridiska personer fastställs och utmäts straffen för varje gärningsman på redan vedertaget sätt inom strafflagstiftningen och lagskipningen. Den juridiska personen betraktas inte i förslaget som gärningsman, och är inte skyldig i samma bemärkelse som den som begått brottet.

Då ansvaret grundar sig på att den juridiska personen åsidosatt sin skyldighet att iakttä omsorg och varsamhet, skall utgångspunkten vid utmätandet av samfundsboten vara vad brottet i samband med den juridiska personens verksamhet innebär som en följd av att den åsidosatt sina skyldigheter. Brottets svårhet utvisar således inte arten och omfattningen av den juridiska personens försummelse, även om den kan ha betydelse vid bedömningen av försummelsen och dess betydelse. Då man fastställer samfundsbotens belopp enligt de principer som framgår av 6 kap. strafflagen, borde bedömningen därför i första hand gälla den juridiska personens egen verksamhet och inte längre gärningsmannens förfarande. Gärningsmannens skuld har blivit bedömd redan då hans straff för brottet fastställdes.

Brottets art som grund för fastställande av samfundsstraffet har samband med att man i lagstiftningen påvisar brottets allmänna svårhet genom att till brottsstadgandet foga ett straff som är desto strängare, ju allvarigare brottstypen är. Då straffansvaret för en juridisk person grundar sig på att dess försummelse har möjliggjort brottet eller åtminstone väsentligt underlättat det, kan försummelsen ofta betraktas som desto allvarigare ju grövre det brott är som försummelsen har underlättat. Som en

straffskärpningsgrund kan man även anse att brottet inte motsvarar rekvisiten för brottets grundtyp utan för den grova brottstypen. Förslaget utgår från att de juridiska personerna särskilt skall se till att det på deras vägnar eller till deras förmån inte begås grova brott.

Då den juridiska personens ledning är delaktig i brottet betonas brottets betydelse vid straffmätningen. Då den juridiska personens straffansvar inte i ett sådant fall förutsätter ett från brottet separat åsidosättande av skyldigheterna, kan brottets art och svårhet vara av avgörande betydelse vid bedömningen av klandervärdeheten i den juridiska personens förfarande.

Omfattningen av den brottsliga verksamheten har flera dimensioner som mätningssgrund för samfundsstraffet. För det första kan den brottsliga verksamheten vara omfattande i lagrummets bemärkelse så att många personer inom den juridiska personens organisation deltar i den. Den brottsliga verksamhetens omfattning är då lika med gärningsmannakretsens omfattning. Samfundsboten måste vara desto strängare ju längre ut i organisationen det råder en atmosfär som accepterar att man bryter mot lagen.

I princip kan dock redan ett enda brott ge uttryck för den brottsliga verksamhetens omfattning. Verksamhetsshelheter som är mera omfattande än enskilda gärningar kan nämligen i straffstadgandena karakteriseras som ett och samma brott. T.ex. subventionsbrott kan ha begåtts genom fel i bokföringen under en lång tid. Den brottsliga verksamhetens omfattning kan också innebära att det i den juridiska personens verksamhet begås många enskilda brott, som separat bedömda inte kan betraktas som särskilt allvarliga. Som en faktor som skärper samfundsstraffet kunde man således se det att brotten inom organisationen blivit vedertagen praxis. I den mening som lagrummet avser kan den brottsliga verksamheten vara omfattande också så att den har verkningar som sträcker sig långt ut i samhället, t.ex. på grund av att brottet riktar sig mot ett stort antal människor.

Gärningsmannens ställning i den juridiska personens organ är av betydelse vid utmätningen av samfundsstraffet, för ju högre ställning gärningsmannen eller gärningsmännen har i organisationen, desto närmare kan brottet identifieras med den juridiska personens beslutsfattande. Ett brott begånget av en person i

en särskilt ansvarsfylld ställning är således av allvarigare karaktär än ett i övrigt motsvarande brott begånget av någon annan person. Att på detta sätt beakta gärningsmannens ställning vid utmätningen av samfundsstraffet är motiverat också därför att en juridisk person som handlar med omsorg fäster särskild uppmärksamhet vid kompetens och andra egenskaper hos de personer som väljs till särskilt ansvarsfyllda uppgifter inom organisationen.

I propositionen föreslås att man vid fastställandet av samfundsbotens belopp också skall beakta om åsidosättandet av den juridiska personens skyldigheter utvisar likgiltighet för lagens stadganden eller myndigheternas föreskrifter. Straffrättskommittén avsåg i sitt betänkande med likgiltighet ett allvarligt avsteg från de krav på omsorg som kan uppställas, särskilt kalkylerad risktagning. I 6 kap. 2 § 4 punkten strafflagen avser man med uppenbar likgiltighet gärningsmannens allmänna inställning till förbud och påbud i lag, vilket då det gäller återfallskriminalitet framgår av förhållandet mellan tidigare brottslighet och det nya brottet. I 99 § vägtrafiklagen avser man med likgiltighet närmast detsamma som i straffrättskommitténs betänkande.

I denna proposition definieras likgiltighet på ett litet annat sätt. I 6 § 2 mom. i förslaget avses med likgiltighet framför allt den inom den juridiska personen rådande allmänna inställningen till rättssystemets krav och myndigheternas föreskrifter och anvisningar i enskilda fall. En juridisk persons åsidosättande av skyldigheter kan anses vara allvarigare än vanligt, om brottet, eller i detta fall vanligen ett flertal brott, som begåtts på dess vägnar ger uttryck för en inom samfundet rådande negativ attityd till rättsordningen eller till och med en allmän kriminell atmosfär. Om den juridiska personen har åsidosatt sina skyldigheter trots ett uttryckligt förordnande som en myndighet har gett inom gränsen för sina befogenheter, skall brottet också bedömas strängare än om det begåtts utan ett sådant förordnande.

De allmänna straffmättningsgrunderna kan vara problematiska då man skall fastställa samfundsbotens belopp. Kravet att samfundsboten skall stå i rättvist förhållande till brottets skadlighet och farlighet är befogat och till och med självklart som en allmän utgångspunkt, men på grund av sin allmänna karaktär ger det inte så ofta lagskiparen ledning i enskilda fall. En annan viktig allmän utgångspunkt är att

man skall sträva till en enhetlig lagskipning. Som grund för fastställande av samfundsboten är den dock problematisk, eftersom det i vårt land inte tidigare har funnits något straffansvar för juridiska personer och det inte existerar någon straffpraxis. Att tala om straffpraxis är problematiskt också därför att det inte ens efter det reformen trätt i kraft kommer att vara vanligt att domstolarna dömer ut samfundsstraff på samma sätt som allmänna straff för individer.

Då man tolkar de allmänna straffskärpnings- och strafflindringsgrunderna måste man utgå från att i fråga om straffskärpningsgrunderna tillämpas lagrummets ordalydelse restriktivare än vad som är fallet med strafflindringsgrunderna.

Den brottsliga verksamhetens planmässighet nämns i 6 kap. 2 § 1 punkten strafflagen som en straffskärpningsgrund. Planmässigheten i denna bemärkelse kan avse ett enstaka brott eller en hel brottsserie. I lagens förarbeten har som en uttrycksform för planmässigheten nämnts brottets yrkesmässighet. Planmässigheten innebär att brottet inte har begåtts av ett rent hugskott, som en tillfällig försummelse eller efter kort övervägande, utan att gärningen eller serien av gärningar har bedömts från olika aspekter innan beslutet verkställdes, och att man genom olika åtgärder har strävat att underlätta brottet eller att man har övervägt olika sätt att förhindra att brottet avslöjas.

Vid sådana brott som berörs av straffansvaret för juridiska personer och som redan för att brottsrekvisiten skall uppfyllas kräver någon grad av planering, kan planmässigheten komma i fråga som en grund för skärpning av samfundsboten endast om brottet tydligt har förberetts grundligare än vad som regelmässigt är fallet beträffande brottsarten. Planmässigheten kan också framgå av att man vidtar åtgärder i syfte att undgå samfundsbot eller att få den fastställd till lägre belopp än normalt. I praktiken måste något beslutande organ inom den juridiska personen åtminstone ha godkänt att brottet begås för att planmässigheten skall kunna tillämpas som straffskärpningsgrund.

I 6 kap. 2 § 2 punkten strafflagen nämns som straffskärpningsgrund att brottet begåtts av en medlem i en för allvarliga brott organiserad grupp. En förutsättning för att denna straffskärpningsgrund skall kunna tillämpas på straffansvaret för juridiska personer är i allmänhet att den juridiska personens huvudsakliga syfte

de facto inte är att bedriva laglig verksamhet, utan att begå allvarliga brott som faller inom tillämpningsområdet för straffansvaret för juridiska personer. Den juridiska personen är då i huvudsak en fasad för organiserad brottslighet eller för att dölja sådan brottslighet. T.ex. vid subventions-, marknadsförings- och regleringsbrott kan sådana organiseringsformer tänkas vara möjliga. Sådan organisering som regelmässigt hör till den juridiska personens lagliga verksamhet kan naturligtvis inte betraktas som en grund för att skärpa samfundsstraffet.

Särskilt klandervärt har det ansetts vara att begå brott mot belöning, och härom stadgas i 6 kap. 2 § 3 punkten. Också i fråga om straffansvaret för juridiska personer kan denna omständighet vara en grund för skärpning av samfundsstraffet. Samfundsboten skall användas närmast vid ekonomisk brottslighet, i vid bemärkelse. Dit hör regelmässigt ekonomiska nyttokalkyler. Ekonomiska brott begås i syfte att uppnå ekonomiska fördelar i jämförelse med det lagliga förfarandet. Att eftersträva sådana fördelar kan ännu inte som sådant anses innebära att brottet begås mot belöning, utan denna straffskärpningsgrund kan tillämpas endast då det har avtalats att någon skall begå brottet mot en belöning som uppdragsgivaren betalar. Belöningens mottagare kunde närmast vara den juridiska personen själv, men i princip kan mottagaren vara en gärningsman som handlat på dess vägnar eller till dess förmån, om den juridiska personen har godkänt förfarandet. Brottet har begåtts mot belöning också då man har avtalat om en belöning, även om den inte har betalats.

Enligt 6 kap. 2 § 4 punkten strafflagen är återfall i brott en straffskärpningsgrund, om förhållandet mellan den tidigare brottsligheten och det nya brottet, på grund av att brotten är likartade eller annars, tyder på att gärningsmannen uppenbart är likgiltig för förbud och påbud i lag. Enligt denna ordalydelse är ett återfall en straffskärpningsgrund vid bedömningen av gärningsmannens individuella ansvar. För en juridisk person har detta allmänna stadgande om återfall ingen betydelse. Därför stadgas i 2 mom. särskilt om upprepat åsidosättande av skyldigheter, vilket är ett uttryck för sådan likgiltighet.

De allmänna strafflindringsgrunderna i 6 kap. 3 § strafflagen har utformats så att de närmast är tillämpliga endast på gärningsman-

nen. Man kan dock tänka sig att det vid brott som begåtts på en juridisk persons vägnar eller till dess förmån har förekommit så betydande påtryckning, hot eller någon annan liknande omständighet att det kunde innebära att samfundsstraffet skall sänkas under den normala straffzonen. Små och ekonomiskt svaga juridiska personer kan vara känsliga för påtryckning. Påtryckningen måste i varje händelse ha sitt ursprung utanför den juridiska personens organisation för att få betydelse för straffmätningen. Påtryckning eller hot som har samband med myndigheternas försök att förmå en juridisk person att fullgöra sina skyldigheter, kan inte vara ett sådant hot som avses här. Därför kan en juridisk person inte som en grund för lindring av samfundsstraffet hänvisa t.ex. till att den på grund av skattemyndigheternas indrivningsåtgärder har varit tvungen att fullgöra sin skattskyldighet och att detta har försvårat finansieringen av investeringar i miljöskyddet.

Det är inte lätt att föreställa sig situationer där ett brott har begåtts på en juridisk persons vägnar eller till dess förmån till följd av stark mänsklig medkänsla. Däremot kan en exceptionell och oförutsedd frestelse vara en i praktiken förekommande grund för lindring av samfundsstraff. T.ex. vid subventionsbrott kan en exceptionell och oförutsedd frestelse att begå ett brott uppstå till följd av ett fel eller en försummelse av den myndighet som beviljar understödet.

Gärningsmannens strävan att av egen drift avstyra eller avlägsna verkningarna av sitt brott eller främja utredningen av det kan ha betydelse som grund för lindring av samfundsstraffet. Även om det i 6 kap. 3 § 3 punkten strafflagen uttryckligen talas om gärningsmannens strävan, kan denna princip tillämpas friare, eftersom det är frågan om en strafflindringsgrund. Denna lindringsgrund kunde tillämpas t.ex. då en juridisk person märkt att ett brott har begåtts på dess vägnar eller till dess förmån och den vidtar uttryckliga åtgärder för att förebygga fortsatt eller upprepad brottslig verksamhet. Detta kan innebära att man vidtar åtgärder mot gärningsmannen, gör organisatoriska förändringar, utfärdar anvisningar till alla inom organisationen för att förebygga att brottet upprepas eller på eget initiativ tar kontakt med myndigheterna för att utreda brottet eller avlägsna verkningarna av det.

En påföljdsakumulation med anledning av

brottet kan inverka på fastställandet av samfundsbotten på två sätt. För det första kan den enligt den föreslagna 4 § vara en grund för domsefergift i de fall då samfundsbott annars skulle dömas ut. För det andra skall den beaktas som en straffmättningsgrund då samfundsbotten fastställs.

3 mom. Enligt paragrafens 3 mom. skall vid fastställandet av samfundsbotten beaktas inte enbart de omständigheter som anger klander- värdheten i att den juridiska personen har åsidosatt sina skyldigheter utan också den juridiska personens ekonomiska ställning. Utgångspunkten är densamma som i det system med dagsböter som tillämpas på fysiska personer: ett till beloppet lika stort bötestraff drabbar hårdare personer med små tillgångar och inkomster än förmögna personer med stora inkomster.

Också de juridiska personerna är i olika ställning som föremål för ekonomiska sanktioner. En lika stor samfundsbott drabbar mycket strängare ett samfund med liten och kanske förlustbringande affärsverksamhet än en stor bank eller ett stort industribolag. Därför skall samfundsbotten med anledning av brott av samma svårhetsgrad dömas ut till lägre belopp för ett samfund eller en stiftelse med svag ekonomisk ställning än för den som har en stark ställning. Den juridiska personens totala ekonomiska ställningen borde enligt den föreslagna lagen vid fastställandet av samfundsbottens belopp vara av lika väsentlig betydelse som klander- värdheten i åsidosättandet av den juridiska personens skyldigheter eller lednings- andel i brottet.

Den första faktor som påverkar samfundsbottens belopp är enligt det föreslagna 3 mom. den juridiska personens storlek. Den skall vara en av grunderna för fastställande av samfundsbotten, eftersom en stor juridisk person lättare kan betala sin samfundsbott än en liten, även då den stora juridiska personen tillfälligt dras med ekonomiska problem i sin verksamhet. Den juridiska personens storlek kan beskrivas t.ex. med dess årliga inkomster eller antalet anställda. Också andra faktorer kan vara av betydelse, t.ex. balansräkningens slutsumma.

En annan grund för bedömning av den ekonomiska ställningen är den juridiska personens soliditet. Den anger närmast skuldsättningsgraden och förmågan att i framtiden klara av ekonomiskt sämre perioder. Ett affärsföretags soliditet beskrivs genom förhållandet mel-

lan främmande kapital och eget kapital. T.ex. en kommuns soliditet framgår av en jämförelse mellan å ena sidan dess sammanlagda lån och fonder och å andra sidan skatteintäkterna eller invånarantalet.

Vid bedömningen av den ekonomiska ställningen skall ytterligare det ekonomiska resultatet av den juridiska personens verksamhet beaktas. I ett affärsföretag borde denna bedömning grunda sig på bokslutens siffror, varvid räkenskapsperiodens vinst är viktigast. Vid bedömningen av ett offentligt samfunds ekonomiska ställning har det ekonomiska resultatet inte så stor betydelse, eftersom dessa samfund i allmänhet inte ens strävar att uppvisa vinst. Man kunde dock beakta t.ex. betydande över- eller underskott i kommunens finansiering samt förändringar i fonder och reservationsanslag.

Då dagsbottens belopp fastställs beaktas enligt 2 kap. 4 a § 1 mom. strafflagen för det första den bötfälldes betalningsförmåga vid tiden för domen. Inkomsten vid tiden för domen anger ofta tillräckligt noggrant betalningsförmågan. Däremot kan samfundsbottens belopp inte bedömas på grundvalen av en så kort period. För att bedöma den juridiska personens ekonomiska ställning, vilken föreslagits bli den andra utgångspunkten vid fastställandet av bötesbeloppet, krävs alltid uppgifter om ekonomin under en längre period. Till grund för bedömningen av det ekonomiska resultatet borde man ha uppgifter om transaktionerna under minst en räkenskapsperiod. Till grund för bedömningen kunde också läggas en längre period, om den juridiska personen i syfte att minska samfundsbottens belopp har vidtagit åtgärder för att försämra sin ekonomiska ställning. Även om situationen vid tiden för domen inte i allmänhet kan ges en avgörande betydelse, kunde bedömningen också omfatta uppgifter från det pågående räkenskapsåret, om de kan utredas på ett tillförlitligt sätt.

Den juridiska personens storlek och soliditet är däremot egenskaper som är bundna vid en viss tidpunkt. De borde bedömas enligt situationen vid tiden för domen. Denna princip borde följas även då väsentliga förändringar har skett i dem efter att brottet begicks, om förändringarna trots allt beror på den normala affärsverksamheten. Om en juridisk person på grund av verkliga ekonomiska svårigheter försätts i konkurs efter brottet, förhindrar detta

således att en mycket sträng samfundsbrotts döms ut.

Utöver de omständigheter som nämns i det föreslagna 3 mom. kunde man vid bedömningen av den juridiska personens ekonomiska ställning också beakta andra omständigheter som väsentligt påverkar den. En sådan kunde vara t.ex. att det åtalade företagens inkomster fördelas exceptionellt ojämnt på olika räkenskapsperioder, beroende på hur vissa stora leveranser infaller. För att en sådan faktor skall kunna beaktas bör den dock ha en väsentlig betydelse för den juridiska personens ekonomiska ställning. Smärre särdrag i den ekonomiska ställningen skall inte i praktiken påverka beloppet av den samfundsbrotts döms ut.

Det är också möjligt att bokföringen är felaktig och bokslutets uppgifter inte motsvarar den juridiska personens verkliga ekonomiska situation. Samfundsbrotts döms ut skall då naturligtvis fastställas på grundvalen av de korrekta uppgifterna om ekonomin, så långt dessa kan utredas. Då domstolen bedömer den juridiska personens ekonomiska situation kan den på normalt sätt utnyttja all tillgänglig information.

Vid bedömningen av vilken ekonomisk ställning olika slags juridiska personer har borde dessa jämföras med andra juridiska personer. Sålunda borde t.ex. ett aktiebolags storlek ses i förhållande till aktiebolagens storlek i allmänhet och t.ex. ett medelstort bolag dömas till medelstort samfundsbrotts döms ut. En motsvarande jämförelse borde göras t.ex. mellan kommunerna, om en kommun skall dömas till samfundsbrotts döms ut. Därtill borde man vid utmätningen av samfundsbrotts döms ut iaktta en grov proportionalitet också mellan olika slag av juridiska personer. Ideella föreningar har t.ex. i genomsnitt en betydligt sämre ekonomisk bärkraft än kommunerna, varför samfundsbrotts döms ut för en kommun borde vara i motsvarande mån högre.

Den ekonomiska situationen skall i praktiken bedömas som en helhet. Den inbördes vägnings av olika faktorer kommer oundvikligen att variera mellan olika juridiska personer. Ett företag kan ha en rätt dålig soliditet i förhållande till sitt tillfälligtvis goda ekonomiska resultat eller tvärtom. Inom vissa branscher kan man fortlöpande nå upp till en stor omsättning och en god lönsamhet med en relativt liten personal. Inom en annan arbetskraftintensiv bransch kan ett med antalet anställda mätt stort företag lida av svag soliditet och dålig lönsamhet. Vid bedömningen av de

offentliga samfundens ekonomiska ställning kan helt andra faktorer vara relevanta än inom affärsföretagen. Man måste därför beakta många faktorer vid bedömningen av den ekonomiska ställningen. Redan av denna orsak är det i praktiken inte ens möjligt att uppnå stor exakthet i bedömningen. En uppskattning av den juridiska personens ekonomiska bärkraft på grundvalen av all relevant information måste göras på en rätt allmän nivå.

Den lägsta möjliga samfundsbrotts döms ut enligt den föreslagna 5 § eller en något större samfundsbrotts döms ut borde användas vid brott som till sin svårhet knappt överskrider den nedre gränsen för användningen av samfundsbrotts döms ut och som har begåtts av en juridisk person i svag ekonomisk ställning. För en lika grov brottshelhet som har begåtts inom en juridisk person med en betydligt starkare ekonomisk ställning borde samfundsbrotts döms ut fastställas till ett så mycket högre belopp att straffets ekonomiska belastning för vardera blir ungefär lika stor. T.ex. för ett medelstort affärsföretag med 50—100 anställda och en omsättning på några tiotal miljoner mark samt med en lönsamhet och soliditet som motsvarar medelnivån inom branschen, kunde samfundsbrotts döms ut med anledning av ett med tanke på samfundsansvaret ringa brott ligga mellan 20 000 och 100 000 mark. Om detta företags försummelse eller ledningens andel i brottet har varit mycket grov, kan samfundsbrotts döms utens belopp bli betydligt högre.

Den juridiska personen kan ha en ekonomisk ställning som är starkare än vad som framgår av dess egna bokslutsuppgifter därför att den är en del av en större helhet. Ett aktiebolag kan t.ex. vara en del av en stor koncern, som kanske tar på sig ansvaret för de påföljder som döms ut med anledning av ett brott. Enligt förslaget skall den ekonomiska situationen då straffet mäts ut likväl bedömas endast på grundvalen av uppgifterna om den juridiska person som är svarande vid rättegången, även om den tillhör en större ekonomisk helhet. Sådana självständiga bolag som utgör delar i en koncern skall således i allmänhet behandlas separat från koncernen.

Strafflagsprojektet föreslog att det i detta kapitel skulle tas in ett stadgande som förbjuder att samfundsbrotts döms ut fastställs till ett så högt belopp att den juridiska personen på grund av böterna inte kan fortsätta med sin lagliga verksamhet. I avsnitt 5.4 i den allmänna motiveringen förklaras varför detta stadgande

inte togs med. Ett totalt nedläggande av verksamheten kunde bli aktuellt vid särskilt allvarliga brott om den juridiska person som åsidosatt sina skyldigheter inte fungerar på en ekonomiskt stabil grund. Om den juridiska personen är stor och solid kunde inte ens en maximal samfundsbot på fem miljoner mark förhindra att den lagliga verksamheten fortsätter. Samfundsboten skall naturligtvis inte användas som medel för att stoppa oönskad verksamhet. Ett nedläggande av verksamheten kunde endast vara en biverkning av en normalt utmätt samfundsbot i vissa extrema fall.

Vid rättegången borde åklagaren utreda den åtalade juridiska personens ekonomiska ställningen. Materialet, som i normalfall består av färdigt och offentligt bokslutsmaterial och motsvarande handlingar, skall sammanställas vid förundersökningen. Vid behov kunde man för bedömningen av den ekonomiska situationen använda vittnesmål av sakkunniga. Om saken inte kan utredas tillräckligt genom förhör av parternas vittnen, kunde domstolen skaffa fram ett sakkunnigutlåtande enligt 17 kap. 44 § rättegångsbalken.

7 §. Åtalseftergift

De viktigaste allmänna stadgandena om åtalseftergift ingår i den nyligen ändrade förordningen om införande av strafflagen, i dess 15 § 2 mom., 15 a § och 18 § 3 mom. Enligt det förstnämnda lagrummet får allmänna åklagaren meddela åtalseftergift då brottet inte kan förutses medföra strängare straff än böter och gärningen, med hänsyn till sin menlighet eller gärningsmannens skuld sådan den framgår av brottet, skall anses ringa bedömd som en helhet. För ett brott som begåtts av någon som inte har fyllt 18 år kan åtalseftergift enligt 2 mom. meddelas, om brottet inte kan förutses medföra ett strängare straff än böter eller fängelse i högst sex månader och gärningen snarare kan anses ha berott på oförstånd eller förhastande än på likgiltighet för förbud och påbud i lag.

I förordningens 15 a § stadgas vidare om två grunder för åtalseftergift i sådana fall där inte ett viktigt allmänt eller enskilt intresse kräver att åtal väcks. Den första grunden är att en rättegång och ett straff skall anses oskäligen eller oändamålsenliga med hänsyn till gärningsmannens handlande för att avstyra eller avlägsna verkningarna av brottet, hans personliga

förhållanden, de övriga följer som brottet åsamkat honom, social- och hälsovårdsåtgärder eller andra omständigheter. Den andra grunden är att brottet inte på grund av vad som stadgas om sammanträffande av brott väsentligt skulle inverka på det totala straffet. I förordningens 18 § 3 mom. utsträcks de grundläggande stadgandena om åtalseftergift, för vilka redogjorts ovan, att gälla också målsägandebrott. Allmänna åklagaren och de myndigheter som övervakar iakttagandet av olika speciallagar har därtill med stöd av ett flertal specialstadganden möjlighet att meddela åtgärdseftergift vid ringa brott.

De nuvarande stadgandena om åtgärdseftergift har utformats så att de lämpar sig för en bedömning av gärningsmannens handling. Den juridiska personen skall dock enligt denna proposition inte betraktas som gärningsman och dess verksamhet inte som gärning i sedvanlig straffrättslig mening. Förutsättningarna för åtgärdseftergift i 9 kap. måste därför redan av denna anledning utformas på annat sätt än vid bedömning av en enskild gärningsmans gärning. De allmänna stadgandena kan inte tillämpas på samfundsansvaret heller av den anledningen att många av de grunder för åtgärdseftergift som nämns i dem inte är ändamålsenliga om de tillämpas på juridiska personer.

Hänsynen till en enhetlig rättspraxis och det faktum att stadgandena om åtgärdseftergift innebär undantag från huvudregeln kräver att befogenheterna att meddela åtalseftergift tillämpas med försiktighet. Förutsättningarna för tillämpning av de föreslagna stadgandena i 9 kap. har dessutom utformats så att de är strängare än i motsvarande allmänna stadganden. Den grundläggande orsaken till denna skillnad är att samfundsboten kommer att tillämpas på rätt få brottstyper och att det inte är meningen att den skall gälla sådana brott som i sin grundform är obetydliga och talrikt förekommande. Därför behövs åtalseftergift vid de brott som omfattas av samfundsansvaret inte som ett styrmedel för allokering av straffrättssystemets resurser. En optimal resursanvändning var däremot ett av huvudsyftena då de allmänna stadgandena om åtgärdseftergift utformades.

1 mom. Enligt paragrafens 1 mom. får allmänna åklagaren avstå från straffyrkande mot en juridisk person, om dennes underlåtelse, dvs. åsidosättandet av skyldigheten att iaktta

omsorg och varsamhet, eller ledningens andel i brottet har varit ringa eller om brottet i den juridiska personens verksamhet inte har föranlett annan än ringa skada eller fara. Den juridiska personen måste dessutom frivilligt ha vidtagit behövliga åtgärder för att förhindra nya brott.

Då man bedömer om underlåtelsen är ringa är den primära grunden hur mycket man i samfundets verksamhet har avvikit från de förfaringsätt som borde ha iakttagits. Samma bedömningsgrunder används vid utmätningen av samfundsboten. Avvikelsen kan i allmänhet inte anses ha varit ringa om den pågått en längre tid, om den har förekommit på flera håll inom organisationen eller om den har varit uppsåtlig och planerad. En avvikelse kan med desto mindre fog betraktas som ringa ju högre upp i den juridiska personens organisation den har förekommit.

En juridisk persons underlåtelse skall betraktas som ringa t.ex. i det fall att gärningsmannen har haft en sådan ställning eller varit i en sådan situation att det har varit exceptionellt svårt att övervaka hans verksamhet. Brottet kan ha begåtts på ett sådant sätt att det har varit särskilt svårt att förutse. En juridisk persons försummelse kan i vissa fall ha endast en liten medverkande betydelse som en förutsättning för ett brott. Bestämmelserna beträffande den juridiska personens skyldigheter kan också ha varit oklara, tolkningsbara eller bristfälliga. Den juridiska personen kan också ha handlat enligt felaktig eller bristfällig information, även om den omsorgsfullt har försökt utreda vad dess skyldigheter innebär. En grund att betrakta den juridiska personens underlåtelse som ringa kunde därför vara att den har handlat under en ursäktligt villfarelse.

En underlåtelse som medför straffansvar kan beroende på fallets särdrag vara föga klandervärd även då brottet i sig är grovt. Om det inte alls har varit möjligt att sköta övervakningen eller förutse brottet uppkommer inte ens något straffansvar för den juridiska personen enligt den föreslagna 2 §.

Ledningens ringa andel i brottet har att göra med de fall då samfundsansvaret grundar sig på att en person inom något av den juridiska personens beslutande organ är delaktig i brottet eller har underlåtit att förhindra brottet. Andelen kan vara ringa t.ex. därför att den medlem i ledningen som är delaktig i brottet har liten betydelse för den juridiska personens

verksamhet i jämförelse med den övriga ledningen. Underlåtelsen att förhindra ett brott kunde betraktas som ringa t.ex. på den grund att möjligheterna att förhindra det har varit små eller att brottet inte kunde ha förhindrats utan att äventyra den egna hälsan.

Den andra förutsättningen för åtalshelfgift har samband med följderna och eventuella följder av det brott som begåtts i den juridiska personens verksamhet. Omfattningen av skadan och faran skall bedömas genom brottsrekvisiten för det brott med anledning av vilket den juridiska personen skall dömas. Om det t.ex. är frågan om ett subventionsbrott, blir beloppet av det statsunderstöd som erhållits eller missbrukats genom brottet avgörande. Vid miljöbrott skall uppmärksamhet fästas vid omfattningen av den skada eller risk som åsamkats miljö eller människor. Vid bedömningen av dessa skall man utgå från en för envar brottsart typisk gärning, dvs. en sådan som är mest frekvent. I jämförelse med detta skall det brott för vilket åtalshelfgift meddelas ha föranlett en klart mindre skada eller fara.

Kravet på åtgärder för att förhindra nya brott grundar sig närmast på tanken att också den juridiska personens åtgärder efter brottet avspeglar dess inställning till iakttagandet av lagen. Att behövliga åtgärder vidtas frivilligt är ett tecken på att det inom den juridiska personen inte råder en inställning av likgiltighet inför lagen.

I det föreslagna 1 mom. krävs inte uttryckligen att den juridiska personen självmant skall vidta de behövliga åtgärderna, utan det räcker att de utförs frivilligt. Frivillighet är det åtminstone inte frågan om då den juridiska personen vidtar behövliga åtgärder endast för att en myndighet så förordnar eller medveten om att ett sådant förordnande är på kommande. Som grund för att avstå från att yrka på straff räcker inte enbart en uttalad strävan att förhindra att en lagstridighet upprepas eller fortgår. Denna strävan måste komma till synes i åtgärder som den juridiska personen vidtar för att korrigera förhållandena. Å andra sidan kan man inte kräva att en juridisk person helt skall omöjliggöra att lagstridigheten upprepas eller fortgår, utan det räcker att dess åtgärder har betydelse med tanke att förebygga likartade brott i verksamheten.

Den juridiska personens åtgärder enligt 1 mom. kan vara mycket olikartade. Närmast kommer här dock i fråga sådana åtgärder tack

vare vilka den juridiska personens skyldigheter enligt den föreslagna 2 § blir klart bättre fullgjorda än tidigare. Man kan t.ex. utfärda interna direktiv som preciserar befogenheterna och ansvaret för dem som handlar på den juridiska personens vägnar eller till dess förman, vidta personarrangemang, effektivisera skolningen av personalen eller arbetshandledningen eller investera i miljövård.

2 mom. I de flesta fall handläggs åtalet mot gärningsmannen och yrkandet på att döma till samfundsbot i samma rättegång. Det föreslagna 2 mom. gäller de exceptionella fall där gärningsmannen redan dömts till straff i en tidigare rättegång när frågan om att döma till samfundsbot blir aktuell.

Om det härvid är fråga om en liten juridisk person och om det på de grunder som nämns i 4 § punkt 6 är osannolikt att den juridiska personen skulle dömas till samfundsbot, så är det även onödigt att yrka på detta. Enligt det föreslagna 2 mom. skulle åklagaren kunna avstå från att yrka på dömande till samfundsbot.

Enligt förslaget borde en domseftergift vara klart sannolikare än att samfundsbot döms ut för att åklagaren skall kunna avstå från att yrka på dömande till samfundsbot. I osäkra fall borde åklagaren hellre yrka att samfundsbot skall dömas ut, eftersom avsikten med 2 mom. inte är att ge åklagaren befogenhet att avgöra hur ofta samfundsboten skall tillämpas. Stadgandets enda målsättning är att åklagarna inte behöver utföra onödigt arbete.

3 mom. I samband med de nya allmänna stadgandena om åttalseftergift fogades till förordningen om införande av strafflagen vissa processuella bestämmelser. Genom hänvisningen i det föreslagna 3 mom. utsträcks de flesta av dessa bestämmelser att gälla också åklagarens beslut att avstå från straffyrkande mot juridiska personer.

Ett beslut att avstå från yrkande på samfundsbot skall således delges den juridiska personen på det sätt som 15 b § 1 mom. förordningen om införande av strafflagen stadgar. En personlig delgivning är dock inte möjlig när det gäller en juridisk person. En sådan muntlig anmärkning som avses i 15 b § 2 mom. passar inte in i ett system med samfundsbot som skapas med tanke på relativt allvarliga underlåtelser, och därför föreslås i detta 3 mom. ingen hänvisning till detta lagrum.

Den juridiska personen har möjlighet att

föra frågan om det föreligger grund för straffansvar till domstolen som en separat fråga, om åklagaren inte enligt 7 § yrkar på samfundsbot. Detta motsvarar skuldfrågan vid individuella brott, och behandlingen av den i domstolen regleras i 15 b § 3 mom. förordningen om införande av strafflagen.

Förordningens 15 c § om hur den som meddelats åttalseftergift skall underrättas om behandlingen i rätten och om vilka processuella stadganden som skall tillämpas skall också gälla juridiska personer. På dem tillämpas också stadgandena i 15 d § förordningen om återtågande av åklagarens beslut och om högre åklagares rätt att ta upp saken till ny prövning.

8 §. *Gemensam samfundsbot*

I det fall att det på en juridisk persons vägnar har begåtts flera brott kan straffet bestämmas enligt två huvudalternativ. Man kan tänka sig att den juridiska personen med anledning av varje helhet som individualiseras som ett självständigt brott döms till ett separat samfundsstraff. Den andra möjligheten är att man iakttar den så kallade enhetsstraffprincipen och dömer den juridiska personen till ett gemensamt samfundsstraff i de fall då den skulle dömas till straff med anledning av två eller flera skilda brott.

Eftersom enhetsstraffprincipen har införts inom det individuella straffansvaret, är det följdriktigt att utsträcka den också till straffansvaret för juridiska personer. Förslagets 8 § grundar sig sålunda på enhetsstraffprincipen, anpassad till straffansvaret för juridiska personer.

I de fall då flera personer har samverkat som gärningsmän, anstiftare eller medhjälpare till samma brott eller gemensamt är ansvariga för samma oaktsamhets brott, är det inte vad straffansvaret för den juridiska personen beträffar fråga om så kallad brottskonkurrens som avses i 8 §. Det torde också utan något uttryckligt stadgande om saken kunna anses klart att en juridisk person i ett sådant fall döms till ett enda samfundsstraff. Det faktum att det finns flera gärningsmän, delaktiga eller andra medverkande, kan naturligtvis ha betydelse som straffmättningsgrund.

1 mom. Flera brott som skall dömas på samma gång kan ha olika samband med varandra. Det kan vara fråga om brott av samma typ som begåtts av samma person eller

personer på en juridisk persons vägnar eller till dess förmån och som bildar en klar helhet. Vid en produktionsanläggning kan man t.ex. flera gånger efter varandra i strid med tillståndsvillkoren ha släppt ut avloppsvatten i ett vattendrag så att samma personer alla gånger har haft ansvaret. En gärning kan också motsvara brottsrekvisiten för flera brott eller brottsrekvisiten för ett brott kan bli uppfyllda flera gånger. T.ex. kan staten subventionera exporten av någon produkt. Om ett företag i stället för den produkt som avses i subventionsbeslutet ur lander för en produkt, vars export är helt förbjuden, är det fråga om både subventionsmissbruk och smuggling.

Det är också tänkbart att samma personer på en juridisk persons vägnar har begått olika slags brott som inte har samband med varandra. T.ex. verkställande direktören i ett aktiebolag kan ett år ha gjort sig skyldig till subventionsbrott på bolagets vägnar och senare ha försökt muta den tjänsteman som övervakar användningen av subventionerna för att åtal inte skulle väckas för subventionsbedrägeriet. Också då olika brott har begåtts av olika personer kan det mellan dem finnas ett tidsmässigt, lokalt eller sakligt samband. På någon arbetsplats kan man t.ex. ha använt en anordning eller arbetsmetod som bestämmelserna om miljöskyddet inte tillåter, och denna praxis kan ha fortgått oförändrad också efter det att de företrädare för arbetsgivaren som är ansvariga för miljöskyddet på arbetsplatsen har bytts ut.

Det kan också förekomma sådana brott som inte har något annat inbördes samband än att de har begåtts i verksamheten inom samma juridiska person. Som exempel kan man nämna att man vid bolagets huvudkontor har gjort en subventionsansökan som innehåller felaktiga uppgifter och som lämnas in till handels- och industriministeriet, och att man vid bolagets filial i norra Finland i marknadsföringen ger felaktiga uppgifter om produkterna.

Enligt förslaget 8 § beror bedömningen av brotten inte på vilket samband de har. Enligt stadgandet skall en juridisk person i alla de fall då flera brott har begåtts inom dess verksamhet dömas till en enda samfundsbot, om straffet döms ut för alla brott samtidigt. Alla dessa brott skulle således ligga till grund för ett gemensamt samfundsstraff. Detta innebär att den gemensam samfundsboten inte heller påverkas av om det är en eller flera försummelser

hos den juridiska personen som har möjliggjort eller underlättat de brott som lagförs.

Om det inom en juridisk persons verksamhet har begåtts flera olika brott som kunde leda till att samfundsbot döms ut, borde de kunna behandlas tillsammans. Forum skall vara den behöriga domstol där behandlingen mest ändamålsenligt kan ske. Därför föreslås vissa ändringar i 10 och 14 kap. rättegångsbalken. De gör det möjligt att sammanslå brottmål som hör under olika underrätter i det fall att brotten har olika gärningsmännen, men har begåtts på samma juridiska persons vägnar eller till dess förmån.

Enligt paragrafens 1 mom. skall också en gemensam samfundsbot fastställas enligt den grundskala som föreslås i 5 §. Skalan för samfundsboten är enligt förslaget så vid, att det inte behövs någon högre skala för en gemensam samfundsbot, åtminstone innan man har fått erfarenheter av straffmättingspraxis enligt grundskalan.

Vid tillämpningen av 6 § om utmätande av samfundsbot skall naturligtvis som en straffskärpande grund beaktas det faktum att det är fråga om en gemensam samfundsbot.

2 mom. Gemensam samfundsbot skall enligt förslaget inte bestämmas, om det nya brottet har begåtts sedan samfundsbot för det tidigare redan har dömts ut. Det skulle vara inexakt att som ett och samma brott betrakta den straffbara verksamhet som föregått domen på samfundsbot och en likartad verksamhet som fortgår efter domen. Att en juridisk person döms till samfundsbot innebär att den blir föremål för auktoritativt klander på grund av den verksamhet eller försummelse som föregick domen. Det utdömda straffet visar samtidigt på vilket sätt den juridiska personen skall ändra sin verksamhet så att den blir lagenlig och så att brott inte längre kan begås. Därför borde det föreslagna 2 mom. tillämpas så att om den straffbara verksamheten eller försummelsen fortgår efter det att samfundsboten har dömts ut, bedöms den, även om den är likadan som tidigare, som en ny helhet. För denna skall således ett separat straff bestämmas. Om den juridiska personen fortsätter med sin underlåtelse kan det i ett sådant fall dessutom vara ett tecken på sådan likgiltighet inför lag eller myndigheternas bestämmelser, som avses i 6 § 2 mom.

Det är möjligt att efter det domen på samfundsbot vunnit laga kraft ett annat brott

uppdagas som begåtts innan domen fälldes. Utgångspunkten kunde vara att vid en sådan s.k. efterkonkurrens skall ett gemensamt straff dömas ut som om alla brotten hade förts till domstolens behandling samtidigt. Ett sådant arrangemang skulle dock kräva en omfattande reglering i 9 kap. Eftersom fall av detta slag kan antas förekomma rätt sällan, har man beslutat att avstå från denna komplicerade reglering. Men om frågan inte alls regleras i detta skede, blir förfarandet mycket komplicerat. En lagakraftvunnen dom som inkluderar samfundsbot måste då återbrytas av högsta domstolen, som skall förordna att det brottmål som avgjorts genom den återbrutna domen skall tas upp till ny behandling tillsammans med de andra brott i den juridiska personens verksamhet som kommer upp till senare behandling i domstolen.

I momentet föreslås därför, att om en juridisk person genom en lagakraftvunnen dom har dömts till samfundsbot och det yrkas straff för den med anledning av ett annat brott som begåtts innan samfundsboten dömdes ut, skall man inte ingripa i den samfundsbot som dömts ut genom den lagakraftvunna domen, och således inte döma ut gemensamt straff. Den tidigare samfundsboten skall dock i skäligen mån beaktas då det nya straffet bestäms. Då den nya samfundsboten fastställs skall man således sträva till att den samfundsbot som dömts ut genom den tidigare lagakraftvunna domen tillsammans med den nya samfundsboten står i ett rättvist och motiverat förhållande till hela det straffbara förfarande som ägt rum innan det tidigare straffet dömdes ut.

Uppgifterna om utdömda samfundsböter skall införas i ett register, ur vilket de brottutredande myndigheterna och domstolarna kan få uppgifter för tjänstebruk. Därmed blir det i en efterkonkurrenssituation i praktiken möjligt att då den nya samfundsboten bestäms beakta att den juridiska personen har dömts till straff med anledning av sådana brott som borde bedömas tillsammans med de brott som senare kommit till behandling i rätten. Samma lösning är inte möjlig då en naturlig person döms till ett gemensamt bötesstraff, eftersom böter i allmänhet inte registreras.

En tidigare icke lagakraftvunnen dom avseende samfundsbot kan inte enligt 2 mom. beaktas då samfundsbot bestäms med anledning av ett nytt brott. Inte heller i ett sådant fall kan gemensam samfundsbot bestämmas

enligt 1 mom., för den juridiska personen skall då inte längre dömas med anledning av det tidigare brottet. Domen för det har ju redan givits. Samfundsböterna blir därmed separata och skall sammanräknas.

9 §. Preskription

Det finns två slag av straffrättslig preskription. För det första talar man om åtalspreskription, vilket innebär att möjligheten att döma någon till straff upphör en viss tid efter det att brottet har begåtts. Med verkställighetspreskription förstår man åter att ett utdömt straff kan verkställas endast inom en viss tid efter det att den lagakraftvunna domen gavs. I det förra fallet bestäms preskriptionstiden av hur grovt det brott är, vars brottsrekvisit gärningen motsvarar. Preskriptionstiden för verkställigheten av straffet är åter beroende av straffets stränghet. Om straffrättslig preskription stadgas i 8 kap. strafflagen.

1 mom. Enligt det föreslagna 1 mom. bestäms preskriptionstiden för ett yrkande på samfundsbot enligt huvudregeln på grundvalen av preskriptionstiden för gärningsmannens handling. Om gärningsmannen på grund av preskription inte får dömas till straff, får inte heller den juridiska person på vars vägnar eller till vars förmån han har handlat dömas till straff. Den kortaste preskriptionstiden för anspråk på samfundsbot föreslås dock bli fem år, dvs. densamma som den kortaste preskriptionstiden för yrkande på förverkandepåföljd.

Enligt 8 kap. 1 § 1 mom. strafflagen är preskriptionstiden för åtalsrätten fem år, om det svåraste straffet är fängelse över ett år till och med två år och två år, om det svåraste straffet är fängelse till och med ett år eller böter.

Straffansvaret för juridiska personer kommer att tillämpas närmast vid ekonomisk brottsligheten, där maximistraffet enligt lag ofta är högst ett år. Sådana brott är dock svåra att uppdaga, och utredningen är arbetsdryg. En preskriptionstid på två år skulle mycket sannolikt vid ekonomiska brott ofta visa sig vara alltför kort med tanke på möjligheten att döma någon till samfundsbot. I rättspraxis har det redan förekommit fall där allmänna åklagaren för att förhindra åtalspreskription uppenbart har varit tvungen att väcka talan för ekonomiska brott i ett alltför tidigt skede. Då förundersöknings-

materialet är ofullständigt försvåras behandlingen i rätten och blir långsammare.

I praktiken kunde det enligt förslaget förekomma fall där det individuella straffansvaret utesluts på grund av åtalspreskription, men den juridiska personen döms till samfundsbot. Den längre preskriptionstiden för yrkande på samfundsbot är befogad framför allt i de fall då den juridiska personens straffansvar grundar sig på flera i sig själva relativt lindriga brott, vilkas sammanlagda verkan dock bör anses vara allvarlig.

2 mom. Enligt paragrafens 2 mom. förfaller verkställigheten av samfundsboten när fem år har förflutit från den dag då den lagakraftvunna domen gavs. I förslaget jämställs samfundsboten i fråga om verkställighetspreskription med böter, där verkställigheten också förfaller när fem år har förflutit från den dag då den lagakraftvunna domen gavs.

16 kap. Om brott mot offentliga myndigheter och allmän ordning

28 §. Till 16 kap. SL föreslås fogat en ny 28 § genom vilken juridiska personers straffansvar skulle utsträckas att omfatta även givande av muta (16:13) och grovt givande av muta (16:13 a). Straffstadgandena gäller främst bestickning av tjänstemän, men kan tillämpas även på bestickning av andra personer som är anställda av offentliga samfund. Samfundsansvaret bör omfatta dessa straffstadganden redan av konsekvensskäl, eftersom ansvaret föreslås gälla även bestickning inom näringsverksamhet. Bestickning av tjänstemän är i allmänhet förkastligare än bestickning i näringsverksamhet och för den skull får påföljdssystemet för bestickning av de offentligt anställda inte vara lindrigare än bestickning som riktar sig mot företag. Behovet av ett samfundsansvar för olika slags bestickning är lika stort även därför att syftet med brotten ofta är identiska. I praktiken har bestickning både av tjänstemän och bestickning i näringsverksamhet i allmänhet syftat till att få ooberättigade fördelar för företagen.

17 kap. Om osann utsaga

4 §. Till paragrafen föreslås fogat ett nytt 2 mom., för att den juridiska personens lagstad-

gade företrädares ställning vid förundersökningen skall framgå direkt av lagen. I paragrafens 1 mom. stadgas nämligen att andra än de som är misstänkta för brott är skyldiga att hålla sig till sanningen vid förundersökningen. I det fall att yrkandet på samfundsbot inte grundar sig på ett brott som den juridiska personens lagstadgade företrädare själv har begått, utan på ett åsidosättande av den juridiska personens skyldigheter, är en sådan företrädare inte misstänkt för brott i sedvanlig mening.

Att stadga att den lagstadgade företrädaren måste hålla sig till sanningen kunde vara lika oskäligt som att ålägga den för ett brott misstänkte att tala mot sig själv. Den lagstadgade företrädaren kan vara en av den juridiska personens ägare eller han kan annars kraftigt identifiera sig med den juridiska personen. Det är också möjligt att t.ex. verkställande direktören för ett aktiebolag fick se sin arbetsplats hotad om han blev tvungen att vid förundersökningen sanningsenligt berätta om sådant som skadar bolaget. Den verkställande direktören kunde råka i en konfliktsituation också då han försöker skydda sina förmän, styrelsens medlemmar.

Enligt förslaget skall endast den juridiska personens lagstadgade företrädare jämställas med den som är misstänkt för ett brott. Också en person som inte hör till de lagstadgade företrädarna kan inom den juridiska personen utöva större makt än de lagstadgade organen, och det kunde vara befogad att också en sådan person omfattas av 2 mom. En klar gränsdragning har dock här setts som en så stor fördel, att en sådan utvidning inte har ansetts befogad. Man bör också minnas att den juridiska personens själv avgör vilka som är dess företrädare.

Däremot behövs i strafflagen inga nya stadganden om att de juridiska personernas företrädare vid rättegången är skyldiga att hålla sig till sanningen. Härvid gäller 17 kap. 1 § 1 mom., i vilket stadgas om straff för vittnen som avger osann utsaga inför domstol. Enligt 17 kap. 18 § rättegångsbalken kan parterna i målet inte höras som vittne. En juridisk persons lagstadgade företrädare har för sin del vedertaget betraktats som parter då de hörs på den juridiska personens vägnar. Därför kan den juridiska personens lagstadgade företrädare inte heller enligt nuvarande lagstiftning straffas för osann utsaga inför domstol.

29 kap. Om brott mot den offentliga ekonomin

10 §. *Straffansvar för juridiska personer*

De brottstyper som föreslås bli omfattade av samfundsansvaret, subventionsbedrägeri, grovt subventionsbedrägeri och subventionsmissbruk (SL 29 kap. 5-7 §§) hör till kärnområdet för denna ansvarsform. De är typiskt ekonomisk brottslighet, de hör i regel samman med näringsverksamhet och de begås närmast i samband med en juridisk persons verksamhet. De ekonomiska intressena är också ofta rätt stora.

Enligt förslaget lämnas subventionsföreseelse (29 kap 8 §) däremot utanför samfundsansvaret, eftersom man inte har velat koppla den nya sanktionen till smärre brott. Subventionsföreseelse kan bara medföra böter. Samfundsansvaret skall enligt förslaget inte heller utsträckas till skattebrott. För orsakerna till denna lösning redogörs i avsnitt 5.6 i den allmänna motiveringen.

30 kap. Om näringsbrott

13 §. *Straffansvar för juridiska personer*

Näringsbrotten har flera drag som talar för att samfundsansvaret skall utsträckas till 30 kap. strafflagen. Näringsbrotten har typiskt samband med verksamheten inom företag som har formen av samfund. Brotten kan planeras mycket noggrant. De ekonomiska intressena kan vara så stora att de traditionella påföljdernas brottsförebyggande effekt är liten.

Alla brott i detta kapitel föreslås dock inte bli omfattade av samfundsansvaret. Samfundsbot kunde åtminstone i detta skede inte dömas ut med anledning av konsumentkreditbrott (30 kap. 3 §). Denna lösning följer den principen att användningsområdet för den nya sanktionen i början skall vara rätt begränsat. Behovet av det nya straffet som sanktion vid konsumentkreditbrott är mindre än som sanktion vid övriga brott i 30 kap., för enligt tillgängliga uppgifter är de konsumentkreditbrott som förekommer i praktiken av rätt lindrig natur.

Vid brott mot företagshemlighet (30 kap. 5 §) är situationen sådan att samfundsbot i typfall inte ens kan komma i fråga. Den som besitter en företagshemlighet är i allmänhet också arbetsgivare till den som bryter mot företagshemligheten, och blir därför lidande av brottet.

Vid samfundsansvar är utgångsläget det motsatta: gärningsmannens arbetsgivare har i allmänhet fördel av brottet, då brottet enligt det föreslagna stadgandet i 9 kap. 3 § skall ha begåtts på den juridiska personens och därmed på arbetsgivarens vägnar eller till dess förmån.

Också som en sanktion vid tagande av muta i näringsverksamhet (30 kap. 8 §) är samfundsbot i allmänhet omöjlig. Om den som tagit en muta har handlat på sin arbetsgivares vägnar eller till dess förmån på det sätt som krävs i 9 kap. 3 §, är det inte fråga om straffbart tagande av muta, då kriminaliseringen enligt 30 kap. 8 § uttryckligen gäller gärningar som skadar en näringsidkare som är arbetsgivare.

Till samfundsbot skulle inte heller kunna dömas för bokföringsbrott (30 kap. 9 och 10 §§). Ställningstagandet har motiverats i avsnitt 5.6. i den allmänna motiveringen.

46 kap. Om regleringsbrott och smuggling

14 §. *Straffansvar för juridiska personer*

Det är ganska klart att regleringsbrott och grovt regleringsbrott (46 kap. 1 och 2 §§) skall omfattas av samfundsansvaret. Regleringsbrott förekommer för det mesta i samband med verksamheten inom företag som har formen av samfund och den fördel som eftersträvas genom brotten stiger ofta till flera miljoner mark. Brotten grundar sig i allmänhet på så komplicerade arrangemang att de måste vara planmässiga.

Behovet av samfundsbot som sanktion vid smuggling (46 kap. 4 §) är inte lika stort som vid regleringsbrott. Smuggling i stor skala förekommer dock i allmänhet i samband med organiserad företagsverksamhet. Även sådan smuggling måste vara väl organiserad och därför omsorgsfullt planerad i förväg. Också de ekonomiska intressena kan vara stora. Skadorna av smuglingen kan också vara betydande då ett export- eller importförbud beror på att ett ämne eller en produkt är farlig i sig själv. På dessa grunder föreslås att också smuggling skall omfattas av samfundsansvaret.

Däremot föreslås att lindrigt regleringsbrott (46 kap. 3 §), lindrig smuggling (5 §) och olaga befattningstagande med infört gods (6 §) inte skall omfattas av straffansvaret för juridiska personer. En tillräcklig grund för denna lösning är att brotten är så ringa.

Strafflagens ikraftträdelsestadgande

På ett brott skall i regel tillämpas den lag som gäller då brottet begås. Med tanke på straffansvaret för juridiska personer innebär detta naturligtvis att en juridisk person inte kan dömas till samfundsbot med anledning av ett brott som begåtts innan den föreslagna lagen trätt i kraft. Också det stadgande som utsträcker straffansvaret för juridiska personer till respektive brottsart måste ha varit i kraft då brottet begicks, för att den juridiska personen skall kunna straffas. Också överträdelsen av den juridiska personens förpliktelser måste ha skett eller åtminstone ha fortsatt efter att lagen trätt i kraft, för att samfundsbot i dessa fall skall kunna dömas ut.

1.2. Förordningen om verkställighet av straff

Verkställigheten av samfundsboten kan enklast skötas enligt samma förfarande som verkställigheten av böter. Då kan man använda det redan fungerande systemet och tillämpa gällande stadganden. Till rubriken för 6 kap. förordningen om verkställighet av straff måste därför fogas ett omnämnande av samfundsboten och till dess 1 § måste fogas ett 3 mom. om samfundsbot.

Vid verkställigheten av samfundsboten tillämpas för det första förordningen om verkställighet av straff. Enligt dess 6 kap. är ett utslag genom vilket böter utdömts verkställningsbart då det vunnit laga kraft. Den som dömts till samfundsbot har rätt att betala samfundsboten genast då utslaget avkunnats eller givits. Det faktum att den juridiska personen har betalat samfundsboten hindrar den inte från att söka ändring i utslaget. Om samfundsboten har betalats innan utslaget har vunnit laga kraft, och den juridiska personen genom ett lagakraftvunnet utslag av en högre domstol eller av annan orsak befrias från samfundsboten eller döms att erlægga ett lägre bötesbelopp än det som redan betalats, skall det överbetalda beloppet återbetalas.

Samfundsboten skall i regel betalas i en rat. Vid verkställigheten skall dock också en delbetalning som överstiger ett visst minimibelopp tas emot. Vid verkställigheten av böter är minimibeloppet en dagsbot och vid vite som utdömts till ett visst belopp 20 mark. Om

minimibeloppet för delbetalning av samfundsbot skall stadgas genom förordning.

Om den som dömts till samfundsbot inte utan oskäligt men förmår betala boten genast, kan enligt lagen om verkställighet av bötesstraff (318/63) betalningstid beviljas.

Förvandlingsstraff kan inte bestämmas i stället för en obetald samfundsbot, eftersom det är en juridisk person som döms till samfundsstraff, och inte de fysiska personer som företräder den. Ett förtydligande stadgande om saken föreslås bli intaget i det nya 3 mom.

Vid konkurs och verkställighet i exekutiv väg har samfundsboten samma förmånsrätt som böter.

1.3. Tvångsmedelslagen

3 kap. Skingringsförbud och kvarstad

1 §. Stadganden om skingringsförbud och kvarstad på grund av brott ingår i 3 kap. tvångsmedelslagen (450/87). Genom dessa tvångsmedel kan man säkerställa att böter, förverkandepåföljd och skadestånd till följd av ett brott blir betalda. Enligt 1 § kan skingringsförbud och kvarstad riktas också mot en juridisk person, om denna med anledning av brottet kan dömas att ersätta en skada eller att förverka ett penningbelopp till staten. Detta stadgande sträcker sig inte i sin nuvarande form till samfundsbot. För att säkerställa betalningen av samfundsbot kan de tvångsmedel som 3 kap. erbjuder dock behövas mycket mer än vid indrivningen av vanliga dagsböter. Därför borde 1 § kompletteras så att kapitlet också gäller samfundsbot.

De förutsättningar för användning av tvångsmedel som beskrivs i det föreslagna 3 mom. finns också med bland de grunder som nu nämns i 1 mom. Sådant förstörande som nämns i lagrummet kunde vara t.ex. att man till någon utanför den juridiska personen överlåter egendom utan vederlag eller genom ett ofördelaktigt avtal. Egendom kunde gömmas helt konkret, men också juridiskt, med hjälp av dokument. Ett annat jämförbart sätt skulle vara t.ex. att ogrundade arvoden betalas till anställda inom den juridiska personen.

Enligt momentets andra mening skall på tvångsmedel som används för att säkerställa betalningen av samfundsbot tillämpas samma bestämmelser om förfaringsätt och annat som

nu gäller för skingringsförbud och kvarstad enligt 1 mom. Denna hänvisning gör det också möjligt att tillgripa sådana tillfälliga åtgärder som nämns i 3 kap. 3 § tvångsmedelslagen för att säkerställa betalningen av samfundsboten.

1.4. Rättegångsbalken

10 kap. Om laga domstol

21 a §. Straffansvaret för en juridisk person är nära förknippat med det brott som begåtts i dess verksamhet. Därför skall ett yrkande på samfundsbot i allmänhet behandlas vid samma rättegång eller åtminstone vid samma domstol där det brott som ligger till grund för yrkandet behandlas. Då undviker man dubbelarbete vid domstolarna och har de bästa möjligheterna att bedöma den juridiska personens försummelse eller ledningens andel vid samfundsbotsprocessen. Därför skall yrkande på samfundsbot enligt förslagets 21 a § i regel framställas vid den domstol som är behörig att pröva talan på grund av det brott som ligger till grund för yrkandet.

I undantagsfall kan det gå så att yrkande på samfundsbot framställs först efter det att utslag redan har getts om det brott som ligger till grund för yrkandet. Detta kan bero på att man fått relevant tilläggsinformation om den juridiska personens förfarande först då det mål som gäller det individuella brottet har slutbehandlats. Med tanke på sådana fall föreslås, att ett yrkande på samfundsbot för en juridisk person kan behandlas också vid en domstol som har varit behörig att behandla det brottmål som ligger till grund för yrkandet.

För undantagsfall behövs också ett sådant forum som nämns i slutet av paragrafen, vilket är detsamma som vid talan på grund av fordran mot den juridiska person som yrkandet gäller. Enligt det föreslagna nya 9 kap. i strafflagen blir det nämligen möjligt att döma ut samfundsbot också med anledning av ett brott som begåtts utomlands, om brottet kan medföra straff enligt finsk lag. Om gärningsmannen inte i ett sådant fall kan fås till Finland för att dömas, finns det ofta inte heller något forum, då detta enligt 10 kap. 21 § rättegångsbalken bestäms enligt den ort där gärningsmannen bor, vistas eller påträffas. Samfundsbot kan dock enligt det föreslagna stadgandet i 9 kap. 2 § 2 mom. strafflagen

dömas ut även om åtal inte ens har väckts mot gärningsmannen. I dessa fall är enda möjliga forum således detsamma som då den juridiska personen svarar på talan på grund av fordran.

Domstolen på den juridiska personens hemort kunde även annars vara bästa forum, även om det brott som ligger till grund för yrkandet på samfundsbot har begåtts annorstädes. En sådan situation kan uppkomma om brottet är entydigt och mycket enkelt, men det är arbetsdygt och krävs mycket bevisning för att utreda den juridiska personens försummelse.

11 kap. Om stämning och dess delgivning

22 §. Trots att behandlingen av ett yrkande på samfundsbot utan tvekan är ett brottmål, skall enligt paragrafens 4 mom. stadgandena om käromål i tvistemål tillämpas vid stämning av en juridisk person. Om man använder denna teknik kan man klara sig med de nuvarande stadgandena i 11 kap. om stämningsförfarande och vilken person inom den juridiska personens organisation stämningen skall delges. Behovet av nya stadganden blir då så litet som möjligt.

En stämning som utverkats mot staten skall alltid också i mål som gäller samfundsbot sändas till länsstyrelsen, så som 11 kap. 15 § rättegångsbalken stadgar. En stämning mot en juridisk person skall däremot alltid delges den personligen som har rätt att ta emot stämningen på svarandens vägnar. Detta överensstämmer med den princip som framgår av 22 § 2 mom. i samma kapitel. Enligt detta lagrum skall en stämning i brottmål delges svaranden personligen.

Enligt tredje meningen i paragrafens 4 mom. finns det ingen egentlig stämningstid då det gäller stämning av en juridisk person. Också i detta avseende följer man 11 kap. 22 § 2 mom. som tillämpas vid övriga brottmål. På instämning av en företrädare för den juridiska personen som personligen måste inställa sig tillämpas 22 § 1 mom. som sådant. Om detta stadgas i den sista meningen i 4 mom.

12 kap. Om parterna

7 §. I ärenden som gäller samfundsbot är det ibland bara den juridiska personen själv som har tillräckligt exakt information om händelserna inom den juridiska personen. Därför

föreslås 12 kap. 7 § 1 mom. bli ändrat så att en företrädare för den juridiska personen kan förpliktigas att personligen inställa sig inför rätta också då den juridiska personen är svarande i ett brottmål. I paragrafens 1 mom. stadgas för närvarande hur parterna i tvistemål och målsägandena i brottmål och deras företrädare skall närvara vid rättegången. Av denna orsak är detta lagrum en naturlig plats att stadga om att företrädaren för den juridiska personen skall närvara också då det enligt yrkandet är den juridiska personen som skall dömas till samfundsbot.

Enligt 2 mom. som inte föreslås ändrat kan domstolen också vid mål som gäller samfundsbot pröva vilken av flera företrädare för en juridisk person som bör förpliktigas att inställa sig inför rätta, för att ge ytterligare upplysning om den sak som behandlas.

På samma sätt som 11 kap. 22 § 4 mom. måste också det föreslagna 7 § 1 mom. samordnas med rättegångsbalkens nya stadganden om parterna (1052/91), då de sistnämnda träder i kraft.

14 kap. Om handläggning av mål inför rätta

7 a §. I 7 a § som fogats till 14 kap. rättegångsbalken och som trädde i kraft den 1 april 1992 stadgas om när flera åtal skall behandlas tillsammans respektive vart för sig. Enligt det föreslagna 3 mom. utsträcks principerna i 7 a § 1 och 2 mom. också till behandlingen av yrkande på samfundsbot. Ett yrkande på samfundsbot skall således med tillämpning av första meningen i 7 a § 1 mom. i allmänhet behandlas tillsammans med åtalen för de brott med anledning av vilka yrkandet på samfundsbot framställts. Om yrkandet på samfundsbot grundar sig på brott som begåtts av olika svarande, är det vanligen för utredningen av målet på det sätt som nämns i 1 mom. andra meningen till fördel att yrkandet och åtalen behandlas i ett sammanhang.

Hänvisningen i det föreslagna 3 mom. till paragrafens 2 mom. gör det möjligt att skilja åt yrkandet på samfundsbot och åtalen för de brott som ligger till grund för det. Behov av ett sådant förfarande uppstår dock sällan, och för det skall då finnas särskilda skäl enligt andra meningen i 2 mom., eftersom åtalet och yrkandet på samfundsbot gäller samma brott.

7 b §. Anledningen till att ett 2 mom. föreslås

bli fogat till 7 b § är att en förutsättning för att samfundsbot skall kunna dömas ut är att ett brott har begåtts i den juridiska personens verksamhet. Då åtalet för brottet och yrkandet på samfundsbot behandlas vid samma rättegång, kan det i allmänhet inte uppstå problem. I regel kommer åtalet och yrkandet på samfundsbot att avgöras genom samma utslag, vilket innebär att brottet är utrett då samfundsboten bestäms.

Om yrkandena är anhängiga vid olika rättegångar, får yrkandet på samfundsbot inte utan särskilda skäl avgöras innan åtalet för det brott som ligger till grund för det har avgjorts. För tydlighetens skull har ett stadgande om saken tagits in i rättegångsbalken, trots att principen framgår redan av stadgandena i 9 kap. strafflagen.

Vid anonym skuld och då det meddelas åtalseftergift enligt 2 § 2 mom. 9 kap. SL föreligger det ett i lagrummet avsett särskilt skäl. Annars skulle det inte vara möjligt att döma till samfundsbot. Ett sådant särskilt skäl som nämns i lagrummet kunde vara även t.ex. att det finns risk för att bestämmandet av samfundsboten helt förfaller då gärningsmannen undandrar sig rättegång. Särskilda skäl kunde föreligga också då flera brott ligger till grund för yrkandet på samfundsbot. Yrkandet kunde då avgöras trots att ett avgörande vad beträffar något för helheten obetydligt brott inte kan träffas, t.ex. på grund av att gärningsmannen inte påträffas. Annars kunde avgörandet beträffande yrkandet på samfundsbot fördröjas i onödan.

För att samfundsbot skall kunna dömas ut innan åtalet för det brott som ligger till grund för ansvaret har avgjorts, måste det vara rätt klart att ett brott har begåtts och vem som är skyldig, också utan att åtalet behandlats.

1.5. Förundersökningslagen

Förundersökningslagen (449/87) innehåller bestämmelser om förhör av målsägande, vittnen och dem som är misstänkta för brott. Då en juridisk persons förfarande undersöks med tanke på ett yrkande på samfundsbot, är dess företrädare i en likartad ställning som den som misstänks för ett brott. Det är befogat att också ge den juridiska personens företrädare samma rättigheter vid förundersökning som en misstänkt har. Lagtekniskt föreslås detta bli

ordnat så att man i förundersökningslagen tar in en ny 44 a §. Enligt denna skall en företrädare som hör till ett lagstadgat eller annat beslutande organ inom en juridisk person om han på den juridiska personens vägnar förhörs vid undersökning av förutsättningarna för utdömmande av samfundsbot, ha samma ställning som den som misstänks för ett brott. Detta stadgande gäller närmast det praktiska förloppet vid förhör. Om företrädarens skyldighet att hålla sig till sanningen stadgas i 17 kap. strafflagen.

2. Ikraftträdande

Innan de lagar som ingår i propositionen träder i kraft måste förundersökningsmyndigheterna och domarna få utbildning om den nya lagstiftningen. Därför föreslås att lagarna skall träda i kraft ca ett halvt år efter det riksdagen har antagit dem.

Med stöd av vad som anförts ovan föreläggs Riksdagen följande lagförslag:

1.

Lag

om ändring av strafflagen

I enlighet med riksdagens beslut

fogas till strafflagen ett nytt 9 kap. i stället för det 9 kap. som upphävts genom lag av den 31 maj 1974 (412/74), till 16 kap. en ny 28 § i stället för den 28 § som upphävts genom lag av den 29 december 1988 (1256/88), till 17 kap. 4 §, sådan den lyder i lag av den 30 april 1987 (451/87), ett nytt 2 mom., till 29 kap, sådant det lyder i lag av den 24 augusti 1990 (769/90), en ny 10 §, till 30 kap., sådant det lyder i sistnämnda lag, en ny 13 § och till 46 kap., sådant det lyder ändrat genom nämnda lag av den 24 augusti 1990 och lag av den 22 juli 1991 (1084/91), en ny 14 § som följer:

9 kap.

Om straffansvar för juridiska personer

1 §

Tillämpningsområde

För brott som har begåtts i ett samfunds, en stiftelses eller någon annan juridisk persons verksamhet kan på yrkande av allmän åklagare dömas till samfundsbot, om en sådan påföljd stadgas för brottet i denna lag.

Stadgandena i detta kapitel tillämpas inte på brott som begåtts vid utövande av offentlig makt.

2 §

Förutsättningar för straffansvar

En juridisk person kan dömas till samfundsbot, om någon som hör till ett lagstadgat organ eller annars hör till dess ledning har varit delaktig i brottet eller tillåtit att brottet har begåtts eller om i den juridiska personens verksamhet inte har iakttagits erforderlig om-

sorg och försiktighet för att förebygga brottet.

Samfundsbot kan dömas ut även om det inte kan redas ut vem gärningsmannen är eller om gärningsmannen av någon annan anledning inte döms till straff. Samfundsbot döms dock inte ut för ett sådant målsägandebrott som målsäganden inte anmäler till åtal.

3 §

Förhållandet mellan gärningsmannen och den juridiska personen

Ett brott anses begånget i en juridisk persons verksamhet, om gärningsmannen har handlat på den juridiska personens vägnar eller till dess förmån och han hör till den juridiska personens ledning eller står i tjänste- eller arbetsförhållande till denna eller han har handlat på uppdrag av en representant för den juridiska personen.

En juridisk person har inte rätt att få ersättning av gärningsmannen för en samfundsbot som den betalt, om inte ersättningskyldig-

heten grundar sig på författningar om samfund eller stiftelser.

4 §

Grunder för bedömningen av dömandet

Vid bedömningen av om den juridiska personen skall dömas till samfundsbot skall särskilt beaktas

1) arten och omfattningen av den juridiska personens underlåtelse samt ledningens andel i brottet, varom stadgas i 2 §,

2) gärningsmannens ställning i den juridiska personens organ,

3) det i den juridiska personens verksamhet begångna brottets svårhet och den brottsliga verksamhetens omfattning,

4) de övriga följder som brottet förorsakat den juridiska personen

5) den juridiska personens åtgärder för att förhindra nya brott, förebygga eller undanröja verkningarna av brottet eller för att främja utredningen av underlåtelser och brottet samt

6) när den som hör till ledningen för den juridiska personen döms till straff för brottet den juridiska personens storlek och den andel den dömda äger av den juridiska personen samt hans personliga ansvar för dess förpliktelser.

5 §

Samfundsbot

Samfundsbot döms ut till visst belopp. Dess lägsta belopp är femtusen mark och högsta belopp fem miljoner mark.

6 §

Grunder för fastställande av samfundsbot

Storleken av en samfundsbot fastställs enligt arten och omfattningen av den juridiska personens underlåtelse eller ledningens andel, om vilka stadgas i 2 §, samt enligt den juridiska personens ekonomiska ställning.

Vid bedömningen av betydelsen av underlåtelser och ledningens andel beaktas brottets art och svårhet, den brottsliga verksamhetens omfattning, gärningsmannens ställning i den juridiska personens organ, i vilken mån åsidosättandet av den juridiska personens skyldigheter utvisar likgiltighet för stadganden i lag eller myndigheternas bestämmelser, samt övriga i lag stadgade straffmättningsgrunder.

Vid bedömningen av den juridiska personens

ekonomiska ställning beaktas dess storlek och soliditet, verksamhetens ekonomiska resultat samt övriga omständigheter som väsentligt påverkar bedömningen av den juridiska personens ekonomi.

7 §

Åtalseftergift

Allmän åklagare får avstå från att yrka straff för en juridisk person, om

1) den juridiska personens underlåtelse eller dess lednings andel i brottet, varom stadgas i 2 §, har varit ringa, eller

2) det brott som begåtts i den juridiska personens verksamhet inte har lett till annan än ringa skada eller fara,

och den juridiska personen frivilligt har vidtagit behövliga åtgärder för att förhindra nya brott.

Åklagaren kan även avstå från att yrka straff, om gärningsmannen i det fall som avses i 4 § punkt 6 redan har dömts till straff och det kan förväntas att den juridiska personen inte därför skulle dömas till samfundsbot.

På ett beslut att avstå från att yrka straff för en juridisk person tillämpas på motsvarande sätt vad 15 b § 1 och 3 mom. samt 15 c och 15 d §§ förordningen om införande av strafflagen stadgar om beslut om åtalseftergift. I de fall som 15 b § 3 mom. avser skall åklagaren i stället för skuldfrågan till domstolen föra frågan om det finns någon grund för att bestraffa den juridiska personen.

8 §

Gemensam samfundsbot

Om en juridisk person samtidigt skall dömas för två eller flera brott, skall den dömas till gemensam samfundsbot med iakttagande av 5 och 6 §§.

För brott av vilka det ena har begåtts sedan samfundsbot för det andra redan har dömts ut skall inte bestämmas ett gemensamt straff. Har en juridisk person genom en laga kraft vunnit dom dömts till samfundsbot och yrkas för denna straff med anledning av ett annat brott som har begåtts innan det förstnämnda straffet dömdes ut, skall inte heller gemensam samfundsbot dömas ut. När det nya straffet bestäms skall dock den tidigare samfundsboten beaktas i skäligen mån.

9 §

Preskription

Om gärningsmannen inte kan dömas till straff på grund av preskription, får inte heller den juridiska personen på vars vägnar eller till vars förmån han har handlat dömas till straff. Den kortaste preskriptionstiden för yrkande på samfundsbot är dock fem år.

Verkställigheten av samfundsbot som har dömts ut förfaller när fem år förflutit från den dag då den laga kraft vunna domen gavs.

16 kap.

Om brott mot offentliga myndigheter och allmän ordning

28 §

På givande av muta och grovt givande av muta tillämpas vad som stadgas om straffansvar för juridiska personer.

17 kap.

Om osann utsaga

4 §

En laglig företrädare för en juridisk person som vid förundersökning förhörs när den juridiska personens straffansvar utreds jämföras med den som är misstänkt för brott.

29 kap.

Om brott mot den offentliga ekonomin

10 §

Straffansvar för juridiska personer

På subventionsbedrägeri, grovt subventionsbedrägeri och subventionsmissbruk tillämpas vad som stadgas om straffansvar för juridiska personer.

30 kap.

Om näringsbrott

13 §

Straffansvar för juridiska personer

På marknadsföringsbrott, konkurrensbrott, företagsspioneri, missbruk av företagshemlighet och givande av muta i näringsverksamhet tillämpas vad som stadgas om straffansvar för juridiska personer.

46 kap.

Om regleringsbrott och smuggling

14 §

Straffansvar för juridiska personer

På regleringsbrott, grovt regleringsbrott och smuggling tillämpas vad som stadgas om straffansvar för juridiska personer.

Denna lag träder i kraft den 199 .

2.

Lag**om ändring av 6 kap. förordningen om verkställighet av straff**

I enlighet med riksdagens beslut

ändras rubriken för 6 kap. förordningen den 19 december 1889 om verkställighet av straff, sådan den lyder i lag av den 21 juli 1977 (595/77), samt

fogas till 6 kap. 1 §, sådan den lyder i nämnda lag av den 21 juli 1977, ett nytt 3 mom. som följer:

6 kap.

Om böter, förvandlingsstraff för böter och samfundsbot

1 §

Vid verkställighet av samfundsbot iakttas i

tillämpliga delar de stadganden och bestämmelser som gäller verkställighet av böter. Förvandlingsstraff bestäms dock inte för samfundsböter.

Denna lag träder i kraft den

199 .

3.

Lag**om ändring av 3 kap. 1 § tvångsmedelslagen**

I enlighet med riksdagens beslut

fogas till 3 kap. 1 § tvångsmedelslagen av den 30 april 1987 (450/87) ett nytt 3 mom. som följer:

3 kap.

Skingsringsförbud och kvarstad

1 §

Förutsättningar för skingsringsförbud och kvarstad

att den juridiska personen genom att gömma eller förstöra sin egendom eller på något annat jämförbart sätt försöker undandra sig att betala en samfundsbot. Härvid gäller i tillämpliga delar vad som stadgas om skingsringsförbud och kvarstad för egendom som tillhör den som misstänks för brott.

En juridisk persons egendom kan ställas under skingsringsförbud eller beläggas med kvarstad även när det finns skäl att misstänka

Denna lag träder i kraft den
199 .

4.

Lag

om ändring av rättegångsbalken

I enlighet med riksdagens beslut

ändras i rättegångsbalken 12 kap. 7 § 1 mom., sådant det lyder i lag av den 14 januari 1972 (21/72), samt

fogas till 10 kap. en ny 21 a §, till 11 kap. 22 §, sådan den lyder ändrad genom nämnda lag av den 14 januari 1972 och genom lag av den 29 december 1988 (1255/88), ett nytt 4 mom. samt till 14 kap. 7 a §, sådan den lyder i lag av den 19 april 1991 (708/91), ett nytt 3 mom. och till 7 b §, sådan den lyder i sistnämnda lag, ett nytt 2 mom. som följer:

10 kap.

Om laga domstol

21 a §

Ett yrkande att en juridisk person skall dömas till samfundsbot skall prövas av den domstol som är eller har varit behörig att pröva åtal för det brott som ligger till grund för yrkandet eller av den domstol som är behörig att pröva talan mot den juridiska personen.

11 kap.

Om stämning och dess delgivning

22 §

I fråga om stämning av en juridisk person att svara på ett yrkande som gäller utdömande av samfundsbot gäller vad detta kapitel stadgar om stämning av en juridisk person att svara på ett käromål i tvistemål. Är svaranden en annan juridisk person än staten, skall stämningen dock alltid delges den personligen som har rätt att ta emot stämningen på den juridiska personens vägnar. Stämningen skall delges i så god tid att svaranden eller dennes företrädare kan inställa sig i rätten på utsatt dag. Om den juridiska personens företrädare i ett sådant mål personligen måste inställa sig i rätten gäller i

fråga om stämning av honom vad 1 mom. stadgar om stämning av svarande.

12 kap.

Om parterna

7 §

I tvistemål kan en part eller företrädare för honom samt i brottmål målsäganden eller en företrädare för honom samt en företrädare för en juridisk person som är svarande förstängas att inställa sig personligen inför rätta, om detta anses behövt för utredning av saken.

14 kap.

Om handläggning av mål inför rätta

7 a §

Vad 1 och 2 mom. stadgar om åtal tillämpas också på straffyrkanden mot juridiska personer.

7 b §

Ett yrkande att en juridisk person skall dömas till samfundsbot får inte utan särskilda skäl avgöras innan åtalet beträffande det brott som ligger till grund för yrkandet har avgjorts.

Denna lag träder i kraft den
199 .

5.

L a g
om ändring av förundersökningslagen

I enlighet med riksdagens beslut
fogas till förundersökningslagen av den 30 april 1987 (449/87) en ny 44 a § som följer:

Särskilda stadganden

44 a §

Vad som stadgas om den misstänkte och om förhör av honom tillämpas, då en juridisk persons straffansvar utreds, även på den som hör till den juridiska personens lagstadgade organ eller som annars hör till dess ledning och

på förhör av honom i ett ärende där det kan yrkas att den juridiska personen skall dömas till samfundsbot.

Denna lag träder i kraft den
199 .

Helsingfors den 18 juni 1993

Republikens President

MAUNO KOIVISTO

Justitieminister *Hannele Pokka*

2.

Lag**om ändring av 6 kap. förordningen om verkställighet av straff**

I enlighet med riksdagens beslut
ändras rubriken för 6 kap. förordningen den 19 december 1889 om verkställighet av straff, sådan den lyder i lag av den 21 juli 1977 (595/77), samt
fogas till 6 kap. 1 §, sådan den lyder i nämnda lag av den 21 juli 1977, ett nytt 3 mom. som följer:

*Gällande lydelse**Föreslagen lydelse*

6 kap.

Om böter och förvandlingsstraff för böter**Om böter, förvandlingsstraff för böter och samfundsbot**

1 §

Vid verkställighet av samfundsbot iakttas i tillämpliga delar de stadganden och bestämmelser som gäller verkställighet av böter. Förvandlingsstraff bestäms dock inte för samfundsböter.

Denna lag träder i kraft den
 199 .

3.

Lag**om ändring av 3 kap. 1 § tvångsmedelslagen**

I enlighet med riksdagens beslut
fogas till 3 kap. 1 § tvångsmedelslagen av den 30 april 1987 (450/87) ett nytt 3 mom. som följer:

*Gällande lydelse**Föreslagen lydelse*

3 kap.

Skingsringsförbud och kvarstad

1 §

Förutsättningar för skingsringsförbud och kvarstad

En juridisk persons egendom kan ställas under skingsringsförbud eller beläggas med kvarstad

Gällande lydelse

Föreslagen lydelse

även när det finns skäl att misstänka att den juridiska personen genom att gömma eller förstöra sin egendom eller på något annat jämförbart sätt försöker undandra sig att betala en samfundsbot. Härvid gäller i tillämpliga delar vad som stadgas om skingringsförbud och kvarstad för egendom som tillhör den som misstänks för brott.

Denna lag träder i kraft den
199 .

4.

Lag

om ändring av rättegångsbalken

I enlighet med riksdagens beslut

ändras i rättegångsbalken 12 kap. 7 § 1 mom., sådant det lyder i lag av den 14 januari 1972 (21/72), samt

fogas till 10 kap. en ny 21 a §, till 11 kap. 22 §, sådan den lyder ändrad genom nämnda lag av den 14 januari 1972 och genom lag av den 29 december 1988 (1255/88), ett nytt 4 mom. samt till 14 kap. 7 a §, sådan den lyder i lag av den 19 april 1991 (708/91), ett nytt 3 mom. och till 7 b §, sådan den lyder i sistnämnda lag, ett nytt 2 mom. som följer:

Gällande lydelse

Föreslagen lydelse

10 kap.

Om laga domstol

21 a §

Ett yrkande att en juridisk person skall dömas till samfundsbot skall prövas av den domstol som är eller har varit behörig att pröva åtal för det brott som ligger till grund för yrkandet eller av den domstol som är behörig att pröva talan mot den juridiska personen.

11 kap.

Om stämning och dess delgivning

22 §

I fråga om stämning av en juridisk person att svara på ett yrkande som gäller utdömande av samfundsbot gäller vad detta kapitel stadgar om stämning av en juridisk person att svara på ett

*Gällande lydelse**Föreslagen lydelse*

käromål i tvistemål. Är svaranden en annan juridisk person än staten, skall stämningen dock alltid delges den personligen som har rätt att ta emot stämningen på den juridiska personens vägnar. Stämningen skall delges i så god tid att svaranden eller dennes företrädare kan inställa sig i rätten på utsatt dag. Om den juridiska personens företrädare i ett sådant mål personligen måste inställa sig i rätten gäller i fråga om stämning av honom vad 1 mom. stadgar om stämning av svarande.

12 kap.

Om parterna

7 §

I tvistemål må part eller företrädare för honom och i brottmål målsägande eller företrädare för honom förständigas att inställa sig personligen inför rätta, om detta befinnes påkallat för sakens utredning.

I tvistemål kan en part eller företrädare för honom *samt* i brottmål målsäganden eller en företrädare för honom *samt en företrädare för en juridisk person som är svarande* förständigas att inställa sig personligen inför rätta, om detta anses behövt för utredning av saken.

14 kap.

Om handläggning av mål inför rätta

7 a §

Vad 1 och 2 mom. stadgar om åtal tillämpas också på straffyrkanden mot juridiska personer.

7 b §

Ett yrkande att en juridisk person skall dömas till samfundsbot får inte utan särskilda skäl avgöras innan åtalet beträffande det brott som ligger till grund för yrkandet har avgjorts.

Denna lag träder i kraft den
199 .

5.

L a g**om ändring av förundersökningslagen**

I enlighet med riksdagens beslut

fogas till förundersökningslagen av den 30 april 1987 (449/87) en ny 44 a § som följer:

Gällande lydelse

Föreslagen lydelse

Särskilda stadganden

44 a §

Vad som stadgas om den misstänkte och om förhör av honom tillämpas, då en juridisk persons straffansvar utreds, även på den som hör till den juridiska personens lagstadgade organ eller som annars hör till dess ledning och på förhör av honom i ett ärende där det kan yrkas att den juridiska personen skall dömas till samfundsbot.

Denna lag träder i kraft den
199 .